

HUUMEIDENKÄYTTÄJIEN ÄÄNI KUULUVILLE

Lehdenteolla sosiaalista osallisuutta

Tiina Saari c33068

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Helsinki, Kalasatama

Opinnäytetyö

16.11.2017

TIIVISTELMÄ

Saari, Tiina. Huumeidenkäyttäjien ääni kuuluville – lehdenteolla sosiaalista osallisuutta. Syksy 2017. 82 s., 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Toiminnallisen opinnäytetyön lehtiprojektin tavoitteena oli selvittää, miten lehdenteon prosessi tukee huumeidenkäyttäjien sosiaalista osallisuutta. Tavoitteena oli ohjata huumeidenkäyttäjille lehdentekoa asiakaslähtöisesti dialogisessa ryhmässä. Huumeidenkäyttäjät päättivät siitä, millainen lehdestä ja sen sanomasta muodostui. Tarkoituksena oli, että opioidiriippuvaisten korvaushoidossa olevat asiakkaat kokevat projektin toiminnan omakseen ja saavat sitä kautta tunnetta voimaantumisesta.

Projekti toteutettiin yleishyödyllisen säätiön omistaman osakeyhtiön päihdepalveluyksikössä, jonka yksi pääperiaate on asiakkaiden osallisuuden vahvistaminen yhteisön keinoin. Lehtiprojekti vastasi yksikön tarpeisiin, koska sinne toivottiin huumeidenkäyttäjien osallisuutta edistävää ryhmätoimintaa. Asiakkaat ideoivat, suunnittelivat ja tuottivat lehden sisällön ryhmänohjauksessa.

Asiakkaiden osallistumisesta lehdentekoon tehtiin havainnointia. Aktivoivassa osallistuvassa havainnoinnissa opinnäytteen tekijä työskenteli yhdenvertaisesti asiakkaiden kanssa ja havainnoi heitä samanaikaisesti. Havainnot dokumentoitiin havainnointipäiväkirjaan. Lehtiryhmää ohjattiin 20 kertaa ajalla 1.4.–31.8.2017. Asiakkailta ja päihdepalveluyksikön henkilökunnalta pyydettiin palautetta ryhmätoiminnasta suullisesti ja kirjallisesti.

Osallistujien määrä vaihteli seitsemästä asiakkaasta yhteen asiakkaaseen per ohjauskerhta. Neljä asiakasta – kaksi naista ja kaksi miestä – sitoutuivat projektiin. Naisasiakkaita osallistui lehtiprojektiin enemmän kuin miesasiakkaita: naisten käyntejä oli 47, miesten 28. Asiakkaiden kanssa työskentelyssä käytettiin voimavarakeskeistä ja narratiivista lähestymistapaa, motivointia sekä taidelähtöisiä menetelmiä. Lehden tekemistä voidaan pitää yhtenä tarinallisen kuntoutumisen työmuotona. Tuotoksena syntyi 77-sivuinen lehti, mutta yksikkö painoi ja julkaisi lehdestä 48-sivuisen lyhennetyn version. Lehti ei ole opinnäytetyön liitteenä, koska opinnäytetyössä taataan asiakkaiden ja päihdepalveluyksikön anonymiteetti eettisistä syistä.

Lehdenteon arvioitiin tuovan huumeidenkäyttäjien arkielämään merkityksellistä toimintaa ja sosiaalista osallisuutta. Lehdenteossa asiakkaiden erilaisia voimavaroja hyödynnettiin, ja heidän voidaan nähdä jossain määrin voimaantuneen lehdenteon kautta. Asiakkaat saivat onnistumisenkokemuksia. Työyhteisöllä ei ollut mahdollisuutta osallistua lehtiprojektiin, mutta palautteen perusteella lehdenteon nähtiin tuoneen lisäarvoa päihdepalveluyksikölle. Lehdenteosta ei tullut pysyvää työskentelytapaa päihdepalveluyksikköön. Työyhteisö arvioi lehtiryhmän jatkuvuuden olevan epävarmaa muun muassa käytettävissä olevien välineiden puutteen vuoksi.

Avainsanat: lehti, huumeidenkäyttäjä, opioidiriippuvaisten korvaushoito, toiminnallinen opinnäytetyö, ryhmä, sosiaalinen osallisuus, dialogisuus, tarinallinen kuntoutuminen, voimaantuminen

ABSTRACT

Saari, Tiina. Voice for Substance Abusers – Social Participation through Magazine Project. Autumn 2017. 82 p., 3 appendices.

Language: Finnish.

Diaconia University of Applied Sciences, Helsinki. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of the functional thesis was to find out how a magazine making process supports social participation of substance abusers. The aim was to produce the magazine together with substance abusers customer-oriented way in a dialogic group. Substance abusers decided what kind of magazine they were to make and what was the main message of the magazine. Another aim was that customers in opiate replacement therapy (ORT) experience the project as their own and receive the feeling of empowerment.

The magazine project was carried out in a substance abuse service unit owned by a charitable foundation. One of its main principles is to support social participation of the customers via community care. The project met the needs of the unit because group activities that support substance abusers' engagement were hoped. The customers brainstormed, planned and produced the content of the magazine through group guidance.

The customer participation in the project was observed. In activating participative observation the author of this thesis worked equally together with customers and at the same time observed them. Observations were documented in an observation diary. The group was guided 20 times between April 1 and August 31, 2017. The customers and the unit staff were asked to give feedback on group activities orally and in writing.

The number of participants varied from seven to one customer per group meeting. Four customers—two women and two men—committed to the project. There were more women than men: women participated 47 times, men 28 times. Working with customers was implemented using a resource-centred and narrative approach, motivation and art-oriented methods. Making the magazine can be considered a form of narrative rehabilitation. The output was a 77-page magazine but the unit printed and published a 48-page shortened version. The magazine is not as appendix because the anonymity of the customers and the unit must be guaranteed for ethical reasons.

The magazine project was evaluated to bring meaningful activity and social participation in the daily life of substance abusers. During the magazine project varied resources of the customers were used, and the customers can be considered empowered to some degree through the project. The customers gained experience of success. The unit staff could not participate in the magazine project, but according to their feedback, the project was seen to have brought added value to the substance abuser service unit. Magazine making did not become a permanent paradigm in the unit. The unit staff evaluated continuance of the group uncertain among other things because of lack of equipment.

Keywords: magazine, substance abuser, substance abuse services, opiate replacement therapy (ORT), functional thesis, group, social participation, dialogue, narrative rehabilitation, empowerment

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 SOSIAALISTA OSALLISUUTTA KORVAUSHOITOON	7
2.1 Korvaushoidon tilanne	7
2.2 Huume politiikka ja sosiaalinen syrjäytyminen	9
2.3 Osallistamisesta sosiaaliseen osallisuuteen.....	11
3 DIALOGISTA YHTEISÖLLISYYTTÄ	13
3.1 Dialoginen ja voimavarakeskeinen kohtaaminen.....	13
3.2 Yhteisöllinen päihdepalveluyksikkö	14
4 TAVOITTEENA VOIMAANTUMINEN LEHDENTEON KAUTTA	16
5 LEHTIPROJEKTIN ALOITUS, VÄLINEET JA AINEISTO	18
5.1 Ryhmän suunnittelua ja tutustumiskäynti	18
5.2 Havainnointipäiväkirja lehde teosta	20
5.3 Suunnitelma palautteen keräämisestä	22
5.4 Päätös aikataulusta asiakkaiden kanssa.....	23
6 TYÖSKENTELY ASIAKKAIDEN KANSSA	25
6.1 Lehde teon käytäntöjen muotoutuminen	25
6.2 Haastattelun hyödyt ja haasteet	29
6.3 Motivoitunut päätoimittaja	34
6.4 Taidelähtöisiä menetelmiä: kuvausta ja taittoa	37
6.5 Voimaannuttava Helsingin-reissu	40
6.6 Uusia asiakkaita – ja halu vielä jatkaa	42
6.7 Lehde tekoa haittaavia tekijöitä	44
7 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ LEHDENTEOSTA	50
7.1 Tuotoksena 77-sivuinen lehti	50
7.2 Palaute asiakailta: toiminta ”aivoja haastavaa”	56
7.3 Dialoginen ryhmätoiminta loi tunnetta osallisuudesta	59
7.4 Tarinallinen kuntoutuminen lehtijuttujen kautta	61
7.5 Työyhteisön arviointi projektista: ”On tuonut lisäarvoa”	62
7.6 Työyhteisön kriisivaihe heijastui projektiin	65

8 ARVIOINTI	67
8.1 Lehtiprojektin arviointi ja reflektointi.....	67
8.2 Sosiaalisen osallisuuden toteutuminen.....	70
8.3 Eettinen tarkastelu ja luotettavuus	71
8.4 Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotuksia.....	72
9 POHDINTA	74
LÄHTEET	77
LIITTEET	83
LIITE 1 SUOSTUMUSLOMAKE	83
LIITE 2 OHJAUSKERRAT JA OSALLISTUJIEN MÄÄRÄ	84
LIITE 3 MAINOS RYHMÄTOIMINNAN ALOITUKSESTA	88

1 JOHDANTO

Kun aloin pohtia sosionomin opinnäytetyön aihetta, minulle oli selvää, että haluan toteuttaa sen toiminnallisena projektina työelämän kanssa yhteistyössä. Olen ensimmäiseltä ammatiltani toimittaja, ja olen urani aikana haastatellut useita päihderiippuvaisia lehtijuttuja varten. Heillä on paljon kerrottavanaan. Useimmiten journalistin on kirjoitettava päihderiippuvaisen tarina tietyn kaavan mukaan. Suosimme selviytymistarinaa, jossa päihdeongelmainen on kaikkien epäonnistumisten jälkeen taistellut tiensä voittoon, päässyt irti riippuvuudesta ja saavuttanut hyvän elämän. Jos mediassa kysytään huumeidenkäyttäjän mielipidettä johonkin ajankohtaiseen asiaan, hänen kommenttinsa suhteutetaan asiantuntijoiden näkemyksiin.

Korvaushoidossa olevien huumeidenkäyttäjien ääni tulee harvoin mediassa kuuluviin. Heidän tarinallaan ei ole kulttuurimme sanelemaa toivottua loppua. Mallitarinoiden määrä on rajaton, ja tarinoissa toistuu yhteisiä teemoja, kuten vaikeuksien voittaminen, nousu ja tuho, rakkauden löytäminen ja menettäminen sekä ihmeellinen pelastuminen (Hänninen & Koski-Jännes 1998, 199). Esimerkiksi Vilma Hänninen ja Anja Koski-Jännes (1998, 197, 205–206, 214, 216, 219, 221, 224) esittelevät riippuvuudesta vapautumisen tarinatyyppejä: AA-tarinassa keskeistä on pohjakosketus; kasvutarinassa ihminen muuttuu uhrista ja muiden palloteltavissa olevasta olennosta subjektiksi; riippuvuustarinassa oivalletaan riippuvuuden ilmentävän omien tunteiden kieltoa; rakkaustarinoissa keskeinen teema on päähenkilön osakseen saama rakkaus tai sen puute; hallinnan tarinassa, jota voi pitää sankaritarinana, oma toiminta saadaan hallintaan.

Pohdin, miten kävisi, jos huumeidenkäyttäjät saisivat kertoa itse toisenlaisia, vielä keskeneräisiä tarinoita – tehdä itse journalismia. Halusin tarjota huumeidenkäyttäjille mahdollisuuksia sosiaaliseen osallisuuteen uudella tavalla. Halusin jakaa asiakkaiden kanssa oman intohimoni journalismiin ja samalla yhdistää kahden erilaisen ammatin osaamista. Sain idean tehdä yhdessä huumeidenkäytöstä kuntoutuvien asiakkaiden kanssa lehden, joka olisi täysin heidän käsialaansa. Lehdenteon kautta asiakkaat voivat toimia itselleen uusissa rooleissa. Kun huumehoidossa oleva asiakas haastattelee poliitikkoa toimittaja-

na, hän voi saada paitsi kokemuksen voimaantumisesta ja osallisuudesta myös vaikuttamisen mahdollisuuden.

Lehdenteossa yhdistyy asiakkaiden monenlainen osaaminen: yksi osaa kirjoittaa, toinen piirtää, kolmas runoilla, neljäs kuvata ja viides taittaa. Jokaisen osallistujan voimavaroista on hyötyä yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Näen asiakkaan subjektina, joka on itse vastuussa omasta hyvinvoinnistaan – hän ei ole passiivinen toimien objekti. Asiakkaan ja palveluntarjoajan kumppanuus edellyttää hyvää vuorovaikutusta sekä luottamusta työntekijän ja asiakkaan välillä. Työntekijä ja asiakas liittoutuvat järjestelmän sallimissa rajoissa. Asiakkaan oman elämän tuntemus tekee hänestä työntekijän kanssa yhdenvertaisen toimijan ja tasavertaisen kumppanin. (Virtanen ym. 2011, 19.)

Ryhdyin suunnittelemaan työelämän yhteistyökumppanin kanssa lehtiprojektia marras- ja joulukuussa 2016. Asiakkaiden ja työyhteisön anonymiteettia suojatakseni en nimeä päihdepalveluyksikköä opinnäytetyössäni. Vuoden 2017 alussa perustettu, yleishyödyllisen säätiön omistamaan osakeyhtiöön kuuluva päihdepalveluyksikkö oli avoin rohkealle idealleni. Lehtiprojekti vastasi päihdepalveluyksikön tarpeisiin, koska sinne toivottiin osallisuutta edistävää, yhteisöllistä ryhmätoimintaa. Sain virallisen luvan opinnäytetyölleni säätiön tutkimuseettiseltä elimeltä maaliskuussa 2017. Säätiöstä edellytettiin, että lehdentekoryhmään saisivat osallistua kaikki halukkaat asiakkaat. Edellytyksenä oli, että opinnäytetyössä ei ilmene lehdentekoon osallistuneiden asiakkaiden henkilötietoja. Säätiön eettisen harkinnan mukaan itse lehdessä voi kuitenkin olla tekijöiden nimet esillä, mikäli tekijät itse niin haluavat. Säätiöstä korostettiin, että työskentelyssä asiakkaiden kanssa on noudatettava yhdenvertaisuuden periaatetta.

Suoritin päihdepalveluyksikössä sosionomin tutkintoon kuuluvan kolmannen, sosiaalialan syventävän työharjoittelun opinnäytetyön projektin aikana. Opinnäytetyössäni kirjoitan lehtiprojektista raportin, joka toimii ammatillisen tiedon ja taidon näytteenä kehittämästäni toiminnasta. Tulkitsen havainnointipäiväkirjani sekä asiakkailta ja työntekijöiltä saamani palautteen perusteella, miten lehdenteko on tuonut asiakkaille tunnetta osallisuudesta. Lopuksi pohdin opinnäytetyöni eettisyyttä ja luotettavuutta sekä reflektoin ja arvioin oman ammatillisen osaamiseni karttumista projektin aikana. Opinnäytetyössäni kunnioitan asiakkaiden itsemääräämisoikeutta ja huomioin yksityisyyden sekä tietosuojan.

2 SOSIAALISTA OSALLISUUTTA KORVAUSHOITOON

2.1 Korvaushoidon tilanne

Opioidien ja amfetamiinien ongelmakäyttöä arvioivan rekisteritutkimuksen mukaan Suomessa oli 18 000–30 000 huumeiden ongelmakäyttäjää vuonna 2012. Amfetamiinien ongelmakäyttäjien määräksi arvioidaan 11 000–18 000, opioidien 13 000–15 000 ihmistä. Huumeidenkäyttäjien määrä on kasvanut Suomessa edellisiin tutkimuksiin verrattuna, ja nyt ongelmakäyttäjistä lähes puolet on 25–34-vuotiaita. Naisia on noin kolmannes – edellisiin tutkimuksiin verrattuna naisten osuus näyttää kasvaneen THL:n vuoden 2016 päihdetilaston mukaan. (THL 2016, 28.)

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä (33/2008) mukaan lääkkeellinen korvaushoito on kuntouttavaa hoitoa, joka tähtää päihitteettömyyteen tai hoidon tavoitteena on haittojen vähentyminen ja elämänlaadun parantuminen. Asetuksen (33/2008) mukaan korvaushoidolla tarkoitetaan opioidiriippuvaisen hoitoa, jossa käytetään apuna buprenorfiinia tai metadonia sisältäviä lääkevalmisteita. Tavoitteena on joko kuntouttaminen ja päihitteettömyys tai haittojen vähentäminen ja potilaan elämänlaadun parantaminen. Opioidiriippuvaisen hoidon tulee perustua hoitosuunnitelmaan, jossa lääkehoidon lisäksi määritellään hoidon tavoite, potilaan muu lääketieteellinen ja psykososiaalinen hoito, kuntoutus ja seuranta.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus (33/2008) ei kuitenkaan määrittele psykososiaalisen hoidon sisältöä eikä toteuttamistapaa, jolloin asiakkaan ja työntekijän välille voi tulla ristiriitoja, vääntötilanteita esimerkiksi seuloista, päihteenkäytöstä tai lomista (Forssén 2004, 66). Psykososiaalisella kuntoutuksella voidaan viitata laajaan joukkoon erilaisia hoitotoimia. Korvaushoitoyksiköiden keskeisiä haasteita ovatkin potilaiden tarpeita palvelevien, lääkehoitoa täydentävien hoitomuotojen ja -menetelmien kehittäminen. Toimintamuotoja voivat olla muun muassa erilaiset ryhmät, omahoitajakeskustelut ja opiskeluihin liittyville kursseille ohjaaminen. Parhaimmillaan opioidiriippuvaisen elämäntilanne rauhoittuu korvaushoidon aikana, rikosten tekeminen loppuu, asuminen ja toimeentulo säännöllistyvät, ihmissuhteet, opiskelu- ja työharjoittelupaikka löytyvät

ja kyky omien asioiden hoitamiseen vahvistuu. Toisaalta asiakkaiden päihteiden oheiskäyttö ja rikosten tekeminen voivat jatkua, elämäntilanteeseen ei tule muutoksia ja hoitosuhteessa syntyy ristiriitoja. (Tourunen & Pitkänen 2010, 166.) Lääkehoidolla voidaan helpottaa vieroitusoireita ja auttaa päihdeongelmaista ottamaan vastuuta omasta toipumisestaan. Lääkehoito yksinään on kuitenkin harvoin menestyksellinen kemialliseen tunteiden säätelyyn tottuneelle asiakkaalle. Sosiaalityön haasteeksi päihdehuollossa jää se, että lääkkeellisten hoitojen rinnalle tarjotaan laadukkaita psykososiaalisia hoitoja. (Laitila-Ukkola 2005, 107, 109.)

Haittoja vähentävä korvaushoito on tarkoitettu opioidiriippuvaisille huumeidenkäyttäjille, joille päihteiden käytön lopettaminen ei ole ensisijainen tavoite. Kuntouttava korvaushoito on suunnattu opioidiriippuvaisille huumeidenkäyttäjille, joiden hoidon tavoitteena on kuntoutuminen ja päihteettömyys. (Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy 2017.) Huumausaineiden käyttö ja hallussapito on laitonta, mutta päihde- ja terveydenhuollon tehtävä on motivoida huumeidenkäyttäjiä hoitoon ja toteuttaa hoitoja ilman poliisille ilmoittamista. (Seppä, Aalto, Alho & Kiianmaa 2012, 8–9.) Haittoja vähentävään huumehoitoon kuuluvien terveysneuvontapisteiden tavoitteena on ehkäistä infektioitauteja ja yliannoskuolemia. Asiakkailta on oikeus käyttää palveluita ilmoittamatta henkilötietojaan. Pisteissä jaetaan puhtaita pistosvälineitä, annetaan rokotuksia, kondomeja ja terveysneuvontaa. (Seppä, Aalto, Alho & Kiianmaa 2012, 13.)

Opinnäytetyöni teoreettisen viitekehyksen kannalta keskeisiä lakeja ovat sosiaalihuoltolaki (1301/2014), päihdehuoltolaki (1986/41) ja huumausainelaki (373/2008). Vaikka alkoholi on edelleen Suomessa suurin ongelma, sosiaali- ja terveysministeriö sekä Suomen Kuntaliitto ovat päihdepalvelujen laatusuosituksissaan jo vuonna 2002 arvioineet, että huumeidenkäyttäjien määrä ja huumeista aiheutuvat haitat todennäköisesti kasvavat. Suositusten mukaan opioidiriippuvaisten määrän kasvu edellyttää heille tarkoitettujen lääkkeellisten vieroitus-, korvaus- ja ylläpitohoitojen sekä lääkkeettömien hoitovaihtoehtojen lisäämistä. Lisäksi tarvitaan psykososiaalista kuntoutusta. Myös amfetamiinin käyttäjien tarpeita vastaavia hoitomuotoja on kehitettävä, sillä aineen käyttö on Suomessa yleisempää kuin monissa muissa maissa. Uusia työmuotoja, kuten etsivää kenttätöitä, pitää kehittää niiden huumeidenkäyttäjien tavoittamiseksi, jotka eivät ole hakeutuneet palvelujärjestelmän piiriin. (STM & Kuntaliitto 2002, 39.)

2.2 Huumepolitiikka ja sosiaalinen syrjäytyminen

Syrjäytyminen on sivuun joutumista sosiaalisista suhteista, vaikuttamisesta ja vallankäytöstä, mahdollisuudesta osallistua työhön, kulutukseen ja yhteisölliseen toimintaan. Kun ihmisten näkökantoja ei kuulla tai heidän osallisuuttaan kyseenalaistetaan, heitä syrjäytetään. (Laine, Hyväri & Vuokila-Oikkonen 2010, 11.) Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen (2016, 27) mukaan huumausainepolitiikan yleistavoitteena on huumausaineiden käytön ja levittämisen ehkäiseminen niin, että käytöstä aiheutuvat taloudelliset, terveydelliset ja sosiaaliset haitat sekä kustannukset jäisivät mahdollisimman pieniksi. Yhteiskuntapoliittisilla toimilla, lainsäädännöllä ja kansainvälisillä sopimuksilla ehkäistään huumausaineiden kysyntää ja tarjontaa, vähennetään huumausaineiden aiheuttamia haittoja, yritetään saada huumeongelmaiset mahdollisimman aikaisin hoitoon sekä saatetaan laittomaan toimintaan syyllistyneet rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Riikka Perälä (2012, 5–6) tutki yhtä Etelä-Suomessa sijaitsevaa terveysneuvontapistettä haastatteleamalla asiakkaita ja työntekijöitä sekä kirjoittamalla havaintomuistiinpanoja vuosina 2003–2007. Perälän tutkimuksen tulokset osoittavat, että terveysneuvontapistet ja niissä toteutettava haittojen vähentämisen politiikka ovat merkittävä osa monen huumeidenkäyttäjän arkea. He saavat pisteistä tukea, jota ei ole saatavilla muualla yhteiskunnassa. Perälän tutkimuksen mukaan työntekijät ja asiakkaat mieltävät pisteissä tehdyn työn perinteisen haittojen vähentämisen politiikan agenda laajemmaksi. Perälän mukaan tämä on positiivinen esimerkki siitä, kuinka yhteiskunnassa usein ”demonisoitun” väestöryhmän luottamusta yhteiskuntaan voidaan lisätä, kun työtapana on kuunnella heitä ja ottaa heidät mukaan. Silti terveysneuvontatoiminnan suhde ulkopuoliseen ympäristöön osoittautuu Perälän (2012, 6) tutkimuksessa jännitteiseksi: esimerkiksi viranomaiset mieltävät toiminnan usein vain ruiskujen ja neulojen vaihtotyöksi.

Huume- ja lääkeriippuvuuksien hoidon linjausten mukaan riippuvuuden kuntouttava hoito perustuu psykososiaalisiin menetelmiin, joihin kuuluu monenlaisia terapioidia ja oman elämän hallintaan pyrkiviä menetelmiä. Peruseriaatteena on, että psykososiaaliset hoidot ovat avainasemassa, vaikka lääkehoito on myös aiheellinen. Usein ne toteutetaan samanaikaisesti: esimerkiksi korvaus- ja vierotushoidoissa ne parantavat toistensa edellytyksiä onnistua. (Aalto, Alho, Seppä & Kiianmaa 2012, 13, 121.) Huumeiden-

käyttäjien lääkehoitojen lisääntymisen on kuitenkin väitetty aiheuttaneen päihdeongelmien medikalisoitumisen. Opioidikorvaushoitoa on siirretty aiempaa enemmän terveyskeskuksiin ja osin apteekkien vastuulle. Tällainen kehitys heijastaa painotuseroja psykososiaalisesti ja lääketieteellisesti suuntautuneen päihdehoitojärjestelmän välillä. Yhtenä syynä on pidetty myös monien kuntien pyrkimystä siirtää palveluja erikoistason palveluista peruspalveluihin säästösyistä. Päihdepalvelujärjestelmälle on haasteellista nähdä päihdeongelmat osana laajaa ongelmakokonaisuutta, johon kuuluu mielenterveysongelmia, uusia hoidon tarpeita ja yhä syvempi syrjäytymiskehitys. (Varjonen 2015, 63.)

Huumeiden ongelmakäyttäjillä on enemmän sosiaalisia ongelmia kuin väestöllä keskimäärin. Päihdehuollon huumeasiakkaista noin kaksi kolmasosaa on työttömiä, kymmenesosa asunnottomia. Asiakkaiden koulutustaso on matala. Päihteiden ongelmakäyttäjät ovat usein sosiaalisesti syrjäytyneitä ja huono-osaisia. Heidän sosiaalinen tukiverkostonsa on huumeekulttuuripainotteinen. Hoidolta ja kuntoutukselta edellytetään kokonaisvaltaista, pitkäjänteistä otetta ja konkreettista auttamista. (Varjonen 2015, 100.) Johanna Lohikivi (2015, 113–114) osoittaa, että huono-osaisuus, vaikeat elämäntilanteet, viileä asenneilmapiiri ja ennakkoluulot vähentävät merkittävästi huumeidenkäyttäjien osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia. Lohikiven (2015, 116) mukaan huumeidenkäyttäjien terveydelliset ja sosiaaliset huumehaitat johtuvat osin heitä syrjäyttävistä rakenteista. Palvelujärjestelmässä voi olla joustamattomuutta ja kykenemättömyyttä vastata käyttäjien tarpeisiin. Toisaalta käyttäjillä on myös nopeasti muuttuvia elämäntilanteita ja vaikeuksia olla oikeassa paikassa oikeaan aikaan.

Esimerkiksi A-klinikkasäätiön sosiaali- ja terveysneuvontapisteiden Vinkin työntekijöiden tuki, kyky arvostaa ja hyödyntää huumeidenkäyttäjillä olevaa asiantuntemusta vaikuttivat huumeidenkäyttäjien mahdollisuuksiin päästä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin (Lohikivi 2015, 117). Lohikiven (2015, 112) mukaa tehokkain tapa edistää huumeidenkäyttäjien integroitumista yhteiskuntaan olisi huomioida huumeita käyttävien kansalaisten tarpeet muun muassa kriminaali-, sosiaali-, terveys- asunto- ja työvoimapolitiikassa. Käyttäjillä ei kuitenkaan ole asiaa yhteiskunnan päätöksenteoelimiin heikon sosiaalisen statuksen ja huumeisiin liittyvän moraalisen paniikin vuoksi. Kansalaistoimijoina huumeidenkäyttäjät ovat alttiita huono-osaisuuden asettamille esteille, toimintaympäristössä ilmeneville ennakkoluuloille ja mitätöinnille. Julkisen

vallan olisi tarjottava osallistumiselle tukea ja osallistettava käyttäjiä aktiivisesti päätöksentekoprosesseihin. (Lohikivi 2015, 112, 118.)

2.3 Osallistamisesta sosiaaliseen osallisuuteen

Osallistamisen ja osallistumisen käsitteet liittyvät toisiinsa. Osallistaminen on mahdollisuuksien tarjoamista, kun taas osallistuminen on niiden hyödyntämistä. Osallistamisen käsite korostaa toimijoiden subjektiutta eli sitä, että ihminen osallistuu johonkin, mutta samalla siihen liittyy ulkoapäin vaikuttaminen. Objektivoinnissa joku osallistaa ihmistä. Vaikka aloite on tullut ulkopuolelta, osallistavan toiminnan oletetaan etenevän osallistujien omilla ehdoilla ja heidän itsensä asettamaan suuntaan. Osallistamisen ajatellaan johtavan omaehtoiseen osallistumiseen. (Toikko & Rantanen 2009, 90.)

Osallisuus ei ole kuitenkaan ainoastaan aktiivisuutta vaativaa osallistumista. Ihminen voi tuntea kuuluvansa – olevansa osallinen johonkin – ilman, että häneltä vaaditaan erityisponnisteluja. Ihminen kokee hyvinvointia, kun hänellä on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ja kokea se mielekkääksi. Kiire ja julkisen terveydenhuollon toiminnan rutiinimaisuus on nostettu esteiksi osallisuuden ja itsemääräämisen toteutumiselle. Luottamukselliset suhteet ja vuorovaikutus ovat ajoittain tärkeämpiä kuin aktiivinen osallistuminen päätöksentekoon. Nykyään korostetaan, että kuntoutujan elämänhallinnan vahvistuminen ja valtaistuminen tapahtuvat parhaiten, jos hänellä on mahdollisuus tehdä valintoja. Lähtökohtana on voimavarakeskeinen ajattelu, johon kuuluu sosiaalisten tekijöiden huomioimisen lisäksi kuntoutujan oma kokemus, vaikutusmahdollisuudet ja aktiivinen osallisuus. (Jalava & Seppälä 2010, 254.)

Sanan ”osallisuus” englanninkielisenä vastineena on usein käytetty sanaa ”involve-ment”, kun kysymys on asiakkaan osallistumisesta hoitoonsa. Osallistumista tarkasteltaessa taas tavallisimmin käytetään sanaa ”participation”. Nykysuomen sanakirjan mukaan osallisuus tarkoittaa sekä osallisena olemista että osallisuutta johonkin. Ihminen voi myös päästä osalliseksi esimerkiksi opista tai onnesta. Osallistuminen merkitsee sitä, että ihminen ottaa osaa – eli on omalta osaltaan mukana jossakin, kuten lehden tekemisessä. (Helminen 2015, 10.) Osallisuus on yksilön tunne, jota ei voi tuottaa ulkoapäin. Osallisuus on toiminnassa kehittyvä tunne voimaantumisen ja valtaistumises-

ta, tasavertaisesta toimijuudesta ja palveluiden käyttäjien asiantuntijuuden hyödyntämisestä. Osallisuus antaa ihmiselle mahdollisuuden omien valintojen tekemiseen, epäkohtien havaitsemiseen ja yhteiskunnalle tilaisuuden epäkohtien muuttamiseen. (Talentia 2017, 16.)

Sosiaalisen osallisuuden käsitettä käytetään syrjäytymisen vastakohtana, mutta sille ei ole vakiintunutta määritelmää. Keskeistä on yhteiskunnan reunoilla tai sen ulkopuolella olevien ihmisten tuominen lähemmäksi yhteiskunnan eri toimintoja. Sosiaalinen osallisuus on yhdenvertaisia oikeuksia, mahdollisuuksia ja resursseja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Sosiaalinen osallisuus on moniulotteinen sateenvarjokäsite. Sosiaalipoliittisessa näkökulmassa sosiaalinen osallisuus on valtion velvollisuus mahdollistaa ja tukea kansalaisten osallistumista yhteiskuntaan. Sosiaali- ja terveyshuollon kansallisen kehittämisohjelman (Kaste) määritelmän mukaan sosiaalinen osallisuus yhteiskunnassa tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 1, 3.)

Osallisuuden kokemus voi syntyä, kun ihminen oivaltaa osallistumisen mahdollistamat hyödyt. Osallistuminen on prosessi ja keino sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi – se voi olla osa tunneperäistä kokemusta sosiaalisesta osallisuudesta. Sosiaalisen osallisuuden subjektiivinen kokemuksellisuus vaihtelee: yksilötasolla sama tilanne voi tarkoittaa erilaisia subjektiivisia kokemuksia osallisuudesta ja osattomuudesta. On mahdollista, että yksi kokee itsensä enemmän osalliseksi vähällä osallistumisella kuin toinen ahkerasti toimintaan osaa ottava. Sosiaalinen osallisuus on paitsi tunne johonkin kuulumisesta myös toimintaa, joka voidaan jakaa neljään erilaiseen osallisuuteen. Tieto-osallisuus koskee oikeutta tiedon saamiseen ja tuottamiseen, suunnitteluosallisuus oikeutta olla mukana elinympäristön järjestämisessä, päätösosallisuus oikeutta olla mukana omaan elämään koskevia päätöksenteossa ja toimintaosallisuus oikeutta toteuttaa oma toiminta elinympäristössä yhdessä muiden kanssa. (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 5–6.)

3 DIALOGISTA YHTEISÖLLISYYTTÄ

3.1 Dialoginen ja voimavarakeskeinen kohtaaminen

Kaarina Mönkkönen (2007, 28) määrittelee, että dialogisuus on yksi tärkeimmistä asioista vuorovaikutusosaamisessa: ”se on asenteellista rohkeutta astua asiakkaan kanssa samalle tietämättömyyden ja yhteisen hämmästyksen alueelle ja löytää sieltä uusia oivalluksia”. Myös Antti Särkelän (2001, 29) mukaan asiakkaan ja työntekijän kohtaamisessa on aina kyse kahden erillisen todellisuuskuvan kohtaamisesta. Dialogisessa orientaatioissa vuorovaikutus on pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentumiseen ja taitoa viedä vuorovaikutusta siihen suuntaan. Vastavuoroisesti kumpikin luo tilannetta ja vaikuttaa yhteisiin askeliin – suhteessa mennään sekä työntekijän että asiakkaan ehdoilla. Työntekijä ja asiakas etsivät ratkaisua yhdessä asiakkaan asioihin. Dialogisuus kuvaa vastavuoroista kohtaamista, jonka vuorovaikutussuhteessa tieto rakentuu molempuolisesti. (Mönkkönen 2007, 86–87, 193.) Ajattelen, että työntekijöiden ja asiakkaiden yhteinen lehdenteko on dialogista – lehteä tehdessä vuorovaikutussuhteessa on kaksi tasavertaista osapuolta.

Mieleeni on jäänyt Antti Särkelän (2001, 23) perunakasvivertaus: vaikka ”syy” eli siemenperuna poistettaisiin, kasvi jatkaa kasvuaan uusien juurien voimalla. Vaikka sosiaalisten ongelmien ”syy” poistettaisiin, tilanne ei välttämättä parane. Särkelän mukaan ihminen on aina motivoitunut elämään hyvää elämää. Sosiaalisessa auttamistyössä on Särkelän (2001, 24) mukaan kyse siitä, miten luomme asiakkaille riittävät edellytykset toimia elämässään tavalla, joka ”luo suotuisuutta sekä hänen ympäristöönsä että häneen itseensä”. Särkelä (2001, 25) toteaa, että toimintaan vaikuttaa se, millaisena ihminen näkee tulevaisuutensa mahdollisuudet. Särkelän (2001, 86) mukaan sosiaalisessa auttamistyössä asiakasta autetaan löytämään tavoitteensa – näkemään, että ”homma ei ole vielä ohi”.

Voimavarakeskeisessä ajattelussa korostuvatkin ihmisen voimavarat. Ongelmien olemassaoloa ei kiistetä eikä niistä puhumista kielletä – on tärkeää, että ihminen tulee kuuluksi ja kohdatuksi sellaisena kuin hän oman elämäntilanteensa sillä hetkellä kokee. Kun elämä näyttää synkimmät puolensa, haasteellisinta on löytää ratkaisut, voimavarat

ja kyvyt. Voimavaroja ovat kaikki sellaiset asiat, joita asiakas osaa, voi tai jaksaa tehdä. Niissä hän kokee tunteita onnistumisesta. Voimavaroja voidaan löytää ihmisestä itsestään ja hänen elinympäristöstään. Ihmisen sosiaalisia voimavaroja ovat esimerkiksi sosiaaliset taidot, kuten ulospäin suuntautuneisuus, psyykkisiä voimavaroja puolestaan itsetuntemus, motivaatio ja kognitiiviset taidot, kuten ajattelu ja oppimiskyky. Ratkaisukeskeisen työn ydin on saada ihmisen suuntaamaan voimavaransa niin, että hän pysyy tulevaisuudessa ratkaisemaan omia ongelmiaan. (Mäkinen ym. 2009, 118–119.) Voimaantuminen on prosessi, joka lähtee ihmisestä itsestään, mutta johon vaikuttaa se, uskooko työntekijä asiakkaan mahdollisuuksiin (Mönkkönen 2007, 143). Voimaantunut ihminen on löytänyt omat voimavaransa: hän on itse itseään määräävä, vapaa ulkoisesta pakosta. Ihminen on itse tullut ”voimaantuneeksi”. (Siitonen 1999, 91, 93.)

3.2 Yhteisöllinen päihdepalveluyksikkö

Toiminnallisessa opinnäytetyössäni ohjaan ryhmätoimintaa päihdepalveluyksikössä, joka tarjoaa avohoidon maksuttomia palveluita huumeidenkäyttäjille. Yleishyödyllisen säätiön omistaman osakeyhtiön päihdepalveluyksikön pääperiaate on sen itsensä mukaan asiakkaiden osallisuuden vahvistaminen yhteisön keinoin. Jokaisella asiakkaalla on oma hoitopolku ja oma työntekijä – hoidot räätälöidään yksilöllisesti. Päihdepalveluyksikkö määrittelee, että palvelu sisältää niin anonyymit, haittoja vähentävät palvelut kuin intensiiviset, kuntoutumista edistävät hoitosuhteet. (Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy 2017.) Yhteisöllisyyden kulmakivet ovat luottamus ja oikeudenmukaisuus. Työyhteisön johtaminen on päätöksentekoa ja ihmisten toiminnan ohjaamista, ristiriitojen sovittelua ja tavoitteiden asettamista. (Paasivaara & Nikkilä 2010, 86.)

Yksikkö lupaa, että palveluun kuuluvat hoidontarpeen arviointi, palveluohjaus, terveysneuvonta, lääkäripalvelut, opioidikorvaushoito, sosiaalinen tuki, yhteisö- ja ryhmätoiminta sekä vertais- ja työtoiminta. Yksikkö kertoo ottavansa asiakkaat mukaan palveluiden suunnitteluun, toteutukseen, arviointiin ja kehittämiseen – osaksi oman hoitonsa suunnittelua. Yhteisöllinen päihdepalveluyksikkö kutsuu myös vertaiset, vapaaehtoiset, omaiset, läheiset ja opiskelijat tuottamaan yhdessä palvelua. Päihdeyksikön mukaan tarjolla on yksilöllistä, psykososiaalista tukea ja kuntoutusta. (Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy 2017.)

Huumehoitoon kuuluu myös perheiden kuntoutusta ja läheisverkon tukea. Päihdepalveluysikkö kertoo tarjoavansa asiakkailleen työtoimintaa ja mahdollisimman paljon osallistavaa toimintaa lääkehoidon lisäksi. Päihdepalveluysikön ideologiana on, että työntekijät ja asiakkaat ovat samanarvoisia ja yhdenvertaisia. Yhteisön viikoittaisena päätösförumina on yhteisökokous asiakkaille ja henkilökunnalle. Yksikön periaatteena on, että asiakkaat ottavat vastuuta omasta kuntoutumisestaan, kuten myös yksikön arkitoimista. Keväällä 2017 päihdepalveluysikössä oli vaihtelevasti yhteensä noin kymmenen työntekijää, joista kaksi on koulutukseltaan sosionomeja. Yksikössä oli tuolloin noin 60–90 korvaushoito- ja muita huumehoitoasiakkaita, jotka olivat iältään 20–50-vuotiaita. (Säätiön osakeyhtiön hankekoordinaattori, henkilökohtaiset tiedonannot sähköpostitse 13.1.2017 & 13.2.2017.)

4 TAVOITTEENA VOIMAANTUMINEN LEHDENTEON KAUTTA

Opinnäytetyöni toiminnallisen lehtiprojektin tavoitteena on selvittää, miten lehdenteon prosessi tukee huumeidenkäytöstä kuntoutuvien sosiaalista osallisuutta. Millä tavalla lehdenteko voi saada asiakkaat kokemaan voimaantuneisuutta? Tavoitteena on, että ryhmätoiminta jatkuisi päihdepalveluyksikössä myös opinnäytetyön projektin loppumisen jälkeen. Siksi selvitän opinnäytetyössäni, millaisena päihdepalveluyksikön työntekijät kokevat lehtiprojektin. Jatkaako avohoidossa olevien huumeidenkäyttäjien yhteisö yksikön työntekijöiden kanssa lehdentekoa?

Opinnäytetyössäni ohjaan avointa, matalan kynnyksen ryhmää. Tavoitteena on ohjata lehtiprojekti dialogisesti ja voimavarakeskeisesti. Asiakkaat päättävät siitä, millainen lehdestä ja sen sanomasta muodostuu, millaisia juttuja ja palstoja lehteen tulee. Asiakkaat ideoivat, suunnittelevat ja tuottavat lehden sisällön nimeä, kuvia, tekstejä ja logoja myöten. Tarkoitukseni on, että asiakkaat kokisivat projektin toiminnan omakseen – ei ulkoapäin asetetuksi. Työskentelyäni ohjaava periaate on asiakaslähtöisyys: teemme asiakkaiden kanssa heidän näköisensä lehden, jonka kautta he voivat kokea osallisuutta ryhmään, lehdentekoprojektiin, päihdepalveluyksikköön ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Näen, että yhteisen lehden luominen on yksi tarinallisen kuntoutumisen työmuoto. Toiminnallisen opinnäytetyöni lähestymistapa on narratiivinen, tarinallinen. Kun päihdepalveluyksikön asiakas kirjoittaa esimerkiksi jonkin osan omasta elämäntarinastaan, kokemuksestaan, ajatuksestaan tai mielipiteestään yhteiseen lehteen, sairaus tulee osaksi elämäntarinaa. Elämäntarina tai -kertomus on jokaisen ihmisen tulkinta omasta elämästään (Hänninen & Valkonen 1998, 4). Tätä kautta ihminen voi oivaltaa tarinoiden vaihtoehtoisuuden ja muuttumisen mahdollisuuden. Tarinallinen kuntoutuminen antaa ihmisille elämänhalua ja luo tavoitteita, joiden saavuttamista kuntoutuminen palvelee. (Hänninen & Valkonen 1998, 6.)

Tahto on yksilön kykyä hallita haluja tahtonsa avulla. Ulkoiset tilanteet eivät kuitenkaan suoraan vaikuta subjektiin, vaan subjektin toiminnan välityksellä. Toiminta on keskeinen prosessi, jossa todellisuuskuvamme kehittyy. Asiakas oppii paljon, jos hänet pidetään mukana kaikessa. Sellaiset työskentelyn tavoitteet ovat tärkeitä, jotka saavat asiak-

kaan liikkeelle. Asiakkaan kanssa on asetettava tavoitteita, jotka synnyttävät toimintaa, mikä taas synnyttää motivaatiota. (Särkelä 2001, 54–56, 60, 64.) Työskentelystäni asiakkaiden kanssa kirjoitan havainnointipäiväkirjaa, josta kerron lisää luvussa 5.

Havainnointipäiväkirjaan kirjaamieni havaintojeni kautta kuvaan lehdenteon prosessin mahdollisimman tarkasti ja analysoin sitä kirjallisuuden avulla luvussa 6. Johtopäätöksissä luvussa 7 kuvaan asiakkaiden kanssa tehdyn lehtituotoksen sanallisesti, käyn läpi asiakkailta ja työyhteisöltä lehtiprojektista saadun palautteen sekä syvennän kirjallisuuden avulla analyysiäni projektista ja siihen vaikuttaneista tekijöistä. Luvussa 8 arvioin lehdentekoprosessia ja ammatillisen osaamiseni karttumista. Kokoan opinnäytteeni keskeisiin käsitteisiin liittyvät arviot lehdenteon prosessista luvussa 8.2.

Toivon, että opinnäytetyöni kautta voisin kehittää päihdepalveluyksiköihin uudenlaisen toimintamallin, joka tuottaa omalta osaltaan yhteisöllisyyttä, voimaantuneisuutta ja osallisuutta asiakkaille. Pidän työni merkityksenä sitä, että kuntoutuville huumeidenkäyttäjille tarjoutuu mielekäästä, osallisuutta lisäävää ja merkityksellistä toimintaa. Se täyttäisi omalta osaltaan heidän elämänsä jäänyttä tyhjiötä huumeekulttuurin jäädessä pois kuvioista. Osoittaisi, että elämässä on erilaisia vaihtoehtoja.

5 LEHTIPROJEKTIN ALOITUS, VÄLINEET JA AINEISTO

5.1 Ryhmän suunnittelua ja tutustumiskäynti

Joulukuussa 2016 ja tammikuussa 2017 suunnittelimme säätiön osakeyhtiön edustajien kanssa opinnäytetyötäni. He ehdottivat, että teen opinnäytetyöni tammikuussa 2017 avattavassa päihdepalveluyksikössä. Vierailin yksikössä ensimmäisen kerran tammi-kuun 26. päivä vuonna 2017. Keskustelimme päihdepalveluyksikön toisen vastaavan ohjaajan ja sairaanhoitajan kanssa. Pohdimme, voisiko huumeidenkäyttäjien kanssa tehdyn lehden julkaista nettialustalla tai painaa lehdeksi. Päädyimme siihen, että perinteinen painettu lehti olisi asiakkaille konkreettinen symboli yhdessä saavutetusta tuotoksesta. Varauduin ohjaamaan ryhmää kerran viikossa noin kolmen kuukauden ajan riippuen asiakkaiden kiinnostuksesta ja tahdista.

Samana tammikuisena päivänä tapasin asiakkaita päihdeyksikön yhteisön tilassa, missä oli tarjolla kahvia. Yksikön seinällä oli lista, johon asiakkaat olivat saaneet kirjoittaa ylös omia toiveitaan yksikön tulevasta ryhmätoiminnasta. Yhtenä toiveena oli elämäntarinaryhmä. Tiedustelimme asiakkailta yhdessä sairaanhoitajan kanssa, miltä idea lehdestä heidän mielestään kuulostaa. Subjektiiivisen tulkintani mukaan asiakkaiden vastaanotto vaikutti lupaavan kiinnostuneelta, ja koin saavani lisävahvistusta projektini idealle. Keskusteluun osallistuneilla asiakkailla oli paljon ideoita, mielipiteitä ja kannanottoja. Yksi naisasiakas esitteli minulle yhteisön olohuoneessa olevia vanhoja Weturi-lehden numeroita ja kertoi lukeneensa niitä. Toinen asiakas näytti eräästä numerosta juttua, jonka hän kertoi itse kirjoittaneensa. Asiakkaat totesivat, että heidän mielestään oli sääli, että lehteä ei enää tehty.

Vuonna 2005 Suomeen perustettu käyttäjäyhdistys Suomen Lumme ry toimii päihderiippuvaisten äänitorvena ja viestin viejänä päättäjille. Yhdistys toimitti Weturi-lehteä, jota tekivät terveys- ja sosiaalineuvontapisteiden vertaistoimijat sekä työntekijät. Lehden pääteemoina olivat terveys, elämä ja päihteet. Weturi-lehteä julkaistiin A-klinikkasäätiön, sosiaali- ja terveysministeriön Tartuntatautihankkeen ja Stop Huumeille ry:n tuella. (A-klinikkasäätiö 2017.) Myös esimerkiksi asunnottomuutta kokeneilla on

oma lehtensä äänenkannattajana. Aukki-lehteä toimittavat Vailla vakinaista asuntoa ry:n henkilökunta sekä nykyiset ja entiset asunnottomat. (Vailla vakinaista asuntoa ry 2017.)

Raimo Niemistön (2004, 67–69) mukaan ryhmän ohjaaja toimii ryhmän ja toiminnan johtajana. Ryhmän ohjaaja voi ohjata keskustelua tietyn aiheen mukaan tai luotsata avointa keskustelua. Ohjaaja voi tuottaa osallistujille erilaista toimintaa, harjoituksia tai niiden yhdistelmiä. Ryhmän ohjaus alkaa usein jo ryhmän suunnitteluvaiheessa ennen varsinaisen ryhmän muodostusta. Ryhmän rakennetta suunniteltaessa on mietittävä, onko ryhmä avoin vai suljettu sekä minkä kokoinen ryhmä on. Ohjaajan on myös pohdittava, mikä ajankohta ryhmälle on sopivin osallistujien elämäntilannetta peilaten. Ohjaajan tulee huolehtia käytännön asioiden järjestämisestä, kuten tarvittavien työvälineiden hankkimisesta. (Tanskanen 2015, 112.)

Keskustelimme tammikuussa työelämän yhteistyökumppanin kanssa, että lehteä voitaisiin tehdä keskiviikkoisin kello 8–11. Yksikön työntekijät suosittelivat, että aamuaika olisi asiakkaiden kanssa tehokkain hetki vuorokaudesta. Sovimme, että kaikki yksikön asiakkaat olisivat tervetulleita tekemään lehteä milloin vain – ryhmä olisi avoin. Suunnittelin, että keskiviikon ryhmänohjauskertojen lisäksi voin ohjata lehdentekoa yksilöllisesti asiakkaille heidän tarpeidensa ja motivaationsa mukaan. Koska päihdepalveluyksikössä on saman katon alla useita huumehoidon palveluita, niin terveysneuvontaa kuin kuntouttavaa korvaushoitoa, asiakkaiden toimintakyky ja elämäntilanne vaihtelevat. Tavoitteena oli kuitenkin se, että osa asiakkaista kiinnittyy lehtiprojektiin, sitoutuu siihen ja kokee projektin merkitykselliseksi itselleen. Valmistauduin muokkaamaan toiminnallista lehdentekoa tilanteen mukaan ja siihen osallistuvien toiveita noudattaen.

Ryhmätyöskentelyä, joka rakentuu sosiaalisen muutoksen, ryhmän ja tarinoiden muodostamisen kokonaisuudesta, kutsutaan narratiiviseksi ryhmäksi. Narratiivisen lähestymistavan ryhmätyöskentelyssä korostuvat voimavaralähtöisyys, ihmisten tarinat ja muutoksen teemat. Työskentelyssä autetaan ihmisiä etsimään elämälleen tärkeää sisältöä ja myönteistä tulevaisuutta. Työskentelyssä ajatellaan, että sisäinen ja ulkoinen vertaistuki, yhteisyys ja kulttuurinen konteksti vaikuttavat ihmisen sosiaaliseen identiteettiin. Tällöin luovutaan ajatuksesta, että ongelmat olisivat vain ihmisten sisäisiä ongelmia. (Louhela 2015, 62, 64.)

5.2 Havainnointipäiväkirja lehdenteosta

Hanna Vilkka (2006, 76–77) korostaa, että toiminnallinen opinnäytetyö ei ole toimintatutkimus, jonka raportissa edellytetään alan tieteellistä ja yhteiskunnallista keskustelua. Opinnäytetyön laajuus ei anna ajallisia mahdollisuuksia tehdä toimintatutkimusta. Käytin toiminnallisessa opinnäytetyössäni metodina havainnointia, joka on tietoista tarkkailua. Tein vapaata havainnointia asiakkaiden osallistumisesta lehdentekoon. (Vilka 2006, 37, 40.)

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu kohteensa toimintaan kohteen ehdoilla ennalta sovitun ajanjakson. Osallistuva havainnointi edellyttää sitä, että tutkija pääsee sisään tutkittavaan yhteisöön. Aktivoiva osallistuva havainnointi puolestaan on tilannekeskeistä, aktiiviseen vaikuttamiseen ja muutokseen pyrkivää. Metodissa tutkija työskentelee läheisesti tutkimuskohteen jäsenten kanssa: tutkija ja tutkittavat ohjaavat, korjaavat ja arvioivat toimintaansa yhdessä. Tutkija pyrkii saavuttamaan asetetut tavoitteet ja päämäärät kohdeyhteisön kanssa. Asiakkaat yritetään aktivoivan osallistumisen avulla saada aktiiviseen rooliin omassa toiminnassaan. (Vilka 2006, 44–47.)

Lehtiprojektissa työskentelin yhdenvertaisesti havainnoimieni asiakkaiden kanssa: samaan aikaan, kun ohjasin heille lehdentekoa, havainnoin heitä. Havaintoni eivät ole täysin objektiivisia, koska havainnoin asiakkaiden toimintaa oman todellisuuskuvani läpi. Lisäksi minun on tutkijana tiedostettava oma vaikutukseni tutkimuskohteeni elämään. Toteuttamissani osallistuvassa ja aktivoivassa osallistuvassa havainnoinnissa havainnoija on sekä tutkijan että ihmisen roolissa. Tutkimuskohteen jäsenet antavat tutkijalle usein myös muita rooleja yhteisössään. Tutkija tekee havaintoja vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa. (Vilka 2006, 57, 67–68.)

Tutkimuskohteen jäsenten luottamuksen saavuttaa parhaiten, kun tutkittaville kertoo mahdollisimman pian tutkimuksen luonteesta. Hyvän tieteellisen tavan mukaan tutkimusaineistoa ei kerätä ilman havainnoitavan suostumusta. (Vilka 2006, 57.) Pyysin lehdentekoon ja opinnäytteeseen osallistuneilta asiakkailta kirjallisen suostumuksen (ks. Liite 1). Lehdentekoon osallistuminen oli vapaaehtoista ja suostumukseen perustuvaa. Asiakas sai keskeyttää toiminnan milloin vain, jos hänestä siltä tuntui. Jos hän oli esi-

merkiksi kirjoittanut runon, jonka halusi joka tapauksessa tulevan lehteen, se oli mahdollista. Jos taas osallistuja ei halunnutkaan tuotostaan lehteen, se jäi lehdestä pois. Tämäntyyppisistä asioista sovin jokaisen asiakkaan kanssa tapauskohtaisesti. Jos lehtiprojektiin osallistunut asiakas halusi oman nimensä lehteen, hän sai sen laittaa. Tällöin muistutin asiakasta siitä, että hänen nimensä olisi tehdystä lehdestä löydettävissä myös tulevaisuudessa. Yhtä lailla kirjoittaminen nimimerkkien suojista oli mahdollista.

Dokumentoin havaintojani lehdenteosta kirjoittamalla havainnointipäiväkirjaa. Kirjasin ylös keskeisiä havaintojani, omia kokemuksiani ja ajatuksiani heti viikoittaisten ohjauskertojen jälkeen, jotta havainnot olisivat mahdollisimman tarkkoja ja täsmällisiä. Kirjoitin ylös ideoita, tavoitteita, asiakkaiden kanssa tehtyjä asioita, huomioita ryhmän toimintaympäristöstä ja projektin toteutuksessa tapahtuneita muutoksia. Kirjasin päiväkirjaan ohjauksen aikana ilmenneitä mielestäni keskeisiä asioita sekä päihdepalveluyksikön henkilökunnan ja asiakkaiden kanssa käytyjä keskusteluja. Kirjoitin havainnointipäiväkirjaan ylös asiakkaiden antamat palautteet. Kirjasin havainnointipäiväkirjaan ohjauksiin osallistuneiden asiakkaiden määrän ja sen, olivatko osallistujat miehiä vai naisia. (Ks. Toikko & Rantanen 2009, 144.) Kun havainnoin päiväkirjaani lehdentekoon osallistuvien asiakkaiden toimintaa, otin huomioon, että kohderyhmäni on huumehoi-dossa. Asiakkaiden vaihteleva käyttäytyminen kuuluu sairaudenkuvaan.

Pyrin havainnoimaan ja jo alustavasti tulkitsemaan päiväkirjaan mahdollisia merkkejä siitä, että asiakkaiden tunne sosiaalisesta osallisuudesta vahvistuu. Havainnointipäiväkirjani pohjalta pystyin tuottamaan myös tilastollista tietoa osallistuneiden asiakkaiden määrästä ja sukupuolesta. Liitteeseen 2 listasin havainnointipäiväkirjan pohjalta lyhyesti, mitä teimme asiakkaiden kanssa kullakin ohjauskerralla ja kuinka monta asiakasta osallistui. Havainnointipäiväkirjassani on kaikkiaan 26 sivua. Osan havainnoista kirjasin ylös ranskalaisilla viivoilla, osan suoraan tekstiksi, jota käytin opinnäytetyössäni. Kirjoitin opinnäytetyön raportin havainnointipäiväkirjan pohjalta. Raportti kertoo toiminnallisen opinnäytetyön prosessista ja tuotoksesta. Se toimii ammatillisen tiedon, taidon ja sivistyksen näytteenä kehitystä toiminnasta (Vilka 2006, 76–77).

5.3 Suunnitelma palautteen keräämisestä

Sain tutkimussuunnitelmani lehtiprojektista valmiiksi helmikuussa 2017. Työelämän yhteistyökumppani arvioi suunnitelman maaliskuussa ja hyväksyi sen. Maaliskuun lopussa, noin viikkoa ennen ryhmänohjauksen aloitusta, lähetin sähköpostitse päihdepalveluyksikön esimiehelle laatimani mainoksen ryhmätoiminnasta (ks. Liite 3). Pyysin laittamaan sen yksikön seinälle asiakkaiden nähtäväksi. Lisäksi loin itselleni erillisen sähköpostiosoitteen, jotta voin sitä kautta pitää projektiin osallistuvien asiakkaiden kanssa yhteyttä ohjausten ulkopuolella sekä ottaa vastaan nimettömiä tuotoksia lehteä varten.

Olin suunnitellut, että projektin lopussa teen teemallinen ryhmähaastattelun palautteen keräämiseksi. Projektisuunnitelmani mukaan opinnäytetyöhön suostumuksensa antaneiden asiakkaiden ja päihdepalveluyksikön henkilökunnan oli tarkoitus osallistua teemalliseen ryhmähaastatteluun. Suunnitelman mukaan haastattelu tehtäisiin kasvotusten ja nauhoitettaisiin nauhurilla talteen. (Ks. Vilka & Airaksinen 2003, 57–58, 63–64.) Ryhmähaastattelun tarkoituksena oli selvittää, millaisia kokemuksia ryhmään osallistuneilla asiakkailla on lehdentekoprosessista ja miten päihdepalveluyksikön työntekijät ovat kokeneet lehtiprojektin lisäarvoksi omalle työlleen. Opinnäytetyöhön osallistuneille asiakkaille varattiin myös mahdollisuus kieltäytyä ryhmähaastattelusta, vaikka he olisivat osallistuneet lehdentekoon.

Lehtiprojektin aikana päätin kuitenkin jättää teemallisen ryhmähaastattelun pois opinnäytetyöstä, jotta työmäärä ei paisu liian suureksi eikä aineistosta tule liian laaja. Lisäksi näin, että palautetta oli pyydettävä asiakkailta ja työntekijöiltä erikseen sekä eri tavalla. Kysyin asiakkailta palautetta ohjauskertojen aikana suullisesti ja kirjasin palautteet havainnointipäiväkirjaani. Pyysin työyhteisöltä kirjallisen palautteen elokuussa, ja palautteen kirjoitti yksikön vastaava ohjaaja. Lisäksi sain työelämän ohjaajalta palautetta keskusteluissa ryhmänohjausten yhteydessä. Ohjaaja arvioi työskentelyäni myös kolmanteen työharjoitteluun liittyen kirjallisesti ja suullisesti.

5.4 Päätös aikataulusta asiakkaiden kanssa

Lehtiprojekti alkoi virallisesti huhtikuun 5. päivä 2017. Päihdepalveluyksikkö, jossa toteutin lehtiprojektin toiminnallisena opinnäytetyönä, oli vuonna 2017 arkisin auki asiakkaille kello 9–11 ja 13–15. Keskiviikkoisin kello 10 pidettiin yhteisökokous, jossa työntekijät ja asiakkaat keskustelivat ajankohtaisista asioista sekä tekivät yhteisiä linjauksia yksikön käytännöistä. Yhteisökokouksessa kerroin asiakkaille lehtiprojektista ja siitä, että teen prosessin ja tuotoksen kuvauksesta opinnäytetyöni. Sovimme työntekijöiden ja asiakkaiden kanssa, että lehtiryhmä kokoontuisi kello 13 keskiviikkoisin.

Asiakkaat olivat sitä mieltä, että ryhmänohjaus voisi kestää noin kaksi tuntia. Heidän mielestään tunti olisi liian lyhyt aika. Lehtiprojekti herätti asiakkaissa uteliaisuutta. Kun yhteisökokous loppui kello 11, oli työntekijöiden ruokatauon ja raportin aika asiakkaiden olohuoneessa. Yksikkö sulki ovensa kahdeksi tunniksi. Kun odottelin ryhmätöiminnan aloitusta, huomasin, että muutamia asiakkaita jäi päihdepalveluyksikön ulkopuolelle seisoskelemaan. Koska naapureiden vuoksi ylimääräistä liikehdintää yksikön läheisyydessä pyrittiin minimoimaan, esimies päätti, että käydään ulkona kysymässä, haluaisivatko kyseiset asiakkaat mahdollisesti mukaan lehtiryhmään. Päätimme yhdessä asiakkaiden ja esimiehen kanssa, että ryhmä voisi aloittaa saman tien. (Havainnointipäiväkirja 5.4.2017.)

Lehtiprojektissa pyrin toteuttamaan asiakasosallisuutta, joka määritellään seuraavasti: asiakas osallistuu aktiivisesti palvelun suunnitteluun, järjestämiseen, tuottamiseen, kehittämiseen ja arviointiin (Leemann & Hämäläinen 2015, 1). Kun istuin asiakkaiden kanssa pöydän ääreen ilman päihdepalveluyksikön henkilökuntaa, asiakkaat toivoivat ryhmän kokoontumista heti yhteisökokouksen jälkeen kello 11. Havaitsin, että alkujaan lehtiryhmän kokoontumisaika oli sovittu ensisijaisesti työntekijöiden lähtökohdista ja tarpeista käsin – ei asiakkaiden.

Asiakkaat perustelivat kellonajan muutosta muun muassa sillä, että yksikön mennessä kiinni heillä ei ole mitään paikkaa, missä viettää väliaikaa. Monet kokivat, että jos välissä lähtisi kotiin, ei jaksaisi tulla enää takaisin. Yksi miesasiakas sanoi suoraan, että kaupungilla odotellessa houkutus päihteiden pariin on suuri, minkä vuoksi ei enää voisi osallistua lehtiryhmään. Päädyin siihen, että lehtiryhmä pidettäisiin asiakkaiden toiveiden mukaisesti säännöllisesti kello 11 keskiviikkoisin. (Havainnointipäiväkirja 5.4.2017.)

Osoittautui, että kaksi tuntia ei ollut lehtiprojektiin riittävä aika, koska asiakkaat halusivat pitää taukoja, kertoa minulle ja toisilleen elämäntarinoitaan. Lehtiprojektin tehtävät vaativat huumeidenkäyttäjiltä luovuutta ja keskittymiskykyä. Keskittyminen tekemiseen vei aina oman aikansa. Usein ensimmäinen tunti kului siihen, että vasta orientoituimme asiakkaiden kanssa tekemiseen. Siksi totesin, että aikaraamin on oltava joustava tulosten saamiseksi. Linjasin, että ohjaan ryhmää keskiviikkoisin kello 11–16 sen mukaan, miten asiakkaat ovat motivoituneita tekemään lehteä. Jos asiakkailla riittäisi motivaatiota, ryhmätoiminta voisi jatkua vielä kaksi tuntia päihdepalveluyksikön sulkeuduttua, mutta korkeintaan kello 18 saakka. Kello 16 jälkeen siirryimme mahdollisesti lehteä tekevien asiakkaiden kanssa johonkin kahvilaan tai ravintolaan päihdeyksikön lähetyville.

Linjaukseni taustalla oli lähtökohta asiakkaiden odotusten avoimesta kuuntelusta. Asiakas voi olla mukana osallistumassa oman palvelunsa suunnitteluun, mutta silti hänen roolinsa saattaa jäädä sivustaseuraajaksi. Asiakas on läsnä oleva kohde, jonka ohi tai yli puhutaan ja toimitaan. Jos asiakkaalla on tasaveroinen osallisuus palveluissa, hänen roolinsa on aktiivinen. Asiakkaan ja työntekijän vuorovaikutus rakentuu yhteistyösuhteeksi, jossa asiakasta kuunnellaan aidosti. Osallisen ihmisen näkemykset vaikuttavat oikeasti palveluiden toteuttamiseen. Asiakkaan ja työntekijän kumppanuus on osallisuuden edistynyt muoto, jossa asiakassuhteen sijaan rakentuu yhteistyösuhde. Asiakas ymmärretään oman elämänsä asiantuntijaksi. (Pohjola 2010, 53, 58–59.)

Asiakkaiden perusodotus on tulla arvostetuksi ihmisenä – ei tapauksena, diagnoosina tai ongelmankantajana. Asiakas odottaa yksinkertaisia ja tavallisia ihmisten kohtaamisen perusasioita. Yhteistyö asiakastyössä on palvelutyön periaatteiden huomioiminen, yhteisen suunnittelun ja keskinäisen sopimuksellisuuden toteutuminen. Sosiaalityön asiakassuhde on aina vuorovaikutussuhde; onnistunut palvelu palautuu inhimilliseen, henkilökohtaiseen ja kokonaisvaltaiseen sosiaaliseen kokemukseen. Mahdollistaminen merkitsee yhteistä työskentelyä, jossa sovitaan menettelyistä, motivoidaan prosessia ja arvioidaan sitä. (Pohjola 2010, 52–53, 55.)

6 TYÖSKENTELY ASIAKKAIDEN KANSSA

6.1 Lehdenteon käytäntöjen muotoutuminen

Toiminnalliset työtavat vaativat työntekijältä vahvoja vuorovaikutustaitoja, mutta samalla ne mahdollistavat monipuolisen tavan kohdata asiakkaita. Ne ovat työvälineitä sekä monipuolisen kohtaamisen ja yhdessäolon keinoja. Toiminnalliset työtavat auttavat asiakkaita tekemään näkyviksi tunteitaan, asenteitaan ja arvojaan. Samalla on mahdollista tarkastella niitä. Toiminnallisiin työtapoihin kuuluvat muun muassa valokuvaus, luova kirjoittaminen, kirjallisuus ja kuvataide. Toiminnallisissa menetelmissä asiakas voi osallistua itse prosessiin tai käyttää valmista materiaalia. (Mäkinen ym. 2009, 158.) Lehtiprojektin aikana käytin useita toiminnallisia menetelmiä työskentelyssä asiakkaiden kanssa.

Kahdella ensimmäisellä ohjaukerralla asiakkaita tuli paikalle eniten koko projektin aikana: kuusi ja seitsemän asiakasta osallistui intensiivisesti ohjaukseen (Havainnointipäiväkirja 5.4.2017 & 12.4.2017). Ensimmäisellä ohjaukerralla keskustelimme lehtiprojektista kiinnostuneiden asiakkaiden kanssa muun muassa lehden pääsanomasta, nimestä ja siitä, mitä kukakin haluaisi tehdä. Tutustuimme toisiimme ja ideoimme. Määrittelimme asiakkaiden kanssa, että lehden lähtökohta on journalistinen. Sovimme, että lehden nimeä ei tarvitse päättää heti, vaan sitä voidaan vielä pohtia.

Kaksi naisasiakasta innostui lehtiprojektista, ja he saivat opinnäytteen tekijän ideasta heti kiinni. He alkoivat muotoilla aktiivisesti sitä, mikä olisi lehden viesti muille ihmisille. Toinen naisasiakas oli sitä mieltä, että lehdessä olisi kerrottava, millaisia haasteita ”käyttäjillä” on sulautua yhteiskuntaan. Naisasiakas koki, että käyttäjän tunnistaa naamasta ja puhetyylisistä, jota hän nimitti ”opiaattiaksentiksi”. (Havainnointipäiväkirja 5.4.2017.)

Yksi miesasiakas ehdotti lehden nimeksi ”Ihmisroskat”, mutta muut lehdenteosta kiinnostuneet asiakkaat tyrmäsivät ehdotuksen. Asiakkaat kertoivat muistavansa, kuinka eräässä lehdessä huumeidenkäyttäjää oli nimitetty ihmisroskiksi. Tätä asennetta lehdenteosta kiinnostuneet asiakkaat määrittelivät haluavansa muuttaa. Toinen naisasiakas korosti, että hänen mielestään lehdessä pitäisi olla esillä paljon muutakin elämää kuin ”vain” päihdehoito. Hän perusteli, että käyttäjien elämä pyörii jo tarpeeksi päihdehoito-

jen ympärillä, joten olisi hyvä tuoda esille muita elämän osa-alueita. Miesasiakas muotoili kaikille lehdentekijöille sopivan nimen lopulta kolmannella ohjauksella. (Havainnointipäiväkirja 5.4.2017 & 19.4.2017.)

Jokainen ryhmän jäsen sai osallistua ja ilmaista itseään niin kuin parhaaksi näki. Kun avaa omaa sisintään toisille kertomalla negatiivisistakin asioita, syntyy autetuksi tuleminen kokemuksia. Muiden ihmisten kanssa vaihdetut kokemukset auttavat normalisoimaan omaa elämää. Tätä kutsutaan voimavaraistavaksi lähtökohdaksi ryhmätoiminnassa. (Louhela 2015, 63, 65.) Lehtiryhmän ensimmäisillä kokoontumiskerroilla ajatuksenani oli antaa asiakkaiden ideoita vapaasti ja kehittää lehdentekoa heidän näköiseensä suuntaan. Haasteeksi osoittautui se, että asiakkaat puhuivat toistensa päälle ja yrittivät kaikki kertoa omista asioistaan minulle yhtä aikaa. Pyrin toimimaan siten, että kuuntelin jokaista vuorotellen, jotta asiakkaat voisivat kokea tulevansa kuulluiksi. Havaitsin, että toinen ohjaaja olisi voinut olla ryhmänohjauksessa tarpeellinen.

Ryhmään on tärkeää luoda ilmapiiri, jossa osallistujilla syntyy halu toimia ryhmässä. Siten osallistujat jakavat yhdessä tutkimisen ilmapiirin ja käyttävät kriittisen reflektion menetelmää. Ohjaajan on tarvittaessa uskallettava laittaa itsensä likoon ryhmässä, korostettava tasa-arvoa, toisen kunnioittamista ja ymmärtämistä. (Ojanen 2006, 51.) Asiakkaat alkoivat jo alussa pohtia omia roolejaan lehtiryhmässä. Yksi naisasiakas kertoi haluavansa piirtää, toinen kirjoittaa.

Yksi naisasiakas oli hyvin idearikas ensimmäisessä tapaamisessa ja kysyi, kuka saa olla lehden päätoimittaja. Hän oletti, että ryhmänohjaaja olisi päätoimittaja. Vastasin asiakkaalle, että lehti on heidän ja että olen ohjaaja, jonka tarkoitus on olla kirjoittamatta yhtään mitään. Sitten naisasiakas kysyi, voisiko hän olla päätoimittaja. Vastasin, että hän voisi olla, jos nimitys saisi seuraavalla kokoontumiskerralla kannatusta muilta tekijöiltä. (Havainnointipäiväkirja 5.4.2017.)

Ryhmässä meistä jokainen edustaa sekä persoonallista että sosiaalista rooliaan. Roolit liittyvät vuorovaikutussuhteisiin: niiden kautta näytämme eri puolia itsestämme toisille. Sosiaaliset roolit ovat sopimuksia, joita voidaan tarvittaessa muuttaa nopeasti. Ryhmässä yksilöiden roolit voivat muodostua osaksi ryhmän roolikokonaisuutta, jolloin eri ihmisten roolit saattavat esimerkiksi täydentää toisiaan. (Kopakkala 2005, 100–101, 108.) Ryhmän tunnusmerkkeihin kuuluu muun muassa työnjako, joka muodostuu sen jälkeen,

kun ihmisjoukolla on yhteinen rajattu tavoite (Kopakkala 2005, 36). Kopakkala (2005, 110) painottaa, että roolin määritelmä korostaa ihmisen mahdollisuutta valita aktiivisesti oma roolinsa ryhmässä niin, että hän on oman toimintansa subjekti – silti ryhmän toiminnassa muista ihmisistä joiltain osin riippuvainen.

Havaitsin, että aluksi asiakkaat halusivat keskustella kanssani ryhmänohjauksen jälkeen kahden kesken. Asiakkaiden tarve henkilökohtaiseen ohjaukseen oli suurempi kuin olin etukäteen ajatellut. Päätin, että aktiivisen ideointivaiheen jälkeen minun on vahvistettava ohjaajan rooliani siten, että suunnittelen jokaiselle ohjauskerralle jonkin ohjelmanumeron. Siten saisimme asiakkaiden kanssa joka kerralla jotain konkreettista aikaan. (Havainnointipäiväkirja 19.4.2017.) Kehitin toimintatavaksi sen, että loin ohjauksiin jonkinlaisen suunnitelman, mutta olin varautunut muuttamaan sitä osallistuvien asiakkaiden mielenkiinnon, tilanteen ja motivaation mukaan.

Havaitsin, että lehtiryhmä ei saa juttuja aikaiseksi niin nopealla tahdilla kuin olin alkujaan ajatellut. Olin yrittänyt antaa asiakkaille niin sanottuja ”kotiläksyjä” ja innostaa heitä tekemään lehteä ohjauskertojen välissä. Havaitsin, että juuri mitään ei tapahdu viikon aikana. Seuraavalla kerralla asiakas saattaa muistaa minut nähdessään, että hänen oli pitänyt tehdä jotakin, mutta luettelee useita syitä, miksi ei ole pystynyt tekemään lupamaansa. Ohjaajani kanssa totesimme, että minun on käytännössä oltava läsnä ohjaamassa asiakkaiden lehdenteon kaikkia vaiheita. (Havainnointipäiväkirja 19.4.2017.)

Useimmilla korvaushoidon potilailla on ongelmia monilla elämänalueilla. Monet elävät ilman omaa vakituista asuntoa ja kärsivät sekä fyysiseen että psyykkiseen terveyteen liittyvistä ongelmista. Valtaosalla potilaista on ajoittaista päihteiden käyttöä hoidon aikana. Opioidiriippuvuuden lisäksi suurella osalla on diagnosoitu riippuvuus yhteen tai useampaan lääkeaineeseen. Useat potilaat kärsivät psyykkisistä häiriöistä, mutta vain harvalle pystytään järjestämään psykiatrasta hoitoa korvaushoidon tukena. (Tourunen & Pitkänen 2010, 165.)

Päätimme säätiön osakeyhtiön hankekoordinaattorin, yksikön esimiesten ja ohjaajani kanssa, että jatkaisin lehtiprojektia elokuun loppuun saakka. Projektista kestäisi kaikkiaan viisi kuukautta. Hankekoordinaattori kehotti minua kuitenkin alentamaan lehtiprojektin tavoitteita. (Havainnointipäiväkirja 3.5.2017.) Päihdepalveluyksikkö tarjosi lehtiryhmän käyttöön yhden asiakastietokoneen, papereita ja kyniä. Lisäksi yksiköstä sai kahvia ja

mehua sekä joskus pientä naposteltavaa lehtiryhmän ohjauksiin. Ryhmätyöskentelyssä käytettiin minun kannettavaa tietokonettani, järjestelmäkameraani, kuulokkeitani ja ääninauhuriani. Pyynnöistäni huolimatta asiakkaiden käyttöön ei saatu järjestettyä päihdepalveluyksikön puolesta lisää tietokoneita eikä kameroita.

Lehtiryhmän toisella kokoontumiskerralla (12.4.2017) perustimme lehdentekoon osallistuvien asiakkaiden kanssa sähköpostiketjun. Asiakkaat halusivat luoda lehdelle myös Facebook-ryhmän sosiaaliseen mediaan, ja eräs naisasiakas keksi sille nimen. Sovimme asiakkaiden kanssa, että ohjauskertojen välissä minuun voi halutessaan olla netin kautta yhteydessä lehtiprojektiin liittyvissä asioissa. Lehtiprojektin aikana kaikkiaan seitsemän asiakasta liittyi Facebook-ryhmään. Ryhmän kautta muistutin asiakkaita ohjauskerroista ja mainostin, mitä seuraavaksi oli ohjelmassa. Lisäksi kahden naisasiakkaan aloitteesta keskustelin heidän kanssaan lehtiprojektista Facebookin Messenger-palvelun kautta.

Facebook-ryhmän kaltainen sähköinen asiointi parantaa työntekijän tavoitettavuutta. Internetin yhteisöt tarjoavat helpon ja edullisen vaikuttamisen, vuorovaikutuksen ja tiedonvälityksen areenan asiakkaille ja sosiaalialan ammattilaisille. Sosiaalialan näkökulmasta netin yhteisöissä tapahtuu paljon hyvää: ihmiset voivat pitää suhteita yllä, saada vertaistukea ja voimaantumaa. Verkossa tapahtuva työ ei kuitenkaan korvaa kasvokkain tapaamista. Digitaalisessa ympäristössä toimiessaan ammattilaisten on pidettävä esillä myös se, että kaikki eivät pääse nettiin yhtä lailla esimerkiksi toimintakykynsä vuoksi. Tämä voi johtaa epätasa-arvoon osallisuuden näkökulmasta. (Talentia 2017, 46, 48.)

Facebook-ryhmää säännöllisemmin tiedotin asiakkaita toiminnallisen ryhmän ohjelmasta suoraan sähköpostitse. Sähköpostin kautta tavoitin myös ne asiakkaat, jotka eivät olleet aktiivisesti Facebookissa. Lisäksi kahden kuukauden ajan tein jokaisella ohjauskerralla seuraavaa kertaa varten yksinkertaisen paperisen mainoksen päihdepalveluyksikön seinälle. Mainoksessa luki lyhyesti, milloin lehtiryhmä kokoontuu ja mitä mahdollisesti on ohjelmassa. Näin pyrin varmistamaan sen, että tieto lehtiryhmästä leviäisi matalalla kynnyksellä päihdepalveluyksikön kaikkien asiakkaiden keskuuteen.

Ideointivaiheen, tutustumisen ja orientoinnin jälkeen aloimme asiakkaiden kanssa toteuttaa yhteistä tavoitettamme eli lehteä. Asetuin mahdollisuuksia luovan asianajajan rooliin: työskentelemme yhdessä niin, että sovimme menettelyistä, motivoimme proses-

sia ja arvioimme sitä. Vastuu on yksi motivoinnin tärkeimmistä elementeistä. Asiakas voidaan nostaa palveluiden kehittäjän asemaan. (Pohjola 2010, 54–55, 60.) Kolmannella ohjauskerralla teimme asiakkaiden kanssa ensimmäisen lehtijuttukeikan.

Miesasiakas oli edellisellä ohjauskerralla keksinyt idean vierailusta eräässä päihdepalvelupaikassa. Toisella kerralla asiakkaat olivat jo toivoneet, että ryhdyttäisiin konkreettisesti tekemään lehteä. Olin pyytänyt miesasiakasta sopimaan itse etukäteen haastatteluajan. Ohjauskertojen välissä odotin asiakkaalta kuittausta sähköpostitse sovitusta haastattelusta. Kuittausta ei kuitenkaan tullut, joten soitin itse haastateltavalle ja sovin tapaamisesta. Haastattelun aikana kävi ilmi, että asiakas oli yrittänyt sopia haastattelusta, mutta haastateltava ei ollut ottanut miesasiakkaan asiaa tosissaan. Keikalle osallistui kaksi naisasiakasta toimittajien roolissa, toinen esitti itse keksimiään kysymyksiä ja toinen kirjoitti muistiinpanoja kännykkäänsä. Yksi miesasiakas otti itsenäisesti valokuvia järjestelmäkamerallani haastateltavista ja vierailemastamme paikasta. (Havainnointipäiväkirja 19.4.2017.)

Työntekijän on mentävä asiakkaan imuun, jotta hän voi ymmärtää, miltä asiat näyttävät ja tuntuvat asiakkaan näkökulmasta. Hänen ei kuitenkaan pidä jäädä asiakkaan tilanteen vangiksi, vaan johdatella tätä tutkimaan tilannettaan uusista näkökulmista, mikä taas voi johtaa uudenlaiseen toimintaan. Asiakasta on tuettava ja rohkaistava toisin toimimiseen – toimintaan, johon asiakas on valmis sitoutumaan. Toiminta ei saa olla niin vierasta asiakkaalle, että hän ei ole siihen valmis. (Särkelä 2001, 75–76.) Lehtiryhmässä asiakkaat saivat toimia uudessa roolissa: he eivät olleet vain päihdepalveluyksikön asiakkaita, vaan toimittajia, valokuvaajia, haastattelihoita ja lehdentekijöitä.

6.2 Haastattelun hyödyt ja haasteet

Koska käytin asiakkaiden kanssa journalistisia menetelmiä lehdenteossa, yksi tärkeimmistä välineistämme oli haastattelu. Se on kysymyksiin ja vastauksiin pohjautuva journalistinen tiedonhankintamenetelmä, jossa henkilöt ovat lähteinä. Tietoja hankitaan asiantuntijoilta, virkamiehiltä ja asianosallisilta. Teimme asiakkaiden kanssa myös paljon henkilöittämistä. Tällä journalistisella toimintamallilla yksittäiset henkilöt nostetaan journalistisen tarjonnan keskiöön. Ohjasin asiakkaita tekemään human interest -juttuja, joissa on inhimillisyyttä, kokemuksellisuutta ja kiinnostavuutta painottava näkökulma. Kriteerinämme oli ”inhimillinen mielenkiinto”, ja pyrimme jutuilla vetoamaan ihmisten erilaisiin tunteisiin, kuten uteliaisuuteen, samaistumiseen, iloon ja suruun. (Kuutti

2006.) Koska opinnäytteeni kuuluu sosionomin tutkintoon ja sivumäärän ei olisi syytä paisua kovin suureksi, en avaa kaikkia journalistisia periaatteita, joita käytännössä pyrin ohjeistamaan asiakkaille lehdeenteossa.

Kuudennelle lehtiryhmän kokoontumiskerralle (ks. Liite 2) olin sopinut etukäteen ohjelman ruoanlaitosta toisessa päihdepalveluyksikössä. Asiakkaat eivät kuitenkaan sillä kertaa innostuneet toiminnasta. Ruoanlaittoon osallistui itsekseen yksi asiakas, joka muutoinkin osallistui toisen päihdepalveluyksikön tarjoamaan toimintaan. Kun ruoka oli valmis, kävin katsomassa asiakkaan lopputuloksen ja yhdessä hänen kanssaan otimme valokuvia ruokailusta lehteä varten.

Tuolla ohjauskerralla lehdeenteosta oli kuitenkin kiinnostunut yksi naisasiakas, mutta hän ei halunnut lähteä päihdepalveluyksiköstä laittamaan ruokaa.

Menimme naisasiakkaan kanssa istumaan ulos keväisen lämpimässä säässä. Jäimme päihdepalveluyksikön läheisyyteen. Asiakkaan muutama kaveri sattui kulkemaan ohi ja pysähtyi kohdallemme, mutta asiakas kieltäytyi heidän seurastaan ja selitti olevansa tekemässä nyt ”tärkeää projektia”. Sovimme asiakkaan kanssa erään poliitikon haastattelun niin, että hän soitti puhelun ja sopi haastatteluajan poliitikon kanssa asettamissani aikarajoissa. En ollut kuitenkaan ymmärtänyt asettaa rajoituksia haastattelupaikalle. Kuulin, kuinka asiakas sopi tapaamisen päihdepalveluyksikön lähettyvillä olevaan baariin. Tiesin, että haastatteluympäristö ei ole ihanteellinen päihderiippuvaisen keskittymistä ajatellen. (Havainnointipäiväkirja 2.5.2017.)

Harkitsin, olisiko minun pitänyt kehottaa asiakasta soittamaan poliitikolle uudelleen ja pyytää häntä sopimaan haastattelu esimerkiksi päihdepalveluyksikköön. Päädyin kuitenkin siihen, että korostin asiakkaalle päihteettömän haastattelutilanteen tärkeyttä. Lisäksi laatimaani seinämainokseen kirjoitin maininnan, että haastattelu tehdään päihteettömästi. Koska asiakas oli sopinut tapaamisen muutoin hienosti, koin, että käskyni vaihtaa haastattelupaikkaa tuntuisi asiakkaan mielestä rangaistukselta ja osoittaisi epäluotamusta. Ajattelin myös, että voimme toimia asiakkaalle tutussa ympäristössä. Mielestäni tärkeintä oli näyttää asiakkaille päihteetön toimintamalli haastattelusta.

Jokaisella on oma todellisuuskuvansa. Hyvä auttaja kykenee asettumaan asiakkaan asemaan, tutkimaan tilannetta hänen näkökulmastaan ja syventämään sitä tarjoamalla omasta näkökulmastaan asiakasta auttavaa jäsenystä. Ihmisillä on toiminta-areenoilla

tietty asema tai rooli, joka ohjaa heidän toimintaansa. Ihmiset toimivat mielellään toiminta-areenoilla, joilla he voivat olla merkityksellisiä subjekteja. Asiakkaalle on pystytävä luomaan yhdessä hänen kanssaan merkitys suoriutumista edistäville toiminta-areenoille. Koska vakiintuneet tavat ohjaavat voimakkaasti ihmisten toimintaa, toiminnot vaativat tietoisia valintoja. (Särkelä 2001, 41, 43, 50–51.) Vaikka tavoite tehdä haastattelu päihdeettömästi oli selkeä ja pyrin tukemaan asiakasta uudelleenlaiseen toimintoon, karikko tuli vastaan. Asiakas tilasi alkoholijuoman baarissa juuri ennen haastattelua.

En ryhtynyt kieltämään tai moralisoimaan alkoholinkäyttöä, jos teimme lehtiprojektia päihdepalveluyksikön ulkopuolella. Koin, että minulla ei ole oikeutta rajoittaa asiakkaiden itsemääräämisoikeutta kieltämällä heitä juomasta alkoholia. Olin tarjoamassa heille päihdeettömyyttä, mielekkään tekemisen vaihtoehtoa – sekä olin itse päihdeettömän esimerkki. Asiakas, joka alkoholiin koski päihdepalveluyksikön ulkopuolella lehtiprojektin aikana, oli yksi lehden teosta eniten innostuneista. (Havainnointipäiväkirja 10.5.2017.) -- Toisen poliitikon haastattelun sovimme saman naisasiakkaan kanssa niin, että minä soitin. Pyrin sopimaan seuraavat haastattelukeikat joko itse tai yhdessä asiakkaiden kanssa niin, että määrittelin heille tarkasti myös haastattelupaikan reunaehdot. (Havainnointipäiväkirja 2.5.2017.)

Kaikki päihdetyötä tekevät voivat joutua eettisesti hankaliin tilanteisiin. Työntekijä tarvitsee työmoraalia ja valmiutta keskustella asiakkaiden kanssa arvoista, mutta moraliointi voi kariuttaa yhteistyön. Työntekijän ja asiakkaan kohtaamisessa ovat mukana molempien elämäkokemukset sekä sosiaalisen ympäristön muovaamat arvot ja asenteet. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2008, 240.) Valtaosalla korvaushoidossa olevista potilaista on hoidon aikana päihdeiden käyttöä. Korvaushoitopotilailla huumeiden käytön lopettaminen tapahtuu vaihteittain. Lisäksi monet käyttävät edelleen alkoholia ja rauhoittavia lääkkeitä korvaushoitolääkityksen lisäksi. Heille ei ole muodostunut vahvaa toipujan identiteettiä. Korvaushoitopotilaat etsivät paikkaansa huume kulttuurin ja toipumiskulttuurin välimaastossa. (Tourunen & Pitkänen 2010, 160–161.)

Sosiaalityön ryhmässä jo sekin on saavutus, että asiakas ilmoittautuu ryhmään. Jos asiakas käy säännöllisesti ryhmätoiminnassa, se on selkeä osoitus asiakkaan omasta onnistumisesta. Tällöin ryhmän osallistujia on voinut kokea voimavaraistumisen, joka on ryhmätoiminnan perusta. (Tanskanen 2015, 123.) Yhdeksännellä ohjauskerralla lehti-ryhmään liittyi naisasiakas, joka innostui lehtiprojektista omien sanojensa mukaan heti.

Lehtiprojektin aikana oli havaittavissa, että hän kehittyi työskentelyssä omaksuessaan työtavat, saadessaan kannustusta ja tullessaan kuulluksi.

Naisiasiakas otti päävastuun etukäteen sovitusta haastattelusta ja jaksoi haastattelun jälkeen käydä nauhoitusta läpi. Purimme haastattelua yhdessä paperille. Asiakas halusi kuunnella nauhalta tarkasti joka sanan ja taltioida sen oikealla tavalla paperille. Kirjoitimme juttua asiakkaan kanssa lähes kaksi tuntia niin, että hän saneli minulle, mitä kirjoitetaan. Asiakkaan keskittymiskyky riitti myös työyhteisön huomion mukaan ”yllättävän pitkään”, ja eräs työntekijä kehui asiakasta siitä. Kyseisellä naisasiakkaalla tuntui olevan puhuttu sana hallussa. Myöhemmin teimme hänen kanssaan esimerkiksi mielipidekirjoituksia siten, että hän kertoi minulle ajatuksiaan suullisesti. Kirjasin ne ylös tietokoneelle. Sitten hän katsoi kirjoitettua tekstiä, korjasi sitä tarkasti, täydensi ja otti mahdollisesti jotain pois. – Myöhemmin projektin aikana naisiasiakas alkoi pikku hiljaa myös kirjoittaa itse entistä enemmän tietokoneella. (Havainnointipäiväkirja 24.5.2017 & 9.8.2017.)

Toukokuussa teimme asiakkaiden kanssa vierailuja ja haastattelimme ihmisiä eri yhteisistä lehteen. Haastattelimme muun muassa eri poliittisten puolueiden edustajia, koska aktiivisimmin ja sitoutuneimmin lehtiryhmään osallistuneet asiakkaat olivat kiinnostuneita kuulemaan poliitikkojen ajatuksia. Ennen haastatteluokeikkoja yritimme ehtiä asiakkaiden kanssa hieman tutustua aiheeseen ja henkilöön taustatietoja keräämällä. Laadimme asiakkaiden kanssa yhdessä joitakin haastattelukysymyksiä etukäteen. Linjanani oli, että annoin asiakkaille vapaat kädet tehdä haastattelu. Yritin puuttua mahdollisimman vähän haastattelun kulkuun ja keskittyä havainnoimaan haastattelutilannetta, josta tein muistiinpanoja havainnointipäiväkirjaani. Asiakkaiden tekemät haastattelut kestivät puolesta tunnista lähes kolmeen tuntiin. (Havainnointipäiväkirja 19.4.–24.5.2017.)

Sovin asiakkaiden kanssa, että nauhoitamme haastattelut talteen. Ohjeistin heille, että kerromme nauhoituksesta aina haastateltavalle avoimesti ja sanomme, että nauhoitusta käytetään ainoastaan muistiinpanotarkoituksessa eikä se mene minnekään julki. Haastattelujen nauhoittaminen osoittautui hyväksi malliksi, sillä tarkkojen muistiinpanojen kirjoittaminen haastattelun aikana oli asiakkaille hankalaa keskittymiskyvyn vuoksi. Osa asiakkaista kirjoitti paperille ylös joitain avainsanoja. Yleensä haastattelu ja sen auki kirjoittaminen tapahtuivat eri ohjauskerroilla, jolloin purkamisen välissä saattoi olla viikkoja. Nauhoitus toimi hyvänä muistin virkistämisenä: asiakkaat saivat rauhassa kuunnella haastattelunauhata ja purkaa ne tekstiksi itsenäisesti tai yhdessä kanssani. Pää-

asiassa asiakkaat kirjoittivat kuuntelemansa haastattelut suoraan tietokoneelle. Yksi naisasiakas halusi kirjoittaa ensin paperille kuulemaansa ja sen jälkeen tietokoneelle yhdessä kanssani, koska hän ei kokenut osaavansa käyttää tietokonetta kovinkaan sujuvasti. Kyseisen asiakkaan kanssa kirjoitimme hänen juttunsa pääosin yhdessä. Neuvoisin häntä välillä myös muissa tietoteknisissä asioissa.

Päihde- ja mielenterveysongelmista toipumista tai niistä selviämistä edistävät tukea antava psykososiaalinen verkosto ja ympäristö. Toipumista mahdollistaa osallisuuden ja mielekkään tekemisen löytäminen. Kokemusasiantuntijat, vertaistyöntekijät ja läheiset korostavat, että toipujan on hyvä saada kokemuksia siitä, että häneen luotetaan – sopivasti vastuuta, mutta riittävästi tukea. (Salo-Chydenius 2015, 155.) Havaitsin, että monet lehtiprojektiin osallistuneet asiakkaat olivat luonnonlahjakkuuksia haastattelijoina. He osasivat johdattaa keskustelua sekä osasivat ja uskalsivat kysyä kriittisiä kysymyksiä. Välillä asiakkailla oli tapana alkaa kertoa omista kokemuksistaan haastateltaville, jolloin keskustelu ajautui liikaa sivuraiteille. Näissä kohdissa ohjasin keskustelua takaisin haastatteluun useimmiten kysymällä jonkin haastattelun aiheeseen liittyvän kysymyksen haastateltavalta. Joillain kerroilla myös haastateltava alkoi kysellä asiakkaan asioista, jolloin haastattelu-aika venyi. (Havainnointipäiväkirja 3.5.2017 & 10.5.2017.)

Niin kuin päihdetyön hoidollisissa haastatteluissa, journalistisissa haastattelutilanteissa asiakas osallistuu sen tavoitteiden ja keinojen pohdintaan. Mitä tavoitellaan, mitä tehdään ja minkä vuoksi. Tavoitteen, jonka eteen tehdään töitä, tulee olla asiakkaalle tärkeä – muuten hän ei panosta siihen. Asiakas saattaa pyrkiä asettamaan itselleen liian suuria tavoitteita miellyttääkseen esimerkiksi työntekijää. Siksi työntekijän on syytä pilkkoa ne pieniksi, saavutettaviksi osatavoitteiksi. Jos asiakas joutuu huomaamaan kyvykkyytensä ja mahdollisuutensa onnistua, hän joutuu suhtautumaan vastuullisemmin elämäänsä. Lisäksi liian suurissa tavoitteissa on vaarana, että työntekijä alkaa menettää uskoaasi asiakkaan mahdollisuuksiin. (Särkelä 2001, 78, 87–89.)

Lähetin haastattelunauhoitukset kaikille lehdentekoon osallistuville sähköpostilla, jolloin tarjosin mahdollisuuden kuunnella haastatteluja, vaikka ei olisi päässyt paikalle. Nauhoitusten avulla myös toinen asiakas pystyi purkamaan toisen asiakkaan tekemää haastattelua ja kirjoittamaan siitä tekstin, jos haastattelun tehneellä asiakkaalla ei ollut voimavaroja itse kirjoittaa tekemäänsä haastattelua. Havaitsin, että kun asiakkaat kuun-

telivat varsinkin omien haastattelujensa nauhoituksia, he tekivät oivaltavia havaintoja haastattelujen sosiaalisesta tilanteesta. Haastattelunauhaa purkaessa eräs naisasiakas huomasi esimerkiksi, kuinka haastateltava puhui opinnäytteen tekijälle selvästi eri tavalla kuin asiakkaalle. Asiakas totesi:

Huomasitko, kuinka hän erotteli meidät tuossa ja tuossa kohdassa? Haastattelun lopuksi hän muisti sinun nimesi, mutta ei minun nimeäni. (Havainnointipäiväkirja 31.5.2017.)

Tilanne toistui asiakkaiden kanssa tehdyissä haastatteluissa jossain määrin: haastateltavat puhuivat asiakkaiden yli tai ohitse minulle (esim. Havainnointipäiväkirja 24.5.2017). Tämä ilmensi mielestäni haastateltavien asenteita ja ennakkoluuloja huumekäyttäjää kohtaan. Osalle heistä tilanne saattoi tuntua kummalliselta: haastattelija ja kuvaaja ovat huumehoidossa olevia, ja vierestä tilannetta seuraa sosionomiopiskelija. Soile Juujärvi, Liisa Myyry ja Kaija Pessa (2007, 36) määrittelevät asenteen opituksi taipumukseksi ajatella tuntoa ja käyttäytyä. Asenteet perustuvat ihmisen kokemukseen ja voivat olla tiedostamattomia. Niitä voisi sanoa värittyneiksi kehyksiksi, joiden läpi katsomme maailmaa. Asenteet voivat vaihdella nopeasti, mutta kullakin hetkellä ne vaikuttavat siihen, miten suhtaudumme asioihin.

Ammattilaisen omien asenteiden ja ennakkoluulojen tiedostaminen liittyy asiakkaiden puolueettomaan kohteluun (Juujärvi, Liisa Myyry ja Kaija Pessa 2007, 97). Asenteet ilmaisevat arvojamme käytännössä, ne ovat opittuja tunteenomaisia käyttäytymisvalmiuksia. Stereotypiat ovat puolestaan asenteiden erityislajeja, jotka ovat mielikuvia jostakin sosiaalisesta ryhmästä ja sen jäsenistä. Stereotypiat koostuvat uskomuksista, joita liitetään ryhmän jäseniin. Ne ovat esimerkiksi uskomuksia ryhmän jäsenten persoonallisuudenpiirteistä, tavoista ja arvoista. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 58.) Lehdenteon aikana asiakkaat määrittelivät, että he haluavat lehtensä kautta vaikuttaa siihen, miten ihmiset näkevät huumehoidossa olevat.

6.3 Motivoitunut päätoimittaja

Lehtiprojektin alussa päätoimittajaksi nimetty naisasiakas otti toiminnan omakseen. Asiakas huolehti siitä, että lehtiprojekti edistyi. Hän koki tärkeäksi tavoitteen saada lehti

valmiiksi. Asiakas otti oma-aloitteisesti tehtäväkseen myös muiden asiakkaiden houkutelun mukaan lehtiprojektiin ja keksi juttuaiheita lehteen. Hän halusi ottaa itselleen ryhmänjohtajan roolia ja kehotti muita asiakkaita tekemään valmiiksi omia juttujaan.

Kokeilin asiakkaiden kanssa yksinkertaisia, helppoja tapoja saada tekstiä aikaiseksi valkoiselle paperille. Aluksi esimerkiksi päätoimittaja-naisasiakas halusi kirjoittaa omista kokemuksistaan, mutta ei ollut oikein osannut jäsenellä ajatuksiaan. Vaikutti siltä, että kynnys aloittaa kirjoittaminen oli korkea. Menimme asiakkaan ehdotuksesta päihdepalveluyksikön ulkopuolelle ulos istumaan.

Ehdotin, että hän puhuisi tarinansa nauhurille ja tekisin samalla muistiinpanoja hänen puheestaan. Asiakas voisi käyttää muistiinpanojani kirjoituksensa pohjana ja/tai kuunnella oman suullisen kertomuksensa nauhalta ja kirjoittaa sen. Kun asiakas oli puhunut vapaasti, hän kuunteli nauhoitusta hetken, mutta päätti sitten alkaa vain kirjoittaa muistiinpanojen pohjalta. Asiakas kirjoitti intensiivisesti tietokoneellani noin puoli tuntia. Istuin hiljaa sanomatta mitään. Kun asiakas koki olevansa valmis, hän pyysi lukemaan tekstin ja sanoi pohtivansa vielä otsikkoa. Asiakas oli saanut aikaan hienon tekstin, ja kehuin häntä siitä. Kun asiakas pyysi palautetta, ehdotin kappalejakoja ja välillä lyhyempiä lauseita. Kerroin, että pitkien ja lyhyiden lauseiden vaihtelu on tehokasta. Ehdotin asiakkaalle otsikkoa, mutta hetken kuluttua hän keksi itse huomattavasti paremman. Asiakas kertoi huomanneensa, että tarvitsee potkimista siihen, että alkaa kirjoittaa. Istuimme asiakkaan kanssa kaikkiaan noin puolitoistatuntia ulkona kahdestaan. (Havainnointipäiväkirja 2.5.2017.)

Lehtiprojektin aloittamisen jälkeen naisasiakas kirjoitti usein itsenäisesti asiakastietokoneella omia juttujaan – työyhteisön mukaan parina päivänä silloinkin, kun lehtiryhmä ei kokoontunut. Naisasiakas kirjoitti myös kotonaan pari juttua. Hän kysyi minulta ohjeita Facebookin Messengerin kautta ja raportoi lehdentekoon liittyviä tekojaan sekä ajatuksiaan. Päihdepalveluyksikössä naisasiakas jaksoi kerrallaan keskittyä kirjoittamiseen noin puolesta tunnista kahteen tuntiin.

Anna Liisa Karjalainen (2012, 24–25) toteaa, että kirjoittaminen on väline, jolla kerrotaan eletystä ja koetusta. Samalla elettyä ja koettua tuotetaan. Kirjoittaminen on konstruktiiivista toimintaa, joka tuottaa konstruktion. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen tarkoittaa merkityksen antamista eletylle – sen merkityksellistämistä ja tulkintaa. (em.) Tekstiä nimitetään usein peiliksi, joka näyttää kirjoittajalle itselleen hänen ajatteluaan (Karjalainen 2012, 33). Anna Liisa Karjalainen (2012, 15–16) määrittelee, että sosiaali-

alalla oman tarinan kerronnan tukemisella tähdätään ihmisryhmien osallisuuden lisäämiseen, voimaantumiseen ja identiteetin selkiyttämiseen.

Menneestä kertominen pohjautuu muistamiseen ja muistetun mieleen palauttamiseen (Karjalainen 2012, 84). Samoin kuin muistot, myös tunteet voivat tulla mieleen väläyksinä. Tunteet ja muistot ”pulpahtavat” täyttäen mielen hetkeksi (Karjalainen 2012, 171). Yksi naisasiakas oli hankkinut itselleen kirjastokortin ja lainannut kirjastosta kirjoja, joita hän halusi näyttää minulle. Hän oli kirjoittanut ajatuksia paperille niistä ja halusi ohjauksessani koostaa lehteen kirjalistoja. Samalla hän muisteli lukemiaan kirjoja ja suunnitteli lukevansa ne kirjat, joita ei vielä ollut lukenut. (Havainnointipäiväkirja 31.7.2017 & 9.8.2017.)

Lehtiprojektissa käytin osittain päihdehoitotyön motivoivaa toimintatapaa, joka on ”kokonaisvaltainen ihmisen voimavaroja, kiinnostuksia, arvoja, merkityksiä, ongelmia ja toimijuutta korostava ajattelu-, asennoitumis- ja vuorovaikutusmalli” (Salo-Chydenius 2015, 140). Motivoivan toimintatavan keskeisiä periaatteita ovat dialoginen vuorovaikutus, ristiriidan voimistaminen ja muutosvalmiuden esiin nostaminen, vastarinnan hyväksyminen ja väittelemisen välttäminen sekä pystyvyyden vahvistaminen ja välineiden antaminen. Pyrkimyksenä on vahvistaa ja saada käyttöön ihmisen voimavaroja. Asiakkaan oman pystyvyyden tunnetta vahvistetaan antamalla palautetta hänen toiminnastaan sekä yrittämisestään. Asiakasta houkutellaan muutokseen esimerkiksi unelmien, oman toiminnan suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin tarkastelun kautta. (Salo-Chydenius 2015, 141–142.)

Motivaatio on halua sitoutua muutokseen, mutta ihmisellä ei välttämättä ole keinoja saada aikaan muutosta. Se on pyrkimystä ja halua toimia tavoitteellisesti päämäärän suuntaan. Motivaatio kasvaa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Siihen vaikuttavat sisäiset ja ulkoiset tekijät. Päihdehoidossa potilaan motivaatio on keskeinen kiinnostuksen kohde, sillä sen puutteen katsotaan selittävän hoidon epäonnistumisen. Sisäinen motivaatio tarkoittaa oman elämän, itsemääräämisen, osallisuuden ja toimijuuden tunteita. Motivaatioon on mahdollista vaikuttaa: sitä voi herättää aidossa keskinäisessä dialogisessa vuorovaikutuksessa. Motivoinnin tavoite on vahvistaa ihmisen sisäistä motivaatiota ja auttaa häntä voimaantumaan. Auttamistyössä motivoitumiseen tarvitaan yh-

teistyösuhte, kokemuksia kumppanuudesta ja saavutettavia, mutta myös haasteellisia, yhdessä laadittuja, merkityksellisiä tavoitteita. (Salo-Chydenius 2015, 132, 134.)

Sisäisessä motivaatiossa ihmistä motivoi työhön esimerkiksi toisten auttaminen, ulkoisessa motivaatiossa kyse on palkkioista ja rangaistuksista. Motiivit voivat olla myös sisäisiä tai ulkoisia palkkioita. Sisäisiä palkkioita ovat esimerkiksi onnistumisen kokemukset, mielekkyys, haasteellisuus, itsenäisyys, monipuolisuus; ulkoisia palkkioita ovat muun muassa kiitos, tunnustus, ulkopuolisen tuki ja kannustus sekä osallistumismahdollisuudet. (Kohonen 2007, 110–111.) Asiakkaiden motiivit lehdentekoon olivat sekä ulkoisia että sisäisiä. Näen, että motivoituneella päätoimittaja-asiakkaalla oli ulkoisena motivaationa saada lehti aikaan: sillä hän osoittaisi muille ihmisille pystyneensä johonkin, saisi kehuja ja kunniaa. Sisäisiä palkkioita hänelle olivat muun muassa toiminnan haasteellisuus, monipuolisuus, mielekkyys ja itsensä ilmaiseminen.

Asiakas kuvaili eräällä haastateltavalle olevansa ainoana asiakkaana oikeasti sitoutunut lehtiprojektiin. Hän selvitti haastateltavalle, että opinnäytteen tekijän rooli on ohjata lehdentekoa. Myöhemmin samana päivänä hän pohti toisen naisasiakkaan kanssa, millainen opinnäytteen tekijän rooli päihdepalveluyksikössä oikein on. Asiakkaat määrittivät, että opinnäytteen tekijä on kuin ”asiakkaiden ja hoitohenkilökunnan välimaastossa”. (Havainnointipäiväkirja 10.5.2017.)

Asiakkaiden kyseinen määrittely kertoi mielestäni siitä, että olin havainnoijana uppoutunut. Uppoutuminen tarkoittaa, että havainnoija omaksuu osallistumisensa avulla tutkimuskohteen rooliodotukset niin, että pystyy toimimaan luontevasti. Havainnoija eläytyy tutkimuskohteensa toimintaan sekä asettaa osittain syrjään oman kulttuuritaustansa ja arvomaailmansa. Avoimessa ja luottamuksellisessa tutkimussuhteessa tutkittavat haluavat tuntea osallistuvan havainnoijan ihmisenä. Tutkija on osa tutkittavien kokemusta. Tutkijan pitää olla tietoinen siitä, missä tilanteessa, millä tavalla ja millaisin seurauksin hän vaikuttaa tutkimuskohteeseensa. (Vilkkä 2006, 74–75, 109.)

6.4 Taidelähtöisiä menetelmiä: kuvausta ja taittoa

Taidelähtöisillä menetelmillä viitataan työmenetelmiin, joihin kuuluu taidelähtöinen toiminta. Taiteen kokeminen tai tekeminen on arkimielessä hoitavaa, lohduttavaa, vir-

kistävää ja parantavaa. Toiminta voi tuottaa välillisiä, terapeutisia vaikutuksia, mutta ei ole itse terapiaa. Taidelähtöinen toiminta voi harjaannuttaa ilmaisutaitoja, jolloin ihmisen viestintä itsensä ja toisten kanssa paranee. Taidelähtöinen työskentely on toiminnallista sosiaalityötä, jossa vahvistetaan osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemusta sekä innostetaan kokemuksellisuuteen ja elämyksellisyyteen. (Känkänen 2013, 33–34.) Sosiokulttuurisessa innostamisessa taas keskeistä ovat ihmisen osallisuuden merkitys ja dialoginen vuorovaikutus. Informaalisuus, kokemuksellisuus ja dialogisuus yksilön kehittämisessä sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ovat edellytyksiä ”kontrollista vapaaseen mahdollisuuksien tilaan”. (Känkänen 2013, 89–90.)

Haastattelujen yhteydessä kehotin asiakkaita ottamaan kuvan haastateltavasta sekä häneen mahdollisesti liittyvistä paikoista ja ympäristöistä. Osa asiakkaista kuvasi mielellään ja itsenäisesti, osa taas vierasti kameraa ja sanoi ohjaajalle, että ”osaat varmasti kuvata minua paremmin”. Vastasin tähän opettamalla kameran käyttöä lyhyesti ja muistuttamalla, että tehtäväni on ainoastaan ohjata lehdentekoa. Kerroin kuvaaville asiakkailla säännöt: ilman lupaa ei saa kuvata ketään esimerkiksi päihdepalveluyksikössä. Lisäksi ohjeistin asiakkaita ottamaan erilaisia kuvia ja mahdollisimman paljon, jotta meillä olisi lehteä tehdessämme mahdollisimman paljon vaihtoehtoja.

Valokuvauksen lisäksi innostin asiakkaita piirtämään, maalaamaan ja muuten taiteilemaan lehteen kuvitusta.

Eräs miesasiakas, jonka harrastuksena on tehdä graffiteja, osallistui kahdelle ohjauskerralle piirtämällä itsenäisesti logoa lehteä varten. Ensimmäisellä kerralla hän oli huonotuulinen ja näki salaliittoteorioita ympärillään. Sain miesasiakkaan rauhoittumaan keskittämällä hänen huomionsa logon tekemiseen. Seuraavalla viikolla hän jatkoi oma-aloitteisesti logon piirtämistä ja lähetti siitä kuvan minulle sähköpostiin. (Havainnointipäiväkirja 7.6.2017 & 14.6.2017.)

Myönteinen palaute toiminnasta todentaa ja vahvistaa ihmisen omanarvontuntoa ja pysyvyyttä. Toiminnasta tehdyt havainnot ovat kiistattomia. Jokainen tarvitsee hyväksyntää, tunnustusta ja kannustusta. Yritys on suoritus – on tärkeää tutkia ja kokeilla vaihtoehtoisia toimintamahdollisuuksia. Toivo tulee todeksi toimimalla, ja ihmisellä on kykyä ja mahdollisuuksia toimia toisin. (Salo-Chydenius 2015, 144.) Ihminen suuntautuu toimintaan, joka on hänelle tarkoituksenmukaista. Tavoitteellisuuden taustalla olevia pää-

määriä voivat olla muun muassa nautinnon, itsevarmuuden, onnistumisen ja vaikuttamisen tunne. Vahvistamisen tarve liittyy ihmisen tekemiin toiminnallisiin valintoihin. Toiminnallisiin valintoihin liittyy vaikuttamisen tarve: valintojen tekeminen antaa kokemuksen elämänsä kulkuun vaikuttamisen mahdollisuudesta. Mielihyvää toiminnasta voi syntyä, kun ihminen toimii tässä hetkessä ja suuntaa huomionsa pois häiritsevistä asioista. (Hautala ym. 2011, 46, 49–50.)

Olin alkujaan suunnitellut, että käyttäisimme lehden taittamiseen taitto-ohjelmisto Adobe InDesignia (Adobe InDesign 2017), mutta selvisi, että en pysty lataamaan sitä päihdepalveluyksikön asiakastietokoneelle. Ohjelmistoa voitaisiin käyttää siis vain minun koneellani, ja ohjelman käyttö olisi vain kuukauden verran maksutonta. Jos asiakkaat haluaisivat itsenäisesti taittaa tai katsoa lehteä kotonaan, se ei käytännössä onnistuisi Adobe InDesign -ohjelmalla. Kesäkuun alussa päädyin ohjaajani kanssa siihen, että otamme asiakkaiden kanssa käyttöön netissä olevan ilmaisen kuvankäsittely- ja grafiikkaohjelman nimeltä Canva (Canva 2017). Totesimme ohjaajan kanssa, että taittoohjelman opettelu kannattaisi aloittaa hyvissä ajoin. Lisäksi asiakkaat näkisivät konkreettisemmin ”tuloksia” eli valmiita juttuja, kun ne olisivat muotoiltuina yhteisessä käytössä olevaan ohjelmaan. Jokainen asiakas pystyisi käyttämään Canva-ohjelmaa jollain tapaa, sillä ohjelma on yksinkertainen ja avattavissa kaikilla koneilla, joilla on nettiyhteys. Asiakkaille hahmottuisi taittamalla entistä paremmin, millainen kokonaisuudesta olisi muotoutumassa.

Opettelimme asiakkaiden kanssa yhdessä Canvan käytön saloja, sillä en tuntenut itsekään ohjelmaa ennestään. Perustimme sitä varten yhteisen sähköpostiosoitteen, johon sovimme yhteisen salasanan. Lähetimme ne yhdessä myös muille lehdentekoon osallistuneille sähköpostilla, jotta jokaisella taitosta kiinnostuneella olisi tasapuolinen mahdollisuus taittaa ja katsoa lehteä. Taiton linjaukseksi sovimme aktiivisimpien lehtiryhmäläisten kanssa sen, että lähtökohtaisesti jokainen asiakas taittaa työnsä itse tai yhteistyössä opinnäytteen tekijän kanssa. Myöhemmin korostin asiakkaille, että toisen tekemään taittoon ei saa koskea. Tätä toivoi toinen lehdentekoon sitoutunut naisasiakas, joka pelkäsi toisen asiakkaan koskevan hänen suunnittelemaansa taittoon. Juttujen ulkonäkö aiheutti asiakkaissa intohimoa: toisen silmää miellyttävä taitto ei välttämättä miellyttänyt toisen silmää. (Havainnointipäiväkirja 7.6.2017 & 14.6.2017.)

Jokainen asiakas sai valita taittamansa jutun taustavärit, fontin, mahdolliset kuviot sekä kuvat ja päättää asettelusta. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että lehdelle ei muodostu-

nut yhtenäistä visuaalista linjaa, vaan se on tekijöidensä näköisesti monimuotoinen. Vaikka Canva on yksinkertainen ohjelma, sen käyttämisessä oli haasteita: ohjelma toimi hitaasti ja sen käyttö vaati kärsivällisyyttä. Lehdentaiton tarpeisiin Canva oli ajoittain liian yksinkertainen. Esimerkiksi säännönmukaisia sivujen marginaaleja ei pystynyt määrittelemään. Ohjelma on pääasiassa tarkoitettu julisteiden ja mainosten asetteluun – ei niinkään ammattimaiseen lehdentekoon.

Canva-ohjelma raastoi sekä minun että asiakkaiden hermoja. Ohjelma aiheutti paljon turhautumisen tunteita. Kiroilimme sen käytön kankeutta, hitautta ja tökkivyyttä yhdessä asiakkaiden kanssa. Perustelin heille kuitenkin, että ohjelmaa kannatti käyttää, koska se oli paitsi ilmainen myös jokaisen asiakkaan hallittavissa matalalla kynnyksellä. (Havainnointipäiväkirja 24.7.2017.)

Tässä toimin ryhmän ohjaajan roolissa. Ryhmän ohjaajan tehtävä on säädellä yhteistoiminnan sisältöä, päätöksentekoa, tunneilmaisua ja fyysistä toimintaa. Lisäksi pyrin vaikuttamaan lehtiryhmään osallistuvien asiakkaiden tunnesuhteisiin avoimen ilmapiirin luomiseksi sekä selkeyttämään tehtävänjakoa ja normistoa. (Ks. Mäkinen ym. 2009, 149.) Vaikka asiakastyö edellyttää ammatillista otetta, sekä asiakas että työntekijä voivat ilmaista näkemyksiään ja tunteitaan vuorovaikutussuhteessa. Dialogisessa suhteessa molemmat oppivat ja voivat muuttaa mielipiteitään ja asenteitaan. (Mönkkönen 2007, 89, 92, 97, 185).

6.5 Voimaannuttava Helsingin-reissu

Asiakkaat ehdottivat lehtiprojektin aikana useita kertoja yhteistä reissua, josta voitaisiin kirjoittaa lehteen artikkeli. Ensin nais- ja miesasiakas ehdottivat reissua Kuusamon suurpetokeskukseen. Hylkäsimme idean työyhteisön kanssa liian kalliina, aikaa vievänä ja pitkänä reissuna. Keskustelimme työyhteisön kanssa, että lehtiryhmä voisi kirjoittaa päihdepalveluyksikön järjestämästä reissusta, mutta siitä lehdentekoon aktiivisimmin osallistuneet naisasiakkaat eivät innostuneet.

Toinen naisasiakas keksi edellistä ideaa realistisemman matkaidean eräaseen toiseen päihdepalveluyksikköön, joka toimii Helsingissä. Asiakkaan idean pohjalta sain sovittua eri päihdepalveluyksiköiden esimiesten kanssa haastatteluajasta ja siitä, että voin lähteä muutaman asiakkaan kanssa jutumatkalle Helsinkiin. -- Seuraavassa yksikön yhteisökokouksessa ilmoitin

matkamahdollisuudesta kaikille asiakkaille. Asiakkaat olivat silmin nähden iloisia matkaideansa toteutumisesta. (Havainnointipäiväkirja 7.6.2017 & 14.6.2017.)

Kaikkiaan kaksi naisasiakasta ja yksi miesasiakas ilmoittautuivat mukaan reissuun. Asiakkaiden kanssa sovittiin, että he tulevat aikaisella aamujunalla itsenäisesti Helsinkiin. Olin ehdottanut, että tulisin hakemaan heidät Tampereelta, mutta asiakkaat vakuuttivat pärjäävänsä aikuisina ihmisinä junamatkan keskenään. Yksilöllinen vallan kokemus voi olla motivoivaa: ihminen pystyy käyttämään ominaisuuksiaan ja taitojaan, hyödyntämään voimavarojaan (Mäkinen ym. 2009, 134). Sovimme asiakkaiden kanssa, että tapaan heidät rautatieasemalla. Annoin heille henkilökohtaisen puhelinnumeroni Helsingin-matkaa suunnitellessa, koska meidän oli saatava yhteys toisiimme. Päihdepalveluyksikkö ei ollut projektin aikana tarjonnut minulle välineitä yhteydenpitoon.

Kun asiakaskolmikko soitti ja ilmoitti minulle puhelimesta, että he ovat junassa ja pysyivät aikataulussa, olin riemuissani. Onnistumisenkokemus oli minulle ja asiakkaille yhteinen. Se, että asiakkaat olivat saaneet itsensä aamulla ylös ja ajoissa junaan suunnitelman mukaisesti, lisäsi uskoani siihen, että jos korvaushoidossa oleville asiakkaille antaa vastuuta ja uskoo heihin, he pystyvät motivoituneina tekemään asioita. (Havainnointipäiväkirja 19.6.2017.)

Ihminen uskoo itseensä, kun häneen uskotaan. Onnistumiset ja omat oivallukset auttavat riippuvuussairaudesta toipumisessa (Korhonen 2009, 130, 254). Asiakas saadaan voimaantumaan, kun ammattilainen ottaa huomioon hänen oma-aloitteisuutensa ja vastuunsa. Hän kykenee tekemään valintoja sekä vaikuttamaan oman elämänsä muotoutumiseen omalla toiminnallaan (ks. Mönkkönen 2007, 142). Kun kävelimme Helsingissä kohti haastattelupaikkaa, asiakkaat pohtivat etukäteen kysymyksiä. Kaksi naisasiakasta teki haastatteluja sopimassamme paikassa, toinen itsenäisesti, toinen ohjauksessani. Miesasiakas vastasi pääosin kuvaamisesta ja teki työnsä valokuvaajan roolissa itsenäisesti. Lisäksi hän teki yhden haastattelun kuvaamisen lomassa. Haastattelujen ja kuvauksen jälkeen söimme ja pidimme lepotauon. Kävimme läpi vierailua ja teimme siitä yhdessä muistiinpanoja.

Asiakkaat olivat matkaa suunnitellessa toivoneet pääsevänsä Korkeasaaren eläintarhaan. Olin asettanut ehtoja huviosuudelle: se olisi palkinto, jos kaikki on mennyt siihen mennessä hyvin, jaksamista riittää ja aikataulussa on pysytty. Koska asiakkaat olivat hoita-

neet velvollisuutensa, vein heidät eläintarhaan. Tässä käytin motivoinnin keinona ulkoista palkkiota. Asiakkaat olivat innostuneita tekemisestä ja motivoituneita hoitamaan asiat mahdollisimman hyvin. Korkeasaaren eläintarhassa asiakkaat ottivat innostuneesti valokuvia eläimistä, ja niitä suunniteltiin lehteen julkaistaviksi. Käytössä oli taidelähtöinen menetelmä, valokuvaus. Päivästä tuli kaiken kaikkiaan pitkä: olin kolmen asiakkaan kanssa ”juttumatkalla” kello kymmenestä aamulla iltakahdeksaan eli noin kymmenen tuntia. Kehuin kolmea asiakasta jaksamisesta, keskittymisestä ja onnistuneesta reissusta voimaannuttaakseni heitä. (Havainnointipäiväkirja 19.6.2017.)

Päihdepalveluyksikön toinen esimies antoi Helsingin-reissusta seuraavan palautteen sähköpostitse (20.6.2017):

Keskustelin tänään naisasiakkaan (nimi poistettu) kanssa. Hän oli innoissaan Helsingin-reissusta ja kertoi kaikesta, mitä olitte tehneet ja kokeneet. Hän vertaili omia kokemuksia helsinkiläisten kokemuksiin. -- Lehtiryhmä kokonaisuudessaan on antanut hänelle mielekästä tekemistä ja uskoa itseensä. Puhuimme hänen tulevaisuudestaan ja siinä siintää myös toive päästä joskus lehti- tai radioalalle.

6.6 Uusia asiakkaita – ja halu vielä jatkaa

Kesäkuun lopussa lehtiprojektiin osallistui uusi miesasiakas. Hän tuli oma-aloitteisesti kysymään, mikä on lehtiryhmä.

Miesasiakas oli skarppina, ja hän hoiti heti yhden sovitun haastattelun päihdepalveluyksikössä. Miesasiakas osasi käyttää tietokonetta ja kirjoitti nopeasti sillä. Hän osasi itsenäisesti hakea lisätietoa korvaushoitolääkkeistä ja kirjoitti itsenäisesti jutut kasaan. Miesasiakas myös kuvasi haastateltavan ja otti yleiskuvia päihdepalveluyksikön tiloista. Sitten taitoimme jutut kokonaisuuden alustavasti yhdessä hänen kanssaan Canvaan. (Havainnointipäiväkirja 28.6.2017.)

Asiakkaan toiminta oli malliesimerkki siitä, kuinka asiakkaat onnistuivat ottamaan toimittajan roolin ja käyttämään samalla toiminnallisia menetelmiä yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Lehdenteko tarjosi huumehoidossa oleville asiakkaille konkreettista tekemistä. Heinäkuussa pidimme lehdenteosta kahden viikon kesätauon, jonka aikana sitoutunut, päätoimittajaksi nimetty naisasiakas piti opinnäytteen tekijään yhteyttä Facebookin Messengerin kautta. Asiakas suunnitteli lisää sitä, mitä hän voisi kirjoittaa.

Kun lehtiryhmä jatkui tauon jälkeen, aktiivisimmat naisasiakkaat ehdottivat uusia juttuideoita. Toinen heistä ehdotti muun muassa, että kysyisimme saman kysymyksen korvaushoidossa olevalta käyttäjältä ja satunnaiselta ”tavalliselta” ohikulkijalta kadulla. Hänen ajatuksenaan oli osoittaa jutun kautta, kuinka samanlaisia ihmiset pohjimmiltaan ovat. -- Jo heinäkuussa aktiivisimmat asiakkaat tiedustelivat, voisiko lehtiryhmä jatkaa toimintaansa elokuun lopun jälkeen. Kaksi naisasiakasta oli huolissaan siitä, saammeko lehden kasaan vielä jäljellä olevassa ajassa. (Havainnointipäiväkirja 24.7.2017 & 31.7.2017.)

Asiakkaiden huoli ajan loppumisesta kesken oli osittain aiheellinen, sillä elokuussa lehden valmiiksi saamisessa tuli hieman kiire. Lehtiryhmän toiminta oli kuitenkin viimeisenä kuukautena kaikkein tehokkainta, koska asiakkaat olivat omaksuneet lehdenteon työtavat ja sisäistäneet yhteisen tavoitteen. Mainoksia lehtiryhmästä ei ollut enää kesäkuun alun jälkeen tarvittu, sillä ryhmään aktiivisimmin osallistuvat asiakkaat muistivat sen muutoinkin. Tämä kertoi siitä, että lehtiryhmään osallistumisesta oli tullut osa heidän elämäänsä. Ryhmällä oli oma paikkansa huumeidenkäyttäjien yhteisössä.

Kirjoitimme kahden naisasiakkaan ja yhden miesasiakkaan kanssa pääkirjoitusta nelistään. Kirjasin asiakkaiden pääajatuksia ylös sitä mukaa kuin he niitä kertoivat. Muokkasimme pääsanomaa yhdessä niin, että kaikkien kolmen asiakkaan haluamat asiat tulivat esille. Kaikille kolmella asiakkaalla oli sanottavaa. Toinen naisasiakas piti tärkeänä sanomaa siitä, että huumeidenkäyttäjille pitäisi olla tarjolla oikeita töitä, joissa voi tuntea itsensä merkitykselliseksi. (Havainnointipäiväkirja 16.8.2017.)

Yksi naisasiakas osallistui lehtiprojektiin ensimmäisen kerran heinäkuun lopussa. Hän alkoi kirjoittaa omaelämäkertansa tietokoneellani. Kirjoittaminen jäi kuitenkin kesken, ja lähetin asiakkaalle hänen pyynnöstään tekstin sähköpostitse. Seuraavalla viikolla asiakas varmisti, että eihän teksti ole vielä mennyt minnekään. Asiakas ei halunnutkaan tekstiään lehteen ja sanoi kokevansa, että tekstiä pitäisi työstää niin paljon, että hänellä ei olisi sellaiseen juuri sillä hetkellä voimavaroja. (Havainnointipäiväkirja 31.7.2017.) Koska omasta elämästä kirjoittaminen on elämän eri puoliin tutustumista, se lisää itsetuntemusta ja sitä kautta ymmärrystä siitä, miksi on sellainen kuin on (Karjalainen 2012, 202).

Yksi hoidontarpeen arvioinnissa oleva miesasiakas oli omalla ajallaan kirjoittanut valmiiksi kaksi runoa, joita oli suunnitellut jo pidemmän aikaa lehtiprojektin kuluessa. Miesasiakas oli aiemmin kiinnostunut tekemisestämme ja kysynyt kerran, voisiko tehdä runoja lehteen. Miesasiakas lähetti runot sähköpostitse ja aikoi tulla viereen neuvomaan, miten runot pitää taittaa. Totesin, että hänhän voisi ne itsekin taittaa, jos visio oli valmiina.

Miesasiakas istahti alas, otti taitto-ohjelman nopeasti haltuun ja taittoi taittavasti runonsa. Sanoin asiakkaalle, että hänet olisi tarvittu taittajaksemme koko projektiin. (Havainnointipäiväkirja 23.8.2017.)

Tässä pyrin antamaan asiakkaalle positiivista palautetta hänen toimijuutensa vahvistamiseksi. Asiakas oli itsenäisesti käyttänyt taidelähtöisiä menetelmiä tekemällä runon. Runo toimi asiakkaan itseilmaisun keinona. Kun kehotin asiakasta myös taittamaan runonsa, hän tuli entistä enemmän osalliseksi lehtiryhmän lehmenteossa ja projektissa. Näen, että asiakas sai toiminnan avulla myös onnistumisen ja pystyvyyden kokemuksia.

Elokuun kahdella viimeisellä ohjauskerralla asiakkaat olivat tietoisia siitä, että kohta lehtiprojekti loppuu ja että lehti olisi saatava valmiiksi. Asiakkaat kokivat, että vielä olisi ollut lisää tehtävää ja muokattavaa. Havaitsin, että asiakkaiden mielestä irti päättäminen tuntui vaikealta ja haikealta. Heillä olisi ollut halua ja motivaatiota jatkaa projektia. (Havainnointipäiväkirja 30.8.2017.)

6.7 Lehdentekoa haittaavia tekijöitä

Lehtiprojektin alussa olin parina viikkona kahtena peräkkäisenä päivänä päihdepalveluyksikössä. Koin, että minun oli hyvä olla paikan päällä tutustumassa asiakkaisiin ja tekemässä lehtiprojektia tunnetuksi heidän keskuudessaan. En kokenut saavani työyhteisöltä juurikaan tukea projektin aloitukseen tai apua asiakkaiden innostamiseen. Ensimmäisen ohjauskertani (5.4.2017) jälkeen sain toiselta esimieheltä sähköpostiviestin (10.4.2017), jossa ilmoitettiin, että tammikuussa sovittu ohjaajani ”on lähtenyt pois palveluksesta”. Esimies lupasi hankkia minulle uuden ohjaajan. Seuraavalla ohjauskerralla esimies ei ollut paikalla yksikössä. Sovimme yksikön sosionomin kanssa, että hän toimisi ohjaajanani. Sosionomi irtisanoutui työstään heinäkuun lopussa. Elokuussa 2017 yksikön vastaava ohjaaja toimi työyhteisön ”yhteyshenkilönäni”, niin kuin hän itse nimesi itsensä lähettämässään sähköpostissa 14.8.2017. (Havainnointipäiväkirja 5.4.–30.8.2017.)

Kun aloitin projektin, uusi yksikkö oli ollut auki neljä kuukautta. Yksikössä ei vielä ollut sen julkisilla nettisivuilla lupaamaa ryhmätoimintaa, vaan ohjaamani ryhmä oli ensimmäinen yksikössä järjestetty. Työyhteisö oli vielä vakiintumaton ja näytti etsivän toimintansa käytäntöjä. -- Kerroin

projektista vaihtuville työntekijöille ja sijaisille. Yritin houkutella heitä projektin pariin sanallisesti ja pyysin esimiehiä sekä ohjaajaani innostamaan niin työntekijöitä kuin asiakkaita toteuttamaan lehtiprojektia ohjauskertojen välissä. Olin ajatellut, että työntekijät ja asiakkaat voisivat yhdessä tehdä juttuja lehteen. (Havainnointipäiväkirja 5.4–24.5.2017.)

Kun asiakkaat alkoivat muistaa lehtiryhmän kokoontumisen keskiviikkoisin kello 11 lähtien, työyhteisö ei vaikuttanut sitä vielä sisäistäneen.

Suutuin, kun huomasin päihdepalveluyksikön työntekijöiden suunnitelleen uutta kuntoutusryhmää täsmälleen samalle ajalle kuin lehtiryhmä. Ymmärsin, kuinka tärkeää ryhmätoiminnan onnistumiselle olisi työyhteisön tuki. Projekti alkoi tuntua epätoivoiselta: olin valmistautunut henkisesti siihen, että asiakkaat olisivat haastavia, mutta hämmäntävältä tuntui työyhteisöstä nousseet haasteet. Vaikka päihdepalveluyksikkö oli avannut ovensa vasta neljä kuukautta sitten, olin asiakkaiden esittämän kritiikin kanssa samaa mieltä. Tuossa ajassa asiakkailla pitäisi jo olla oma hoitosuunnitelmansa, ja yhden opiskelijan ohjaaman ryhmän huomioiminen ei tulisi olla ylivoimaista. Valitin ryhmien päällekkäisyydestä yksikön lähiesimiehelle. Otin asian puheeksi myös suoraan toista toimintaa suunnitelleen työntekijän kanssa. Sain tylyn tiuskaisun vastaukseksi. Myöhemmin samana päivänä työntekijä pyysi minulta anteeksi reagointiaan. (Havainnointipäiväkirja 27.4.2017.)

Havaitsin päihdepalveluyksikössä aikataulullisia haasteita. Työntekijät saattoivat järjestää kilpailevaa ryhmätoimintaa lehtiryhmän ajalle tai perua kaikki ryhmät joltain viikolta kertomatta siitä minulle. Kerran työyhteisö oli sopinut äänekkään remontin lehtiryhmän kokoontumisajalle (Havainnointipäiväkirja 10.5.2017).

Kun huomautin työyhteisölle lehtiryhmän kanssa kilpailevien ryhmien järjestämisestä, he perustelivat toimintaa muun muassa, että samat asiakkaat eivät ole kiinnostuneita samoista ryhmistä. Yritin kertoa työntekijöille, että lehtiryhmän kantavana periaatteena on se, että kulloisestakin hetkestä ja mielentilasta riippuen asiakas saattaisi innostua kirjoittamaan esimerkiksi runon lehteen. Uskon, että työyhteisön käyttäytyminen johtuu yrityksestä hallita liian monta jäsentymätöntä, muuttuvaa tekijää. Samassa pienessä tilassa yritetään ehkä järjestää liian monta erilaista huumehoidon muotoa. (Havainnointipäiväkirja 31.5.2017.)

Päihdepotilaiden hoitaminen aiheuttaa usein työyhteisöissä ristiriitoja, koska potilaiden persoonallisuuden epävakaisuus heijastuu työntekijöihin. Työntekijät saattavat riidellä keskenään potilaan hoidosta ja hoidon linjauksista. Pintaan voi nousta ristiriitoja siitä, että potilaat eivät halua ottaa vastaan apua, vaikka heitä halutaan auttaa. (Lappalainen-

Lehto, Romu & Taskinen 2008, 242.) Toukokuun 2017 loppuun mennessä havaitsin, että yksikön työntekijöillä ei ollut aikaa eikä voimavaroja osallistua lehtiprojektiin.

Työntekijöiden ilmapiiri on nihkeä. Työntekijät ovat usein esimerkiksi keskustelemassa keskenään – parhaimmillaan selkä ovea kohti, vaikka yksikössä on auki terveysneuvontapiste. Koen kuormittavaksi tunteen siitä, että minun on koko ajan huolehdittava lehtiryhmän asemasta yhteisössä. Koen tämän osoitukseksi siitä, että lehtiryhmän mainostamisesta ja tiedottamisesta huolimatta työyhteisö ei ole sisäistänyt lehtiprojektin luonnetta eikä sen tavoitteita. Olen tosiasiallisesti ainoa ohjaaja lehtiprojektissa. (Havainnointipäiväkirja 31.5.2017.)

Moniammatillisuus on paitsi voimavara myös haaste. Moniammatillisessa työssä painottuvat ammatillinen osaaminen, sosiaaliset taidot ja vastuun ottaminen. Päihdetyötä ei ole viisasta tehdä yksin. Monien eri ammattilaisten yhteistyötä tarvitaan asiakaslähtöisyyden periaatteen toteutumiseksi ja kokonaisvaltaisen ihmiskäsityksen näkökulmasta. Moniammatilliseen yhteistyöhön kuuluvat myös rajojen ylitykset ja verkostojen huomiointi. Eri alojen ammattilaisilla on erilaista tietoa, mutta myös erilaiset tietämisen tavat. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2008, 260–261.)

Näin, että lehteen olisi tullut monipuolisia näkökulmia, jos työntekijät olisivat osallistuneet sen tekemiseen yhdenvertaisina tekijöinä asiakkaiden kanssa. He olisivat myös voineet tuoda tekstien kautta omia näkökulmiaan esille asiakkaita kiinnostavalla tavalla. Ainoastaan ”Kysy hoitajalta” -palsta saatiin toteutettua siten, että parin viikon ajan asiakkaat saivat nimettömästi kirjoittaa terveyteen liittyviä kysymyksiä yksikön oleskelutalassa kiertävään paperiin. Sosionomi ja sairaanhoitaja laativat kysymyksiin vastaukset. (Havainnointipäiväkirja 7.6.2017.)

Moniammatillisessa työskentelyssä kohtaavat eri ammattien erilaiset työorientaatiot. Erilainen työorientaatio voi johtaa ammattiryhmien keskinäisiin jännitteisiin ja ristiriitoihin, mikä voi heijastua asiakastyöhön. Päihdetyö koskettaa ihmisten tunteita, arvopeustaa ja koko olemisen tapaa. Päihdeongelman luonteeseen kuuluu kaksijakoisuutta, rajojen rikkomista, epäsovinnaisuutta, protestointia ja vaihtelevia tunnetiloja. Moniammatillisen työskentelyn esteenä ovat usein kiire ja kovat suorituspaineeet asiakastyössä. Moniammatillista yhteistyötä vaikeuttaa muun muassa työntekijöiden nopea vaihtuvuus tiimissä pätkätöiden, henkilökuntapulan ja sijaispuulan pyörteissä. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2008, 261–262.)

Työyhteisön menestyminen riippuu paljon siitä, miten yhteisössä pystytään jakamaan ja käsittelemään siellä olevaa tietoa. Moniammatillisen työyhteisön työn hallintaa voi haitata puutteellinen tiedottaminen. Ongelmat ilmenevät usein yhteistyövaikeuksina, toiminnan joustamattomuutena ja ongelmina työnjaossa. Yhteistyötä voi haitata, jos työnjako eri ihmisten välillä ei ole selvä. Koulutuksen ja ammatillisten taustojen erilaisuudesta seuraa kriisitilanteita ja arvojen puntarointia. (Paasivaara & Nikkilä 2010, 67, 116.) Päihdepalveluksikön esimiesten, työntekijöiden ja opinnäytteen tekijän välisessä tiedonkulussa olikin havaittavissa haasteita.

Kun sovin asiakkaiden kanssa matkasta Helsinkiin, eräs työntekijä kysyi suivaantuneena koko yhteisön kuullen, miten voin sopia tällaista kysymättä henkilökunnalta ja miksi en ole hoitanut ensin kuntoon asiakkaiden lääkasioita. Mieleepäni ollut edes tullut, että vastuullani olisi huolehtia asiakkaiden matkapäivän korvaushoitolääkkeiden järjestely. Lehtiprojektini tiimoilta en ollut tekemisissä asiakkaiden lääkeshoidon kanssa. -- Henkilökunta ei kuitenkaan tiennyt, mitä olin sopinut esimiehen kanssa. Olin olettanut esimiehen kertoneen työntekijöille sopimastamme matkasta.

Ryhmänohjauksen jälkeen minut kutsuttiin poikkeuksellisesti henkilökunnan työpäivän loppuraporttiin. Tilaisuudessa sain vastata kysymyksiin siitä, miksi en ollut ottanut huomioon asiakkaiden lääkeshoittoa matkaa järjestäessäni. Puhuessani eräs sairaanhoitaja pyöritteli silmiään. Työyhteisö suhtautui asiakkaiden kanssa tehtävään Helsingin-reissuun skeptisesti ja ennusti, että matkalle lähdössä olevat naisasiakkaat eivät saisi itseään ajoissa hereille ja junaan. He kritisoivat myös asiakkaiden kanssa sopimaani matkan aikataulua, koska kaikille asiakkaille ei välttämättä voisi myöntää kotilääkkeitä eikä päihdepalveluksikkö olisi auki asiakkaille vielä ennen kello kahdeksaa. Esimies kuitenkin lupasi asiakkaiden lääkeshoidon järjestävän. Hän päätti, että päihdepalveluksikön puolelta matka saataisiin onnistumaan. (Havainnointipäiväkirja 14.6.2017.)

Työyhteisössä ristiriitoja voi syntyä monista syistä: usein taustalla on kysymys vallasta sekä siitä, että asioista ei ole puhuttu yhdessä. Hankalat tilanteet ilmenevät muun muassa yhteisöstä eristämisenä ja työnteon perusteettomana arvosteluna ja vaikeuttamisena. (Paasivaara & Nikkilä 2010, 124–125.) Koin ohjaavani lehtiryhmää työyhteisön ulkopuolisena jäsenenä, joka ei osallistunut työyhteisön raportteihin eikä palavereihin. Olin päihdepalveluksikössä vain kerran viikossa, jolloin keskityin asiakkaiden kanssa työskentelyyn. Koska päihdepalveluksikön työntekijät kokoontuivat pitämään taukoaan ja raporttiaan asiakkaille tarkoitettuun ryhmätilaan, lehtiryhmä kokoontui toisessa tilassa, kaksikerroksisen yksikön alakerrassa ulko-oven vieressä.

Kun tiedustelin työyhteisöltä, voisiko ryhmä kokoontua yhteisön olohuoneessa ja työntekijät pitää taukonsa keskiviikkoisin muussa tilassa, vastaus

oli kieltävä. Työntekijät perustelivat, että heidän on pidettävä raporttinsa ryhmätilassa, koska työhuoneet tietokoneineen olivat sen läheisyydessä. Aluksi oli puhetta, että kello 13 jälkeen, kun yksikkö jälleen avautuisi, voisimme asiakkaiden kanssa siirtyä ryhmätilaan. -- Myöhemmin kävi ilmi, että siirtyminen ei käynyt: iltapäivällä ryhmätilan vieressä olevassa huoneessa oli lääkärin vastaanotto sekä asiakkaiden yksilökeskusteluja työntekijöiden kanssa. Tuolloin yhteisön tila oli rauhoitettava. (Havainnointipäiväkirja 5.4.2017 & 26.4.2017.)

Päihdeyksikön tilarajoitukset osoittautuivat kaiken kaikkiaan hankalaksi lehtiryhmälle, sillä työskentelytila oli rauhaton.

Ulko-oven vieressä olevassa huoneessa oli vain yksi pöytä, muutamia tuoleja ja asiakastietokone nurkassa. Ulko-oven vieressä istuessamme kadulta näki ikkunan kautta, että sisällä on ihmisiä. Kun matalan kynnyksen yksikkö oli kiinni keskellä päivää, moni muun muassa terveyspisteen palveluja kaipaava soitti ovikelloa. Koska sen ääni häytti ryhmän keskittymistä ja työntekijät eivät kovin nopeasti – jos ollenkaan – reagoineet ovikelloon, kävin usein avaamassa ovea. Työyhteisö oli linjannut, että palvelu avaa ovensa iltapäivällä tasan kello 13 ja sitä ennen ei pääse sisälle kuin erikseen sovittuun tapaamiseen. Oven avaaminen keskeytti usein ryhmänohjauksen. (Havainnointipäiväkirja 27.4.2017.)

Iltapäivällä samaan tilaan lehtiryhmän kanssa avautui kaikille avoin terveysneuvontapiste. Yhteisöllisessä tilassa niin eri päihdepalveluiden asiakkaat kuin työntekijät kulki-
vat koko ajan ohi, saattoivat kuulla kahdenkeskistä keskustelua ja keskeyttää tekemistä. Koska päihdepalveluyksikössä oli saman katon alla huumehoidon eri palveluja, samassa tilassa saattoi olla terveysneuvonnan asiakkaita, korvaushoidossa tai palvelutarpeen arvioinnissa olevia sekä lääkärin vastaanotolle odottavia asiakkaita. Välillä yksikössä oli järjestysmiehiä rauhoittamassa asiakkaiden välisiä konflikteja ja takaamassa turvallisuutta. Koska olin usein lehdentekoon osallistuvien asiakkaiden kanssa tilan nurkassa olevan asiakastietokoneen äärellä, istuin osittain selkä päin muita asiakkaita. Tässä asetelmassa oli riski vaaratilanteisiin. Toisaalta luotin siihen, että takanani olevilla työntekijöillä oli tilanne hallinnassa. (Havainnointipäiväkirja 5.4.–30.8.2017.)

Päihdeasiakkaat ovat usein sekakäyttäjiä, joiden käytös on arvaamatonta ja ennakoimatonta. Asiakkaiden ärsykekynnys on alhainen, jolloin odottaminen ja asioiden eteneminen ei-toivottuun suuntaan saavat heidät hermostumaan. Asiakkailla voi olla mukanaan esimerkiksi teräaseita. Siksi jokaisessa työpaikassa on varauduttava väkivallan mahdollisuuteen ja sen hallintaan. Työpaikan mahdollisen hälytysjärjestelmän käyttöön tulee

kouluttaa myös lyhytaikaiset sijaiset ja hälytyspainike on oltava mukana. Työtilojen turvanäkökohtiin on kiinnitettävä huomiota. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2008, 244.) Minulla ei ollut päihdepalveluyksikössä hälytyspainiketta mukana eikä minua koulutettu hälytysjärjestelmän käyttöön. Minulla ei myöskään ollut aina avainta, jolla pääsi henkilökunnan tiloihin. Yksikössä ei ollut riittävästi avaimia kaikille.

Harkitsin ensimmäisen kuukauden aikana, että lehtiryhmä voisi kokoontua jossain muualla kuin päihdepalveluyksikössä. Päädyin kuitenkin siihen, että emme lähde asiakkaiden kanssa yksiköstä kirjastoon, kahvilaan tai ravintolaan ennen yksikön sulkeutumista. Lehtiryhmään osallistuvien asiakkaiden ehdotuksesta otimme joinakin kertoina omaa aikaa ja yhteistä tilaa menemällä ulos yksikön läheisyyteen. Linjaustani perustelin sillä, että jos ryhmänohjaus ei olisi päihdeyksikössä, en soisi kaikille yksikön asiakkaille yhdenvertaista mahdollisuutta matalalla kynnyksellä osallistua projektiin. Kun teimme asiakkaiden kanssa töitä yksikössä, toiset asiakkaat saattoivat uteliaina tulla kysymään, mitä olemme tekemässä. Jotkut asiakkaat saattoivat lähteä siksi kerraksi mukaan projektiin tai harkita ja suunnitella siihen osallistumista joku toinen kerta jollain tapaa. (Havainnointipäiväkirja 5.4–27.4.2017.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ LEHDENTEOSTA

7.1 Tuotoksena 77-sivuinen lehti

Ohjasin lehtiryhmää yhteensä 20 kertaa ajalla 1.4.–31.8.2017. Osallistujien määrä vaihteli seitsemästä asiakkaasta yhteen asiakkaaseen per ohjauskerta (ks. Liite 2). Pääasiassa neljä asiakasta, kaksi naista ja kaksi miestä, sitoutuivat projektiin. Laskin, että ohjauksessani oli asiakkaiden käyntejä kaikkiaan 75. Naisasiakkaita osallistui lehtiprojektiin enemmän kuin miehiä: naisten käyntejä oli 47, miesten 28. Erityisesti kaksi naisasiakasta kokivat lehtiprojektin tuovan elämäänsä lisää merkityksellisyyttä. Yksi naisasiakas oli ryhmässä mukana huhtikuusta elokuuhun lähes jokaisella kerralla. Parina kertana, kun hän ei päässyt paikalle, hän ilmoitti siitä etukäteen. (Havainnointipäiväkirja 5.4–30.8.2017.)

Asiakaslähtöisen, dialogisen lehdenteon prosessin tuotoksena syntyi 77-sivuinen lehti. Lehti ei ole opinnäytetyöni liitteenä, koska takaan opinnäytetyössäni asiakkaiden ja työyhteisön anonymiteetin eettisistä syistä. Samoin en voi kertoa, keitä asiakkaat tarkalleen ottaen haastattelivat ja missä. Lehdessä aktiivisimmat asiakkaat halusivat esiintyä etunimellään, päätoimittaja sukunimelläänkin. Lisäksi kaksi naisasiakasta halusi lehteen valokuvan itsestään. Jos lehden liittäisi opinnäytetyön yhteyteen, asiakkaat ja päihdepalveluyksikkö työyhteisöineen olisivat tunnistettavissa.

Seuraavaksi kerron sanallisesti lehden sisällöstä. Lehden sivut ovat kokoa A4. Sivunumeroita ei ole, koska niiden laittaminen oli valitulla taitto-ohjelmalla teknisesti hyvin hankalaa. Perustelimme valintaa myös sillä, että lehden tarkoitus on olla omanlaisensa. Lehden kannessa on asiakkaan ottama valokuva junaraiteista. Nimen lisäksi kannessa on kolme sisältöön viittaavaa otsikkoa: ”Päihdepolitiikka”, ”Runoja ja kirjoja” sekä ”Addiktit äänessä”. Sisällysluettelon jälkeen lehdessä on kolmesivuinen pääkirjoitus, jonka pääsanomana on, että huumeidenkäyttäjien stigmaa on yritettävä muuttaa. Asiakkaat määrittelevät, että he haluavat lehden kautta vedota niin ”tavallisiin” ihmisiin kuin myös herätellä muita päihdekuntoutujia ymmärtämään, että he ovat arvokkaita ihmisiä.

Niin kuin Lohikiven (2015, 97) tutkimuksessa nousi esille, myös lehtiprojektin aikana asiakkaat puhuivat usein valtavirran kielteisistä asenteista heitä kohtaan. Asiakkaat kertoivat, että huumeidenkäyttäjät leimataan usein ”vaarallisiksi, pahoiksi ja epäluotettaviksi ihmisiksi” (myös Havainnointipäiväkirja 7.6.2017). Asiakkaat määrittelevät pääkirjoituksessa lehden tarkoitukseksi sen, että ”meidän päihdekuntoutujien” ääni tulee kuuluville ja näkemys esille. He eivät ole ”yhteiskunnassa pyöriviä roskia”. Asiakkaat halusivat käyttää lehdessä itsestään nimiä ”addikti” ja ”päihdekuntoutuja”. He kertovat, että ”riippuvuus tai korvaushoidossa oleminen” eivät määrittele heitä ihmisinä. Asiakkaat kertovat kokevansa, että usein heiltä puuttuu sosiaalinen tuki. He kritisoivat, kuinka usein huumehoidon malli on lääkekeskeinen. He vetoavat, että jos addikteja halutaan tukea, ”meille pitäisi tarjota uutta sisältöä elämään huumeidenkäytön tilalle”.

Toinen naisasiakas vetoaa siihen, että kuntouttavassa työssä ”addiktin pitäisi kokea todella tekevänsä jotain, jotta hän voi tuntea olevansa merkityksellinen”. Asiakkaat korostavat myös, että korvaushoidossa olevat pitäisi ottaa mukaan valtakunnalliseen ja paikalliseen päätöksentekoon. Pääkirjoituksen viimeistä lausetta pohdimme asiakkaiden kanssa pitkään, ja lopulta se muodostui seuraavanlaiseksi:

Jokainen voi päättää pyrkiä siihen, että on huomenna entistä parempi ihminen.

Pääkirjoituksen jälkeen lehden tekijät esittäytyvät yhden naisasiakkaan keksimän juttuformaatin kautta. Hän oli kotona laatinut seitsemän kysymystä, johon lehteä tehneet vastasivat. Kysymyksiä ovat muun muassa: ”Milloin viimeksi harrastit jotain uutta? Mitä se oli?” ja ”Missä sinua on viimeksi syrjitty mielestäsi väärin perustein?” Vastauksena viimeisimpään nousevat esille lyhyesti muun muassa perusterveydenhuollon ja viranomaisten kohtelusta saadut kokemukset. Lehden jokainen juttu on kuvitettu asiakkaiden itse ottamilla valokuvilla tai taitto-ohjelmista löydetyillä kuvioilla.

Asiakkaat haastattelivat lehteen päihdetyöntekijöitä ja koostivat tietoa eri päihdepalveluksikoista. Lehdessä on viisisivuinen eläkkeellä olevan päihdetyöntekijän henkilöhaastattelu, jonka toinen aktiivisimmasta naisasiakkaista kirjoitti ohjauksessani. Päihdetyöntekijä on lehdessä kasvoillaan. Miesasiakas haastatteli lehteen toisen yksikön päihdetyöntekijän. Hän on valinnut tyylikseen referoida haastateltavan kertomuksen niin, että suoria sitaatteja ei ole. Kolmesivuinen henkilöjuttu on asiapitoinen, ja sen yhteydes-

sä on neljä kuvaa, joista yksi on henkilöstä, kolme päihdepalveluyksikön tilasta. Lisäksi asiakkaat ovat haastatelleet kaikkiaan neljää työntekijää kahdesta erilaisesta päihdepalvelusta. Työntekijät esittelevät haastatteluissa toimenkuvaansa sekä kyseessä olevaa päihdepalvelua. Haastateltavat esiintyvät lehdessä omalla nimellään ja kuvallaan. Asiakkaat ovat kirjoittaneet ja kuvanneet jutut omilla nimillään.

Päihdetyöntekijöiden lisäksi asiakkaat ovat haastatelleet lehteen muita huumehoidossa olevia asiakkaita. Naisasiakas on rakentanut itsenäisesti reportaasin Helsingin-matkasta (ks. luku 5.5). Kaksisivuisessa jutussa asiakas on kirjoittanut auki omat kysymyksensä ja huomionsa. Haastateltavina ovat toisen päihdepalvelun asiakkaat, ja jutun tekstityyli on puhekielinen. Jutussa on kuvia päihdepalveluyksikön ympäristöstä ja asiakkaista. Lehdessä onkin huomattavissa asiakkaiden kiinnostus päihdepalveluihin ja terveyteen. Miesasiakas on kirjoittanut ja kuvittanut vertailun kahden eri korvaushoitoyksikön lääkkeenjaosta. Toinen miesasiakas ideoi ja toteutti itse vertailun opioidikorvaushoidossa käytettävistä lääkkeistä, metadonista ja buprenorfiinista. Hän haki juttua varten netistä tietoa päihdelääketieteestä. ”Kysy hoitajalta” -palstalla puolestaan asiakkaat kysyvät muun muassa, pitääkö kantapäää raspata märkinä vai kuivina, tehoavatko apteekin kynsisienituotteet alkavaan kynsisieneen ja kuinka pääsee interferonihoitoon.

Yksi asiakas halusi kirjoittaa mielipidekirjoituksen nimimerkin takaa. Asiakas kertoo mielipiteessä, kuinka haluaisi irti metadonista, koska pitää sitä saattohoitolääkkeenä. Hän kuitenkin kirjoittaa muuttaneensa mieltään ja uskovansa kuitenkin, että lääke voi olla hänelle ihan sopiva sillä hetkellä. Lisäksi asiakas kirjoittaa, kuinka pelkää päihdepalveluyksikköön tulevan liikaa asiakkaita. Hän korostaa, että asiakkaat tarvitsevat ”hoitajilta ennen kaikkea aikaa kahdenkeskisille keskusteluille sekä hoidollisia ryhmiä”.

Päihdepalveluiden käsittelyn lisäksi lehden toinen kantava teema on päihdepolitiikka. Haastattelimme asiakkaiden kanssa kaikkiaan neljä poliitikkoa. He edustavat eri puolueita, ja asiakkaiden kanssa huomioimme juttujen taitossa puolueiden tunnustamat värit. Sosialidemokraattien ja vasemmistoliiton edustajan haastatteluja värittää punasävyinen tausta, kun taas perussuomalaisten ja kokoomuksen edustajien haastattelut on taitettu sinisensävyiselle pohjalle. Kaikki edustajat on valokuvattu, ja jokainen henkilöhaastattelu on monisivuinen. Poliitikkojen haastatteluiden kirjoittamiseen kului asiakkailta eniten aikaa.

Asiakkaat ovat kysyneet poliitikoilta muun muassa heidän omista vaalilupauksistaan ja vuoden 2017 ajankohtaisista kysymyksistä, kuten kauan valmisteilla olleesta sote-uudistuksesta. Asiakkaat tiedustelevat jutuissa poliitikkojen suhtautumisesta korvaushoitoon ja päihdeongelmaan. He haluavat tietää, miten kukin poliitikko kehittäisi päihderiippuvaisten hoitoa. Asiakkaat kysyvät poliitikoilta, miksi priorisoidaan niin, että päihde- ja mielenterveysongelmien hoidosta säästetään. Eräs miesasiakas, joka osallistui lehtiryhmään vain kerran, laati kokoomuksen edustajalle seuraavan kysymyksen: ”Miksi kokoomus leikkaa vain vähätuloisilta ja työttömiltä? Ette leikkaa rikkailta, jolloin Suomeen muodostuu enemmän ja enemmän luokkaeroja. Köyhät ja rikkaat on teidän agenda. Mitä ajatte takaa? Miksi köyhiä kyykytetään? Rikkaat pysyvät rikkaina, vaikka heiltä leikattaisiin. Nostaisitte heidän veroja.” Perussuomalaisen edustaja taas saa vastata muun muassa kysymykseen siitä, miksi perussuomalaiset käyttävät sosiaalista mediaa harkitsemattomasti ja syyllistyvät yhä uudelleen vihapuheeseen.

Naisiasiakas on kirjoittanut lehteen näkökulman omasta suhteestaan politiikkaan. ”Oodi nuorisopolitiikalle” on hyvin omaelämäkerrallinen teksti, jossa asiakas kertoo, mitä nuorisopolitiikkaan mukaan lähteminen on merkinnyt hänelle. Tässä otteita siitä siten, että asiakkaan anonymiteetti säilyy:

Reilu kymmenen vuotta sitten minulla meni huomattavasti huonommin elämässä. Aloitin 12-vuotiaana huumeidenkäytön. Monia lopetusyrityksiäkin oli ollut, mutta silloin jouduin hakemaan subutexia kadulta. Kaikki raha ja energia meni terveenä pysymiseen, mitään ei pystynyt tekemään vieroitusoireissa, eikä harrastuksille saati työlle riittänyt aikaa. Silloin en uskonut politiikkaan enkä poliitikkoja, pidin heitä rahan ja vallan haluisina. Tiedän, että on suuri joukko tänäkin päivänä joka ajattelee noin, eikä pelkästään syrjäytyneet, mutta varsinkin he. Siinä tulee iso joukko ihmisiä, jotka eivät äänestä.

Haluan kertoa oman kokemukseni, kuinka nuorisopolitiikassa toimivat aktiivit muuttivat elämäni. -- Minuun teki vaikutuksen, että vaikka hänen (poliitikon nimi poistettu) olisi kannattanut edustaa itseään mahdollisimman monelle, hän antoi aikaa minulle. -- Löytyi tovereita, niin Suomesta kuin ympäri maailmaa ja löysin fiksuja ja hauskoja, epäitsekkeitä ihmisiä, jotka haluavat muuttaa maailmaa hieman paremmaksi paikaksi. Solidaarisuuden tunne minkä löysin on uskomattoman hieno. --

Nykyään olen kouluttautunut ja käynyt töissä, olen ollut korvaushoidossa 9 vuotta ja järjestötyö auttoi minua sopeutumaan ”tavallisten ihmisten” pariin, en tuntenut että minua olisi tuomittu taustani vuoksi, ja uskokaa vain, että sen tuomitsemisen huomaa vaikkei mitään sanottaisikaan. Sen huo-

maa silmistä. Olin ennen myös kyyninen ja sarkastinen, tarpeettoman negatiivinen, sillä olin menettänyt uskoni ihmisten hyvyteen, kun raitistuin, huomasin että ihmiset muuallakin kuin addikteissa käyttävät kyynärpäitä ja lähimmäisenrakkaus ei usein näy. -- Heidän avullaan olen myös paremmin sopeutunut yhteiskuntaan.

Politiikkaan ja päihdetyöhön liittyvät jutut ovat lehden asiapitoinen osuus. Lisäksi lehdessä on taiteellista materiaalia. Erään naisasiakkaan viisi taideteosta skannattiin lehteen omille sivuilleen. Esimerkiksi yhdessä piirroksessa musta korppi levittää siipiään, ja oikeassa yläreunassa koristaa osa syksyisestä vaahteranlehdestä. Runoja puolestaan on kolme sivua. Runoja on kirjoittanut kolme asiakasta nimimerkin suojista. Yksi runoileva asiakas teki lehteen kaksi runoa, joiden nimet ovat ”-jatkavittulauantaina.mp3*” ja ”KakkonenV.2.harhaoppi.” Runojen sävyt ovat aggressiivisia. Niiden sanoman vastapainoksi asiakas on taittanut runot pinkin väriselle sivulle, jossa on graafisina elementteinä mustia, erikokoisia sydämiä.

Julkaisen tässä opinnäytteessä toisen asiakkaan runon, jonka otsikko on ”Runo, räppi tai Battle”. Runo on taitettu sivupohjalle, jossa on taitto-ohjelma Canvasta otettu ilmainen kuva seesteisen meren rannasta. Kuvan oikeassa kulmassa on jylhä kallio.

Köyhät loiset ulos yhteiskunnasta, leikataan niilt pois mahkut paremmasta suunnasta. Epätoivosina moni o sairauden vankeina, päätyy uraan jonku taso rikollisina näinä aikoina vaikeina.

Nykyää ei varaa laittaa ihmisii kunno kuntouskoteihin, heitetää poppoo koo hoitoo ja toivotaa parasta. Ettei addikti ruokaansa varasta, tällä taktiikalla parannetaa статистиikkoja, ettei rikoksia tehtäs iha liikoja.

Mut kui moni hoidost oikeesti paranee, nähny et monel päihdeongelma joppa pahenee. Toisaalt toipumine o vaa loppupeleis ittestä kii, ei kukaa muu sun elämää pysty parempaa päin vaa asettelee. Niskast kii ja kirkkaampia päiviä päin rohkeesti asteleen!

Kolmas nimetön runoilija kirjoitti runonsa tietokoneellani eräällä ohjauskerralla. Seuraavalla viikolla hän halusi tunnustaa minulle, että oli tehnyt runon ”huonolla hetkellä, hieman päihteissä ollessaan”. Hän pohti, sopiiko synkkämielinen runo lehteen. Vastasin, että sopii, jos hän edelleen haluaa laittaa runon lehteen. Asiakas halusi. Hänen runonsa kuuluu seuraavasti:

Päihteidenkäyttäjä

On kuin solukalvo

Päästää lävitseen aineita
 Mutta sehän lisää paineita
 Ja päiviä haikeita
 Valintoja vaikeita
 Mitä teen?
 Valitsenko elämän
 vai kuoleman?

Kaksi naisasiakasta piti tärkeänä, että lehdessä on myös kirja-arvioita. Toinen naisasiakas kirjoitti kolmisivuisen kirja-arvion omalla nimellään. Hän kirjoitti arvion itsenäisesti ja otti valokuvan kirjasta, jolle antoi viisi tähteä. Toinen naisasiakas on laatinut kirjavinkkejä ja perustellun kirjaehdotuksen luettavaksi. Hän nostaa kirjavinkeissään esille muun muassa kirjailija Anna-Leena Härkösen teoksen Onnen tunti. Asiakkaan arvion mukaan kirjassa ei käsitellä ”todellisia huostaanottokodin ongelmia ja näistä vähäpätöisistäkin selvittää aivan liian helposti”. Molempien asiakkaiden kirjavalinnoissa on huomattavaa se, että niistä lähes jokainen käsittelee jollain tavalla riippuvuutta tai huono-osaisuutta.

Lisäksi lehteen on kuvattu projektin toimintaa: ruoanlaitosta on yksi sivu, maalauksesta toinen ja Korkeasaaren eläintarhan vierailusta kuvakollaasi. Naisasiakas on kirjoittanut ensimmäisessä persoonassa kertomuksen silloin ajankohtaisesta harrastuksestaan. Hän oli osallistunut yllätystaimi-rinkiin. Asiakas kertoo reportaasissaan, kuinka on saanut toiselta huonekasvien harrastajalta postitse pistokkaita. Asiakas on kirjoittanut huonekasvien tarinan ottamiensa kuvien kautta. Lehden tekijöinä esiintyvät nimellään ne asiakkaat, jotka halusivat nimensä näkyviin. Sovimme asiakkaiden kanssa ilmaisevamme, että toimittajina lehdentekoon osallistui myös muita päihdepalveluyksikön asiakkaita. Lehden takakanteen on taitettu miesasiakkaan tekemä logo.

Syyskuun ja lokakuun 2017 aikana kävin päihdepalveluyksikön edustajien kanssa sähköpostitse keskustelua lehden painamisesta. Lehden massiivisuus yllätti yhteistyökumppanin. Osakeyhtiön edustajat pyysivät lisäämään lehteen heidän logonsa oikeille paikoilleen. Hankekoordinaattori kehui sähköpostitse (11.9.2017), että lehti on ”yleisesti upea ja valtavan laaja kokonaisuus”. Hän totesi, että ”markkinoinnin näkökulmasta” lehti on ”auttamattoman laaja”. Koordinaattori arvioi sähköpostitse, että ei painaisi leh-

teä ”markkinointimielessä”. Hän totesi, että ”toivottavasti asiakkaille ei ole luvattu tätä painaa”. Hän perusteli, että sellaista sopimusta ei ole tehty, kun opinnäytetyöstä puhuttiin. Koordinaattori korosti kuitenkin, että lehti tarjoaa tärkeää tietoa asiakkaiden ja ammattilaisten kokemuksista sekä arvioista, jotka ”tulee huomioida”.

Päihdepalveluyksikön esimiehen ja viestintäpäällikön kanssa päädyimme syyskuun loppupuolella 2017 siihen, että lehdestä painetaan ja julkaistaan 48-sivuinen versio syksyllä 2017. Sitä painettiin 30 kappaletta. Lisäksi yleishyödylliselle säätiölle annettiin lupa julkaista lehti kokonaisuudessaan nettisivuillaan. Yhteistyökumppanin käytettävissä olevien taloudellisten resurssien vuoksi painettavan lehden sivumäärää oli rajattava, jotta yhtiön budjetti ei ylittyisi liikaa. Näimme, että asiakkaille lehden painaminen oli tärkeä osoitus heidän saavutuksestaan. Esineet ja kuvat säilyttävät ja välittävät konkreettisesti menneisyyttä, muistia ja muistoa. Kirjoittaminen merkitsee omien kokemusten näkyväksi tekemistä tekstinä sekä keinoa ”säilöä” niitä muistettaviksi ja siirrettäviksi eteenpäin. Kirjoitus on keino dokumentoida kokemuksia. (Karjalainen 2012, 192.)

Teimme yhteistyökumppanin kanssa kirjallisen sopimuksen lehden tekijänoikeuksista. Yhteistyökumppani teki erikseen kirjallisen sopimuksen myös lehteä tehneiden asiakkaiden kanssa. Allekirjoittamani sopimuksen mukaan säätiö ja sen omistama osakeyhtiö saavat käyttää asiakkaiden kanssa tekemääni lehteä ilman korvausta vuoden 2018 loppuun saakka. Lisäksi säätiö ja sen omistama osakeyhtiö lisäsivät sopimukseen luvan käyttää lehtiprojektia referenssinään esimerkiksi kilpailutuksissa.

7.2 Palaute asiakkailta: toiminta ”aivoja haastavaa”

Keräsin asiakkailta palautetta suullisesti ohjauskertojen aikana tai niiden lopuksi. Kirjasin saamani palautteet havainnointipäiväkirjaani (5.4.–30.8.2017), jonka pohjalta raportoin saamastani palautteesta. Kaikkia asiakkaita lehtiprojekti ei kiinnostanut, sillä se näyttäytyi heille liian vaikeana, haastavana ja keskittymiskykyä vaativana. Osa asiakkaista kritisoi sitä, että valmista ei näyttänyt tulevan – he olisivat kaivanneet nopeammin näkyviä tuloksia. Projekti ei hahmottunut heille riittävän konkreettisesti. Jotkut asiakkaat olivat kiinnostuneita osallistumaan silloin tällöin tai kaikkiaan vain kerran tai kaksi. Monia päihdepalveluyksikön asiakkaita kuitenkin kiinnosti, miten lehtiprojekti

etenee, vaikka he eivät siihen aktiivisesti osallistuneetkaan. Lehdenteko oli viiden kuukauden aikana pysyvä keskustelunaihe päihdepalveluyksikön asiakkaiden keskuudessa. Niin kuin Lohikiven (2015, 101) tutkimuksessa, käyttäjät mainitsivat osallistumisen esteiksi muun muassa heikon psyykkisen terveydentilaan, perhekriisejä ja muita henkilökohtaisia vastoinkäymisiä.

Aktiivisimmat neljä asiakasta, kaksi naista ja kaksi miestä, antoivat minulle suoraa palautetta usein oma-aloitteisestikin ohjauskertojen loppupuoolella. Varsinkin kahdelle naisasiakkaalle lehtiprojektista tuli heidän palautteensa mukaan tärkeä osa elämää. Aktiivinen naisasiakas, joka oli päätoimittajaksi nimetty, sanoi projektin aikana useita kertoja, että tällainen ”aivoja haastava” toiminta oli juuri sellaista, jota hän koki sillä hetkellä tarvitsevansa. Erään yhdessä tehdyn haastattelun jälkeen asiakas antoi minulle palautetta suullisesti (Havainnointipäiväkirja 10.5.2017):

Oli pitkää aikaa sellainen olo kuin olisi ollut ihminen. Kyllä minun pitäisi tehdä jotain töitä.

Lehtiprojektin ohjauskertojen aikana asiakkaiden vointi vaihteli: välillä oli hyviä päiviä, välillä huonoja. Erityisesti eräs miesasiakas antoi minulle kiitosta siitä, että sain motivoitua hänet jäämään. Hän koki saaneensa lehdenteon kautta muuta ajateltavaa. Toinen lehtiprojektiin omistautunut naisasiakas osasi reflektoida hyvin omaa vointiaan ja sanoi ääneen, jos ei pystynyt keskittymään yhtä hyvin kuin olisi halunnut. Asiakas sanoi useaan kertaan pitävänsä lehtiprojektin tapaamista ”yhtenä viikkonsa kohokohdista” (Havainnointipäiväkirja 31.5.2017). Pyrin huolehtimaan siitä, että vaikka työtä tehtiin intensiivisesti, pidimme asiakkaiden kanssa joustavasti luovia taukoja lehdenteosta.

Kyseinen naisasiakas antoi kiitosta siitä, että sai haastatella, keskustella ja kirjoittaa sekä taittaa yhdessä opinnäytteen tekijän kanssa. Naisasiakas kritisoi sitä, että hänen kokemuksensa mukaan toinen asiakas sai ajoittain päättää enemmän lehteen liittyvistä asioista ja vaati enemmän opinnäytteen tekijän huomiota. Hän oli myös projektin aikana huolissaan siitä, että toinen asiakas kävisi muuttamassa hänen tekstejään taitto-ohjelmassa. Aktiivisimmilla naisasiakkaila oli keskenään jännitteitä, mikä heijastui myös ryhmätoimintaan. Toinen naisasiakas syytti toista epäonnistumisistaan ja epäili, että tämä voisi vielä esittää hänet epäedullisessa valossa lehdessä. Vakuutin asiakkaalle

useita kertoja, että näin ei pääse käymään. (Havainnointipäiväkirja 24.7.2017 & 31.7.2017.)

Asiakkaat antoivat eniten negatiivista palautetta taittamiseen käyttämästämme ohjelmasta, sillä se turhautti heitä. Aktiivisin naisasiakas oli useita kertoja valmis taittamaan vaikka koko lehden uudestaan toisella taitto-ohjelmalla, kunhan hänen ei enää tarvitsisi tehdä mitään Canvan kanssa. Käsittelin asiakkaiden turhautuneisuuden tunnetta rauhoittamalla heitä, kiroilemalla yhdessä heidän kanssaan, kiinnittämällä huomion hetkeksi johonkin muuhun asiaan sekä perustelemalla uudelleen ja uudelleen, että Canva oli meidän tarkoituksiimme järkevin ohjelma, koska sen kanssa saa aikaan näyttäviä sivuja yksinkertaisesti. Asiakkailla oli lehden ulkomuodosta erilaisia ajatuksia: yksi oli sitä mieltä, että jokaisen jutun taitto sai olla omanlaisensa, toinen kritisoi selkeän taittolinjan puuttumista. (Havainnointipäiväkirja 24.7.2017 & 23.8.2017.)

Päätoimittaja-asiakas alkoi lopulta pitää myös lehden taittamisesta, kun taas aktiivinen miesasiakas totesi olevansa parhaimmillaan kirjoittamisessa ja tiedon hakemisessa. Hänen lempityötään oli kirjoittaa toisten haastatteluja tekstiksi haastattelunauhojen pohjalta. Miesasiakas toi kerran oman tietokoneensa päihdepalveluysikköön lehtityön tekemistä varten. Asiakas totesi, että taittaminen ei ollut hänen juttunsa, sillä visuaaliset asiat olivat hänelle samantekeviä. (Havainnointipäiväkirja 9.8.2017.) Toiselle miesasiakkaalle puolestaan valokuvaus oli mieleisintä, ja hän kuvasi kameralla mielellään. (Havainnointipäiväkirja 19.4.2017 & 19.6.2017.)

Mitä pidemmälle lehtiprojekti jatkui, sitä paremmin aktiivisimmat asiakkaat pääsivät perille innovatiivisesta ryhmätoiminnasta. Sitoutuneesti mukana olleet naisasiakkaat toivoivat lehden tekemisen jatkumista. He olisivat myös halunneet edelleen viilata lehteä entistä paremmaksi ja huolehtivat siitä, että lehti todella painettaisiin. Lehtiprojektiin osallistuneet asiakkaat kokivat lehtiprojektiin osallistumisen tärkeäksi ja olivat valmiita käyttämään siihen aikaansa. Viimeisen ohjauskerran jälkeen toinen naisasiakas lähetti minulle Facebookin Messenger-pikaviestiohjelman kautta viestin (Havainnointipäiväkirja 30.8.2017):

Haluan kiittää sua, mulla ei projektin alkaessa ollut mitään vähänkään haastavaa sisältöä elämässä ja on ollut hieno tehdä Sun kanssa tätä.

7.3 Dialoginen ryhmätoiminta loi tunnetta osallisuudesta

Tavoittelin toiminnallisella opinnäytetyössäni sitä, että saisin päihdepalveluyksikön asiakkaiden kanssa aikaan lehden, jonka tekoprosessi tuo asiakkaille tunnetta osallisuudesta. Asiakkailta saamani palautteen perusteella he kokivat sosiaalista osallisuutta lehtiprojektissa. (Ks. Luku 7.2.) Asiakkaiden palautteen mukaan he kokivat tekevänsä lehteä ohjauksessani ja yhdessä kanssani – projektista tuli heidän ja minun yhteinen. Kohtaamiseni asiakkaiden kanssa oli sekä työyhteisöltä että asiakkailta saadun palautteen mukaan dialogista ja voimavarakeskeistä. Olin asiakkaiden kanssa vuorovaikutussuhteessa, jossa olimme yhdenvertaisia lehdentekijöitä. Lehden valmiiksi saamisesta aktiivisimmat naisasiakkaat kokivat olevansa vastuussa.

Aku Kopakkala (2005, 18) kirjoittaa, että ”elämä on toisiin liittymisen ja heistä erkaantumisen vaihtelua, jossa toivottavasti muutumme ihmisinä ehyemmiksi ja rikkaammiksi.” Kopakkalan (2005, 97) mukaan rooli jäsentää vuorovaikutusta ja helpottaa ihmisten toiminnan tulkintaa. Ne määräytyvät osittain ulkoapain ja odotusten perusteella. Kopakkala (2005, 97) määrittelee myös, että rooli liittyy sosiaaliseen asemaan. Ihminen ottaa vastaan tarjolla olevan roolin ja alkaa käyttäytyä tilanteen vaatimalla tavalla. Esimerkiksi päätoimittajaksi nimetty naisasiakas otti vastaan päätoimittajan roolin, jonka vuoksi hän näki olevansa vastuussa lehden tekemisestä ja pääkirjoituksesta.

Ryhmädynamiikalla tarkoitetaan ryhmän sisäisiä voimia, jotka ovat merkittäviä kokijan kannalta. Ryhmän toimintaa ei voida päätellä suoraan sen jäsenten käytöksestä, vaan dynamiikka syntyy yksittäisten jäsenten välisestä vuorovaikutuksesta. (Kopakkala 2005, 37.) Kopakkalan (2005, 38) mukaan ”ryhmän vuorovaikutus etenee kahdenvälisten vuorovaikutusten sarjoina”, jotka alkavat ja päättyvät nopeasti. Yhteisen tavoitteen kautta ryhmälle syntyy yhteinen tapa kommunikoida. Ryhmä muodostaa käsityksiä ryhmästä ja ulkopuolisesta maailmasta sekä suhteestaan siihen. Ryhmien toiminnassa voi havaita säännönmukaisuutta, kuten käyttäytymismalleja, jotka toistuvat tilanteesta toiseen.

Lehtiprojektiin osallistuneiden intensiivinen ryhmä jäi pieneksi: neljä asiakasta ja minä. Avoimeen, matalan kynnyksen ryhmään olivat kuitenkin tervetulleita kaikki päihdepalveluyksikön asiakkaat, joka muodosti itsessään hoitoyhteisön. Huumeidenkäyttäjien

hoitoyhteisössä keskinäiset hierarkiat ja jännitteet näyttivät osittain vaikuttavan esimerkiksi ryhmätoimintaan osallistumiseen. Ryhmän haasteena oli ajoittain se, että asiakkailla oli keskinäisiä riitoja, jotka juonsivat juurensa asiakkaiden yhteisestä menneisyydestä. Tähän pyrin reagoimaan mahdollisimman vähän, neutraalisti sekä sovitellen muistuttamalla: ”Keskitytään nyt tähän yhteiseen projektiin.” (Havainnointipäiväkirja 24.7.2017.) Koska päihdepalveluyksikkö on yhteisöllisyyttä korostava, parhaimmillaan lehtiprojekti lisäsi asiakkaiden tunnetta yhteisöön kuulumisesta. Lehti ja sen tekeminen oli hoitoyhteisön yhteinen puheenaihe. Lehtiryhmälle muodostui myös oma tapa kommunikoida: esimerkiksi jokainen tiesi, mitä ”Canvan kanssa taistelu” tarkoitti.

Päihdeyhteisöt ovat usein miehisiä ja toimivat miesten ehdoilla. Sekaryhmässä päihdeyhteisön säännöt voivat siirtyä myös hoitoyhteisöön. Koska lehtiryhmään osallistui sitoutuneesti enemmän naisia kuin miehiä, se todennäköisesti muokkasi omalta osaltaan sitä, millaiseksi ryhmä muodostui. Kun miesasiakkaita ei ollut läsnä, naisasiakkaat puhuivat minulle vapaammin muun muassa miessuhteistaan ja suhteestaan lapsiin. Koska tunteet nousivat esille, ryhmää oli ohjattava keskittymään lehdentekoon. Monet päihdeongelmaiset naiset haluavat yksilökeskusteluja, ja niitä kävin useita lehtiprojektin aikana. Niissä vaarana on ripustautuminen ohjaajaan ja ryhmäprosessin kärsiminen, mutta koin, että lehtityöskentelyn kannalta oli hyvä keskustella asiakkaiden kanssa yksilöllisesti. Ryhmässä tarkastelimme lehdenteon ohessa myös elämään ja yhteiskuntaan liittyviä kysymyksiä käyttäjien kielellä. (Tuomola 2003, 223, 226.)

Lehtiprojektiin osallistuneet asiakkaat oivalsivat osallistumisen mahdollistamat hyödyt: lehdenteon kautta asiakkaat pääsivät toteuttamaan itseään, saivat haastavaa ja mielekästä tekemistä sekä tunteen siitä, että he voivat vaikuttaa lehden viestillä ympärillä oleviin ihmisiin sekä heidän asenteisiinsa. Asiakkaiden sosiaalisen osallisuuden subjektiivinen kokemuksellisuus vaihteli: toinen aktiivinen naisasiakas sanoi projektin aikana välillä, että hän ei koe tehneensä juuri mitään lehteen. Muistutin asiakasta siitä, mitä juttuja hän oli kirjoittanut yhdessä kanssani. Havainnointipäiväkirjan ja asiakkaiden palautteen perusteella motivoituneimmat asiakkaat tunsivat kuuluvansa lehtiprojektiin ja olevansa siinä tärkeitä, vastuullisia tekijöitä. Lehdentekoon aktiivisesti osallistuneet asiakkaat olivat tieto-osallisia: heillä oli oikeus tiedon saamiseen muun muassa haastattelun keinoin ja tiedon tuottamiseen kirjoittamalla juttuja lehteen. Asiakkaat olivat lehtiprojektis-

sa osallisia suunnittelussa, päätöksenteossa ja toiminnassa. Näin he kokivat sosiaalista osallisuutta. (Ks. luku 2.3.)

7.4 Tarinallinen kuntoutuminen lehtijuttujen kautta

Tarinallisen kuntoutumisen myötä kokemus elämäntarinan jatkuvuudesta, arvokkuudesta ja merkityksellisyydestä voidaan saada takaisin. Ihminen voi palauttaa uskonsa arvoihin, jotka on luullut jo menettäneensä. (Hänninen & Valkonen 1998, 6.) Narratiivisen lähestymistavan mukaisesti etsimme asiakkaiden kanssa yhdessä vaihtoehtoisia tarinoita haastatteleamalla muita ihmisiä. Haastatteluista asiakkaat kirjoittivat henkilöhaastatteluja lehteen. Kuunnellessaan nauhalta haastattelua ja kirjoittaessaan sitä paperille, asiakkaat keskittyivät jonkun toisen ihmisen näkemyksiin. Lehden pääkirjoituksessa muodostimme kolmen asiakkaan kanssa ryhmänarratiivin, jonka viestin voi tulkita olevan voimaannuttava.

Sosiaalinen todellisuus koostuu sosiaalisesti konstruoiduista tarinoista. Sosiaalisella tarinavarannolla tarkoitetaan kertomusten valikoimaa, joka on kulttuurin jäsenten saatavilla. Varanto pitää sisällään kaikki sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kirjoissa ja tiedotusvälineissä kohdattavat tarinat. Tarinallinen kuntoutuminen voi tarkoittaa myös omasta elämästä muodostettavan tarinan tulkintaa uudelleen. Sosiaalisen tarinavarannon rikastuttaminen monipuolisilla kertomuksilla, joissa on erilaisten elämänmuutosten tulkintoja ja toimintatapoja, voi auttaa kuntoutujaa avaamaan omaan elämäntilanteeseensa uusia näköaloja ja vaihtoehtoisia toimintamalleja. (Valkonen 2002, 29, 31–32.)

Naisasiakkaat kirjoittivat lehteen omaelämäkerrallisia tarinoitaan mielipiteellisessä muodossa. Toinen kommentoi politiikkaa oman henkilökohtaisen kertomuksensa kautta, toinen kävi elämänsä läpi kommentoidessaan lääkehoitoaan ja nykyistä päihdepalveluyksikköään. Asiakkaiden kanssa tehdyssä lehdessä on monipuolisia kertomuksia – niin huonekasvien kiertokulusta kuin henkilöjuttuja päihdetyöntekijöistä ja poliitikoista. Lisäksi lehdenteko kokonaisuudessaan oli yhteinen tarina, josta asiakkaat kertoivat toisilleen, haastateltaville ja työntekijöille viiden kuukauden ajan.

7.5 Työyhteisön arviointi projektista: ”On tuonut lisäarvoa”

Sain lehtiprojektista suullisesti palautetta työelämän ohjaajalta ohjauskertojen lomassa sekä työharjoitteluun liittyvässä palautekeskustelussa. Suullisesti saadut palautteet kirjasin havainnointipäiväkirjaani, jonka pohjalta raportoin. Lisäksi sain työyhteisöltä kaikkiaan kolme kirjallista palautetta: yhden ohjaajaltani ja kaksi päihdepalveluyksikön vastaavalta ohjaaja-sosionomilta. Vaikka sosiaalialan palveluita käyttävien asiakasryhmien omia lehtiä on olemassa, opinnäytteen idea oli silti erilainen. Projektin aikana kerroin useita kertoja yhteistyökumppaneille – niin asiakkaiden haastattelemille henkilöille kuin päihdepalveluorganisaation esimiehille – mistä lehdenteossa on kyse. Esimerkiksi eräs yhteistyökumppanin edustaja kysyi minulta projektin loppupuolella epäillen, voiko asiakas olla lehden päätoimittaja. Korostin, että asiakkaat ovat ohjauksessani tehneet lehden. (Havainnointipäiväkirja 10.5.2017 & 24.5.2017.)

Osa työyhteisöstä antoi suullisesti palautetta sitä, että ohjauskerrat asiakkaiden kanssa venyivät yksikön sulkemiseen saakka. Heidän mielestään lehtiryhmän ohjaukseen käytettävää aikaa olisi pitänyt rajata lyhyemmäksi. (Havainnointipäiväkirja 14.6.2017.)

Ohjaajani päihdepalveluyksiköstä antoi minulle sähköpostitse (25.7.2017) palautetta:

Opioidikorvaushoidossa olevien asiakkaiden ei aina ole helppoa sitoutua tai pysyä mukana, mutta tässä opinnäytteen tekijä on hyvin muutaman asiakkaan kanssa onnistunut. Lisäksi lehtiprojektiin on päässyt osallistumaan missä tahansa vaiheessa ja osa on ollut löyhästikin mukana, mikä on mahdollistanut useamman osallistumisen. Haastava asiakasryhmä tekee aikatauluttamisesta vaikeaa, joten vaatii ammattitaitoa sietää sitä, ettei asiat mene kuten on itse suunnitellut. Tekijällä on ollut hyvää ammattimaista kykyä joustaa, mutta olla samalla vaativa ja pitää aikatauluista kiinni.

Myöhemmin ohjaaja kirjoitti arvioinnin harjoittelusta, jossa arvioitiin myös lehtiprojektia (17.8.2017):

Asiakaslähtöinen työote oli ilmeinen ja se näkyy lehden lopputuloksessa. Opiskelija oli valmis joustamaan huomattuaan asiakkaiden kyvyn tehdä annettuja tehtäviä, kuitenkin vaatien tuloksia, mikä osoittaa hyvää ammattitaitoa ja rohkeutta kohdata opioidikorvaushoitoasiakkaat tasa-arvoisena.

Ammattietiikka näkyi kaikessa toiminnassa, asiakkaiden kunnioittavasta kohtaamisesta rakenteelliseen sosiaalityöhön. -- Koko ajan oli näkyvissä, että lehtiprojektia viedään eteenpäin asiakkaiden ehdoilla ja heidän äänensä oli lehdenteon keskiössä ammattilaisen kuitenkin avustaessa ja eteenpäin työntäessä. --

-- Asiakkaiden ääni, kokemus ja näkemys pääsi esille kaikissa lehmenteon vaiheissa. Perinteisen sosionomin työn ulkopuolelle heittäytyminen vaatii ammattitaitoa ja rohkeutta, mitä opiskelijalla oli.

-- Opiskelija onnistui luovimaan kaoottisessa työyhteisössä todella hyvin ja kaiken keskellä sai aikaan asiakkaiden kanssa lehden, josta he voivat olla ylpeitä ja joka varmasti toi asiakkaille voimaantumisen kokemuksia.

Päihdepalveluyksikön vastaava ohjaaja kiinnitti antamassaan kirjallisessa palautteessa (4.9.2017) huomiota asiakkaiden kokemaan osallisuuteen lehtiprojektissa.

Kahden aktiivisimman asiakkaan puheissa lehtiprojekti esiintyi useasti myös ryhmän ulkopuolisissa keskusteluissa positiiviseen sävyyn. Heille artikkeleiden loppuun kirjoittaminen ja ryhmässä paikallaolo oli arvokas asia, tehtävä joka oli juuri heidän. --

Opiskelija otti hienosti huomioon myös asiakkaat, jotka eivät niin aktiivisesti kysyneet olemaan projektissa mukana ja antoi heille mahdollisuuden osallistua aina, kun he tulivat paikalle. --

Työelämän ohjaaja näki kirjallisen palautteen (17.8.2017) mukaan rajaamisessani kuitenkin kehitystarvetta.

Opiskelijan on hyvä jatkossa miettiä omaa rajaamistaan suhteessa asiakaisiin. Eli on hyvä miettiä työvälineet, omien tietojen luovuttamisen yms. suhteen, että ammattilainen ei luovuta omia henkilökohtaisia yhteystietoja asiakkaille. Rajaaminen on osa ammattiin kasvamista. Jatkossa voisi enemmän miettiä, miten saada työyhteisö mukaan projekteihin.

Ammatillisessa päihdetyössä työntekijän on kyettävä rajaamaan asioita: potilasta itseään tuetaan kantamaan vastuuta teoistaan ja valinnoistaan. Usein asiakkaat ovat persoonallisuudeltaan rajattomia, jolloin työntekijöiden on pystyttävä asettamaan rajat. Aloittelevien työntekijöiden ongelma usein on, että he uskovat potilaan kertoman. On aiheellista kyseenalaistaa asiakkaiden sanomia asioita, koska kaikki ei aina ole niin kuin asiakas haluaa asioiden näyttävän. Asiakkaalle voi tulla kiusaus käyttää työntekijää hyväkseen saadakseen välitöntä hyötyä. Siksi riittävän tiukat rajat auttavat asiakkaita useimmiten toipumisessa. (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2008, 243.)

Vastaava ohjaaja, sosionomi nosti kirjallisessa palautteessa (4.9.2017) esille toisen kehitystarpeen.

Opiskelijan kehityskohtana näkisin paremmin ymmärtää vastaavaa toimintaa suunnitellessaan, ettei sosiaalialalla usein ole mahdollista sijoittaa ra-

haa laite- ja ohjelmahankintoihin, vaan projektit tehdään niillä välineillä, joita jo valmiina on tai joihin saadaan erillinen projektirahoitus.

-- Opiskelijan ammatillisen osaamisen kehitystarpeena pidän laajempien kokonaisuuksien ymmärtämistä. --

Korvaushoidon käytännöt ja periaatteet vaihtelevat jonkin verran hoitopaikasta riippuen (Tourunen & Pitkänen 2010, 153). Korvaushoidon tulee perustua säännöllisesti päivitetävään hoitosuunnitelmaan, johon on määriteltävä myös potilaan tarvitsema psykososiaalisen kuntoutus. Se on hoidon keskeinen elementti, jota tulee tarjota riittävästi siitä hyötyville potilaille. (Mäkelä & Simojoki 2010.)

Kysyin työyhteisöltä kirjallisesti seuraavat kysymykset:

1. Millaisena päihdepalveluyksikön työntekijät ovat kokeneet lehtiprojektin? Onko se tuonut lisäarvoa vai ei?
2. Aiotteko/haluatteko jatkaa lehden tekemistä asiakkaiden kanssa?

Päihdepalveluyksikön vastaava ohjaaja vastasi kysymyksiin kirjallisesti (30.8.2017):

Työryhmä pääsi osallistumaan lehtiprojektiin harmillisen vähän. Projekti on kuitenkin ollut työryhmän mielestä tärkeä ja mielekäs niille asiakkaille, jotka siihen säännöllisesti osallistuivat. --

Työryhmän mielestä lehtiprojekti on tuonut lisäarvoa ryhmään osallistuneiden asiakkaiden hoitoon. Työryhmän olisi ollut tärkeää olla mukana, jotta projektista olisi alkuperäisen suunnitelman mukaisesti tullut koko yhteisön yhteinen.

-- Opiskelija on työssään ottanut huomioon asiakkaiden vahvuuksia sekä vajavaisuuksia ja saanut ryhmässä olleet asiakkaat työskentelemään sitoutuneesti.

Päihdepalveluyksikön vastaava ohjaaja kertoi kirjallisessa vastauksessa (30.8.2017), että päätöstä lehtiryhmän jatkosta ei ollut tuolloin vielä tehty. Arjen kiire ja resurssipula syövät luovuuden potentiaalia sosiaalityössä (Känkänen 2013, 113).

Mikäli lehden tekemistä jatketaan, niin ryhmän toiminta tulisi käytössä olevien laitteiden/ohjelmistojen takia olemaan erilaista kuin tähän asti. Kun yksikössä pyörivien ryhmien sisältöä jälleen tarkistetaan, käydään läpi myös asiakkaiden halukkuutta jatkaa lehden tekemistä jossain muodossa ja mikäli halukkuutta löytyy, tällainen ryhmä pyritään järjestämään.

Opiskelijan tavoite luoda projektista pysyvä malli yksikköön on sellainen, jonka toteutuminen ei ole tässä kohtaa varmaa. Projekti oli tärkeä siihen osallistuville asiakkaille ja koska opiskelija oli valmis käyttämään ryhmän toiminnassa omia välineitään, niin asiakkaat saivat kokemuksen lehden te-

kemisestä lähes ammattimaisesti. Yksikössä ei ole asiakkaille käytössä vastaavia välineitä --. (Vastaava ohjaaja 30.8.2017.)

7.6 Työyhteisön kriisivaihe heijastui projektiin

Päihdekuntoutuksessa hyvä tulos on esimerkiksi myönteinen muutos asiakkaan elämässä. Ylläpitoahoitoasiakas saattaa kuitenkin käyttää koko ajan laittomia pähteitä lääkkeen lisänä, ja korvaavat lääkkeet virtaavat kadulle ja suonensisäiseen huumekäyttöön. Myös buprenorfiinia asiakkaat voivat käyttää väärin. Pelkkä lääkehoito ei ratkaise huumeidenkäyttäjien ongelmia – rinnalle tarvitaan muita hoitoja, jotka tulee resursoida siten, että niitä on turvallista toteuttaa. (Forssén 2004, 153.)

Tuulikki Forssén (2004, 64–152) esittelee liseniaatintyössään, kuinka huumehoitojen järjestämisessä on monia ongelmia: asiakkaan, sosiaali- ja terveysministeriön lääkkeellisiä hoitoja koskevan asetuksen ja henkilökunnan käsitykset saattavat poiketa toisistaan. Forssén jakaa ylläpitohoidon rakentumisen päiväkeskuksessa kolmeen vaiheeseen: ensimmäiseen ja toiseen kriisivaiheeseen sekä seestymisen vaiheeseen. Forssén seurasi kaksi vuotta yksikön ylläpitohoidon rakentumista. Uusia tehtäviä annettiin yksikölle lyhyellä varoitusajalla niin, ettei työyhteisö pystynyt vaikuttamaan asioihin. Työntekijät kokivat hoidon toteuttamisen resurssit riittämättömiksi niin tilojen kuin vakanssien suhteen. Hoitoihin liittyi epärealistisia odotuksia, ja työyhteisö oli ristipaineiden pyörteessä yrittäessään ratkaista, mikä on hyvää hoitoa huumeongelmaisille. Seestymiseen meni aikaa puolitoista vuotta. Vasta silloin työntekijät tunsivat osaavansa työnsä, työyhteisön tila koettiin paremmaksi ja asiakkaat olivat rauhallisempia (Forssén 2004, 149).

Forssénin (2004, 153–155) mukaan huumehoitotyötä rasittivat vuonna 2004 työntekijöiden vaihtuvuus, loppuun palaminen ja pako huumehoitotyöstä. Pioneeritoimintaa kuvasivat parhaiten luovuus, ennalta määräämättömyys, turvattomuus, arvaamattomuus ja yksinäisyys. Metadoniasiakkaiden hoito on vaativaa ja henkisesti stressaavaa, koska hoidot ovat pitkiä ja intensiivisiä. Työntekijät kohtaavat päivästä toiseen samat asiakkaat. Ylläpitohoitotyön toteutuksessa on suuri ristiriita asiakkaiden vaatimusten, rajallisten resurssien sekä kaikkien turvallisuuden ja viihtyvyyden suhteen. Forssén linjaa, että tulevaisuudessa tarvitaan vielä kevyempiä hoitoja, mutta niihinkin pitää kuulua tiukka valvonta ja asiakailta tulee vaatia vastuunottoa omasta käytöksestään.

Forssén (2004, 154–155) vetoaa, että työntekijöitä pitäisi tukea nykyistä paremmin raskaan työn toteuttamisessa, heidän tulisi voida vaikuttaa työhönsä jo sitä suunnitellessa ja työstä olisi saatava sellainen rahallinen korvaus, joka on suhteessa työn vastuullisuuteen. Forssénin mukaan työntekijät kokivat suurta epävarmuutta hoidon tavoitteissa, sisällöissä ja niiden toteuttamisessa. Kun työntekijät olivat kokemattomia lääkkeellisissä hoidoissa, asiakkaat käyttivät ahdistusta hyväkseen saadakseen lisää lääkettä. Työntekijät kokivat, ettei johto tunne asiakkaiden tarpeita eikä henkilökunnan työskentelyolosuhteita. Ylemmät tahot näkivät asiakaslähtöisyyden niin, että työntekijöiden tulee tehdä niin kuin asiakas haluaa. Tällainen toiminta aiheuttaisi kuitenkin entistä enemmän ongelmia asiakkaille. Rajoituksia ja sääntöjä yritettiin opettaa, jotta asiakkaiden integroituminen ympäröivään todellisuuteen olisi mahdollista.

Päihdepalvelujen laatusuositusten keskeisen periaatteen mukaan päihdetyön johtamista on vahvistettava: henkilöstön mitoittamiseen, osaamiseen ja jaksamiseen on kiinnitettävä huomiota (Haavisto 2009). Vaikka Forssénin tutkimuksesta on aikaa jo 13 vuotta, ongelmat kuulostavat edelleen ajankohtaisilta ja samanlaisilta kuin päihdepalveluyksiköissä, jossa toteutin lehtiprojektin. Työntekijöiden kiire ja stressi heijastui projektiin niin, että heillä ei ollut voimavaroja eikä aikaa osallistua siihen. Viiden kuukauden aikana useita työntekijöitä irtisanoutui ja uusia tuli tilalle. Välillä päihdepalvelupaikkaa pyörittivät keskenään sijaitset ja opiskelijat, kun vakituiset työntekijät olivat sairaina. Irtisanoutuneet työntekijät kertoivat kokeneensa, että eivät pystyneet hoitamaan työtään eettisesti niin hyvin kuin se heidän mielestään pitäisi hoitaa. (Havainnointipäiväkirja 5.4.–30.8.2017.) Arvioin, että työyhteisö oli lehtiprojektin aikana kriisivaiheessa. Työntekijät ja asiakkaat hakivat vielä yhteisiä rakenteita ja normeja hoitoyhteisöönsä.

8 ARVIOINTI

8.1 Lehtiprojektin arviointi ja reflektointi

Arvioin, että onnistuin työskentelemään asiakkaiden kanssa dialogisella otteella, kohdellen heitä yhdenvertaisina. Koen onnistuneeni motivoimaan ja innostamaan asiakkaita osallistumaan lehtiprojektiin sekä tulemaan sitä kautta sosiaalisesti osallisiksi siitä. Pohdin, miksi lehtiprojekti houkutteli enemmän naisasiakkaita kuin miesasiakkaita osallistumaan. Uskon, että sukupuoleni saattoi vaikuttaa asiaan omalta osaltaan: ehkä naisasiakkaat kokivat pystyvänsä tekemään yhteistyötä naisohjaajan kanssa ”naisten kesken”. Havainnoija nimittäin kantaa mukanaan monia taustaominaisuuksia, kuten ikäänsä ja sukupuoltaan, jotka vaikuttavat tutkijaan ottamaan tai tutkijalle asetettuun rooliin tutkimuskohteessa (Vilka 2006, 69).

Kun luottamus minun ja asiakkaiden välillä oli rakennettu, he pystyivät tekemään sitä, mitä kokivat tärkeäksi projektissa. Koska roolini oli erilainen kuin vakituisen työntekijän, sain kuulla asiakkaiden ajatusmaailmasta eri tavalla. Pystyin kuuntelemaan heidän tarinoitaan elämästään neutraalisti ja arvottomatta. Opinnäytteen tekijän roolissa minun ei tarvinnut arvioida, puhuvatko asiakkaat totta vai ei. Tärkein tehtäväni oli ohjata asiakkaat tekemään lehteä ja ilmaisemaan itseään sen kautta. Pidän yhtenä suurimpana onnistumisenkokemuksena sitä, että sain motivoitua kolme huumehoidossa olevaa asiakasta aikaisin aamulla junamatkalle.

Olin etukäteen ajatellut, että osa asiakkaista voisi kirjoittaa lehteen omaelämäkerrallisia tekstejä nimimerkin suojista. Sellaiseen löytyi halukkuutta, mutta ei oikein voimavaroja. Uskon, että omaelämäkerrallisten tekstien luomiseen asiakkaat olisivat tarvinneet kahdenkeskistä ohjausaikaa rauhallisessa ympäristössä. Esimerkiksi kaksi naisasiakasta olisi halunnut kirjoittaa elämäkertansa nimettömästi, mutta minulla ei ollut käytännössä aikaa huomioida heitä niin pitkään kuin prosessi olisi vaatinut. Naisasiakkaiden kanssa keskustelimme lehtiprojektin aikana useita kertoja päihdeäitiydestä. Ehdotin parille asiakkaalle, että aiheesta voisi kirjoittaa jutun, mutta kukaan ei tarttunut ideaan. Näen, että lehdessä aihetta edustaa kuitenkin naisasiakkaan piirros sikiöstä.

Kun suunnittelin toiminnallisen opinnäytetyön lehtiprojektia, en ollut etukäteen osannut ottaa huomioon kolmea asiaa: Päihdeyksikön tarjoama tila ryhmätoiminnalle oli kaikkiaan rauhaton, jolloin lehden tekemiseen oli ajoittain vaativaa keskittyä. Työyhteisö oli kriisivaiheessa, ja osa työntekijöistä suhtautui minuun oman kokemukseni mukaan nihkeästi. Työyhteisöllä oli mahdollisuuksia osallistua lehtiprojektiin hyvin vähän. Lisäksi päihdeyksikkö ei tarjonnut lehdentekoon tarvittavia välineitä. Asiakkaiden käyttöön olisi pitänyt olla enemmän tietokoneita, koska työskentely oli välillä haastavaa vain kahdella koneella, yksikön asiakastietokoneella ja minun kannettavalla tietokoneellani. Otin tietoisesti riskin antaessani omat välineeni asiakkaiden käyttöön. Kun järjestelmäkamerani katosi elokuussa ryhmänohjauksen aikana, korvauksia ei tullut mistään.

Minulla on kehittymisen paikka vielä asiakastyön pitkäjänteisessä suunnittelussa yhteistyössä työyhteisön kanssa. Minun olisi pitänyt sopia yhteistyökumppanin kanssa tarkkaan kirjallisesti kaikista kohdista. Aloittaessani lehtiprojektin sosionomin ammatillinen valmiuteni oli suhteellisen ohut, sillä kokemusta oli vain sosionomin tutkintoon liittyvästä ensimmäisestä työharjoittelusta. Itsenäinen työskentely huumehoidoissa olevien asiakkaiden kanssa oli kokemukseeni nähden vaativa tehtävä, johon minun olisi pitänyt osata itse pyytää tukea enemmän kuin sain. Kun projekti oli jatkunut kaksi kuukautta, minusta tuntui epätoivoiselta: haastavan asiakasryhmän ohjaukseen toivat painolastia ristiriidat henkilökunnan kanssa ja päihdepalveluyksikön olosuhteiden kaaos.

Sinikka Ojanen (2006, 10) pitää ryhmän ohjausta kasvatuksellisena, sisäistettynä pedagogiikkana, jossa ohjaajan tiedonkäsitys pohjautuu hänen omaan elämänhistoriaansa, arvoihinsa ja ihmiskäsitykseensä. Ojanen (2006, 14) toteaa, että suurin ongelma ohjaustyössä on ohjaajan oman toiminnan reflektion puute. Ohjaaja voi olla tiedostamatta esimerkiksi ihmiskäsitystään. Reflektiivinen työote tarkoittaa käytännössä ihmettelyä, pysähtymistä, kohtaamista ja uudelleen orientoitumista. (Louhela 2015, 65.)

Uskon, että toimittajan ammattitaidostani oli hyötyä projektin läpiviennissä. Lisäksi olen tottunut kohtaamaan hyvin erilaisia ihmisiä vaihtuvissa tilanteissa. Pystyin muuttamaan tavoitteitani entistä realistisemmaksi. Projektissa olisi kuitenkin riittänyt tekemistä useammalle tekijälle, muille opiskelijoille tai päihdepalveluyksikön työntekijöille. Ajoittain minulla oli kiire useamman asiakkaan samanaikaisessa ohjaamisessa. Välillä joku asiakas joutui odottamaan vuoroaan, kun ohjasin toista. Toisaalta työskentely opet-

ti omalta osaltaan kärsivällisyyttä ja toisten huomioimista opioidiriippuvaisille asiakkaille. Eritoten naisasiakkaat tuntuivat saavan hyötyä henkilökohtaisesta ohjauksesta. Asiakkaiden rajaamisessa minulla on vielä opittavaa: esimerkiksi minun olisi mielestäni pitänyt jämäkämmin rajoittaa asiakkaiden taukoja ja kehottaa keskittymään tekemiseen.

Epäonnistuin viestinnässä työyhteisön kanssa. Pohdin, olisiko työyhteisön mukaan saamiseksi pitänyt projektin alussa korostaa vielä enemmän, että kyseessä on koko yhteisön – niin työntekijöiden kuin asiakkaiden – lehti. Olisin voinut yrittää sopia esimerkiksi työntekijä–asiakas pareja toteuttamaan erilaisia juttuideoita. Projektia olisi helpottanut se, jos päihdepalveluyksikkö olisi ollut samassa kaupungissa kuin asun. Silloin olisin voinut käydä yksikössä tutustumassa työntekijöihin erikseen. Mahdollisesti minun olisi pitänyt osallistua työyhteisön arkeen ennen lehtiprojektin toteutusta. Koska ohjasin ryhmää vain kerran viikossa enkä osallistunut työyhteisön raportteihin, en integroinut työyhteisöön ideaalilla tavalla. Yksikössä keskityin asiakkaiden ohjaukseen.

Idea lehtiprojektista olisi pitänyt lanseerata työyhteisölle aktiivisemmin. Kaikki työntekijät eivät ehkä lopultakaan ymmärtäneet kunnolla sitä, mistä lehdenteossa oli kyse. Voi pohtia myös, olisiko toimiva, vakiintunut ja seesteinen työyhteisö mahdollistanut työntekijöiden lehtiprojektiin osallistumisen huomattavasti paremmin. Jos olisin saanut työntekijät osallisiksi lehtiprojektiin, siitä olisi voinut juurtua päihdepalveluyksikköön uusi yhteisöllinen työskentelymalli. Tässä projektissa kävi niin, että käytännössä neljä asiakasta oppi tekemään lehteä – työntekijät eivät. Tavoitteeni luoda lehdenteosta pysyvä malli päihdepalveluyksikköön ei onnistunut.

Lehtiprojekti oli työläs, mutta opetti ja antoi paljon. Kun asiakkaat haastattelivat, koin, että minun piti yhtäaikaaisesti havainnoida hyvin monia asioita. Sosionomin ammattitaitoni on kehittynyt monipuolisesti lehtiprojektin aikana. Huomasin konkreettisesti, miten asiakkaat vaistoavat, millä tuulella ohjaaja on ja miten se vaikuttaa omalta osaltaan asiakkaiden toimintaan. Opin motivoimaan ja rajaamaan korvaushoidossa olevia asiakkaita. Opin asiakkailta paljon siitä, miten he toivovat tulevansa kohdatuiksi, kuulluiksi ja nähdyiksi. Sain seurata, miten uusi päihdehoito-yhteisö muotoutuu, millaisia mahdollisia haasteita sekä hyviä puolia siinä on. Pohdin lehtiprojektin aikana paljon sitä, millainen olisi hyvin järjestetty matalan kynnyksen päihdepalveluiden kokonaisuus.

8.2 Sosiaalisen osallisuuden toteutuminen

Voi katsoa, että tavoitteeni dialogisesta ja voimavarakeskeisestä asiakkaiden kohtaamisesta toteutui lehdenteon aikana. Minulla oli asiakkaiden kanssa dialogista, vastavuoroista kohtaamista, jonka vuorovaikutussuhteessa tieto rakentui molemminpuolisesti. Lehdenteko oli kuntoutuville huumeidenkäyttäjille mielekästä, osallisuutta lisäävää ja merkityksellistä toimintaa. Saamani palautteen ja oman arvioni mukaan lehtiryhmään intensiivisesti osallistuneet asiakkaat voimaantuivat jossain määrin. Lehdenteon prosessissa asiakkaiden erilaiset voimavarat saatiin käyttöön. Asiakkaat saivat tehdä omaaloitteisesti päätöksiä ja valintoja – vaikuttaa lehden muotoutumiseen omalla toiminnallaan. Toiminnassa asiakkaat olivat tasavertaisia, lehdenteosta vastuussa olevia toimijoita, ja heidän asiantuntijuuttaan hyödynnettiin.

Asiakkaat olivat lehtiprojektissa osallisia suunnittelussa, päätöksenteossa ja toiminnassa. Lehdenteon kautta asiakkaat pääsivät toteuttamaan itseään, saivat haastavaa ja mielekästä tekemistä sekä tunteen siitä, että he voivat vaikuttaa lehden viestillä ympärillä oleviin ihmisiin sekä heidän asenteisiinsa. Asiakkaiden sosiaalisen osallisuuden subjektiivinen kokemuksellisuus vaihteli. Motivoituneimmat asiakkaat tunsivat kuuluvansa lehtiprojektiin ja olevansa tärkeitä tekijöitä. Uskoin asiakkaiden mahdollisuuksiin. Lehdenteon kautta pyrin löytämään yhdessä asiakkaiden kanssa heidän voimavarojaan. Asiakkaat saivat lehtiprojektissa onnistumisenkokemuksia. Asiakkaille oli sosiaalisia voimavaroja, kuten ulospäin suuntautuneisuutta, ja psyykkisiä voimavaroja, kuten motivaatiota ja itsetuntemusta.

Koin, että vuorovaikutukseni asiakkaiden kanssa oli luottamuksellinen. Kuntoutujan elämänhallinnan vahvistuminen ja valtaistuminen tapahtuvat parhaiten, jos hänellä on mahdollisuus tehdä valintoja. Lehdenteossa kuntoutujan oma kokemus, vaikutusmahdollisuudet ja aktiivinen osallisuus pääsivät esille. Lehdenteon kautta asiakkaat saivat mahdollisuuden kirjoittaa havaitsemistaan epäkohdista ja toteuttaa itseään. Asiakkaat toivat lehtiprojektin aikana esille, että vaikeat elämäntilanteet, viileä asenneilmapiiri ja ennakkoluulot vähentävät usein heidän osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiaan. Keskustelin asiakkaiden kanssa heidän kokemastaan palvelujärjestelmän joustamattomuudesta. Ryhmätoimintaan heijastuivat myös käyttäjien nopeasti muuttuvat elämänti-

lanteet ja vaikeudet olla oikeassa paikassa oikeaan aikaan. Lehdentekoon osallistuvat asiakkaat eivät aina olleet sovittuna aikana paikalla. He saattoivat myöhästyä tai käydä välillä hoitamassa muita asioitaan kaupungilla. Suhtauduin tähän joustavasti, koska asiakkaat kuitenkin osallistuivat lehdentekoon jossain kohtaa aikavälillä kello 11–18.

Ryhmän koossa pitäminen oli ajoittain haastavaa myös siksi, että asiakkaat vaativat eritoten kirjoittamisvaiheessa henkilökohtaista neuvontaa yhtäaikaaisesti. Lisäksi naisasiakkailla oli keskenään erimielisyyksiä. Päihdepalveluyksikön hoitoyhteisö oli vielä rakentumaton, ja työyhteisössä tapahtui muutoksia lehdenteon aikana. Epäonnistuin saamaan työyhteisön mukaan yhteiseen lehdenteon narratiiviin. Arvioin kuitenkin, että lehtijuttujen tekeminen ja yhteisen lehden luominen olivat tarinallista kuntoutumista huumeidenkäyttäjille. Asiakkaat loivat itsekseen ja yhdessä narratiivia elämästään, hoidostaan ja yhteiskunnasta. Kun kirjoitimme ja muotoilimme yhdessä lehden pääsanomaa pääkirjoitukseen, muodostimme ryhmänarratiivia.

8.3 Eettinen tarkastelu ja luotettavuus

Opinnäytetyössäni kunnioitin asiakkaiden itsemääräämisoikeutta ja huomioin heidän yksityisyytensä sekä tietosuojansa. Aineiston keruussa, käsittelyssä ja raportoinnissa kiinnitin huomiota opinnäytetyöhön osallistuvien yksityisyyden ja tietosuojan turvaamiseen. Turvasin asiakkaiden ja työntekijöiden anonyymiyden jättämällä projektin tuotoksena syntyneen lehden pois opinnäytetyöstäni. Lehtiprojektiin osallistuneet asiakkaat esiintyivät toimittajan, valokuvaajan ja taittajan rooleissa omilla etunimillään. Osa asiakkaista halusi julkaista koko nimensä joidenkin juttujen yhteydessä. Jos lehtituotos olisi opinnäytteen liitteissä, asiakkaiden ja työyhteisön henkilöllisyys opinnäytetyön tutkimuskohteena paljastuisi. Samoista eettisistä syistä en kerro opinnäytetyössäni, missä kaupungissa päihdepalveluyksikkö sijaitsee ja mikä lehdelle tuli nimeksi. Yksityisyydensuojan vuoksi en paljasta opinnäytetyössäni, keitä asiakkaat haastattelivat.

Tutkijan ja tutkittavan välisessä vuorovaikutuksessa on tunteita, joten myös tutkijan tunteet vaikuttavat saatuun tietoon. Tunteiden vaikutus saatuihin havaintoihin on tärkeää kertoa tutkimustekstissä. Siksi tutkijan henkilökohtaista osuutta tutkimukseen ei pidä häivyttää, vaan tutkija voi näkyä tutkimuksessa kirjoittamalla tekstin ensimmäisessä

persoonassa. Tutkija on itse tuottanut tutkimuksensa havainnot, tehdyt valinnat ja ratkaisut. Lisäksi tekstissä käytetään tutkittavien ajatuksia siten kuin he ovat sen itse puhuneet, kuvanneet ja teksteissään esittäneet – tekstiä ei muokata kielellisesti. (Vilkkä 2006, 109–110.)

Kirjoitin opinnäytteen ensimmäisessä persoonassa, koska halusin tuoda esille oman roolini havaintojen tuottamisessa ja tehdyissä valinnoissa. Laadullisessa opinnäytetyössä luotettavuuden kriteeri on tutkijan rehellisyys: tutkijan on pystyttävä perustelemaan ratkaisunsa ja arvioimaan niiden tarkoituksenmukaisuutta tavoitteiden kannalta. Jokainen laadullinen tutkimus on kokonaisuutena ainutkertainen. (Vilkkä 2015, 196–197.) Työyhteisön palautteen ja oman arviointini pohjalta voin todeta, että lehtiprojektia ei pystyisi kukaan toteuttamaan ihan samalla tavalla kuin minä. Opinnäytetyön luotettavuuden takaamiseksi pyrin opinnäytteeni raportissa avaamaan mahdollisimman tarkoin käyttämiäni työskentelyvälineitä ja menetelmiä sekä perustelemaan tekemiäni linjauksia ja päätöksiä dialogisessa asiakastyössä.

8.4 Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotuksia

Pidän lehdentekoa monipuolisena työvälineenä huumeidenkäyttäjien sosiaalisen osallisuuden voimistamisessa. Uskon, että mallilla olisi positiivisia lisävaikutuksia yhteisölliseen huumehoitoon. Kun päihdepalveluyksikön asiakkaat tekevät itse lehden, he ovat innokkaita levittämään sitä myös yksikön ulkopuolelle. Lehti voisi olla hyvä keino houkutella vielä osattomia huumeidenkäyttäjiä palveluiden piiriin. Lehti voi myös tarjota huumeidenkäyttäjille vertaistukea ja inspiraatiota. Samalla lehden kautta huumeidenkäyttäjät kokevat viestivänsä muille ihmisille siitä, keitä he ovat.

Jatkaisin mielelläni lehdentekoa huumeidenkäyttäjien kanssa tulevaisuudessa, mutta silloin projektille on saatava ulkopuolinen rahoitus ja välineet. Uskon opinnäytteeni perusteella, että lehtiprojekteilla olisi menestymisen mahdollisuudet huumeidenkäyttäjien keskuudessa. Lehdentekoa pitäisi kuitenkin jatkaa mahdollisesti pidempään kuin viisi kuukautta, jotta yhä useampi asiakas pääsisi mukaan matalalla kynnyksellä. Havaitsin, että vasta noin kolmessa kuukaudessa asiakkaat pääsivät kunnolla sisälle lehdentekoon. Heillä alkoi olla huomattavasti enemmän omia juttuideoita ja ehdotuksia

mahdollisista haastateltavista. Aktiivisimmat osallistujat olivat päässeet jyvälle lehden-
teosta siinä määrin, että pystyisivät jatkamaan työskentelyä työntekijöiden motivoides-
sa.

Opinnäytteen projektin suomalla kokemuksella suosittelisin, että tulevaisuudessa vas-
taavanlaista lehdentekoa kannattaa toteuttaa vakiintuneessa, seesteisessä työyhteisössä.
Työntekijöille olisi järjestettävä siihen aikaa ja mahdollisesti heidät olisi koulutettava
erikseen lehtityöhön, jotta he voisivat käyttää lehdenseon menetelmiä sosiaalisen osalli-
suuden vahvistamiseksi. Opinnäytteen toiminnallinen projekti osoitti minulle itselleni,
että haluaisin tehdä työtä, jossa kaksi intohimoni kohdetta yhdistyy. Voisin ohjata huu-
meidenkäyttäjille vastaavanlaisen lehtiprojektin heidän sosiaalisen osallisuutensa vah-
vistamiseksi, jos päihdepalveluyksiköt haluaisivat investoida sellaiseen työhön.

9 POHDINTA

Sosionomin työssä yhteiskunnallinen vaikuttaminen on esimerkiksi asiakkaan tukemista omien asioidensa hoidossa tai yhteiskunnalliseen arvokeskusteluun osallistumista. Yksi tärkeä osaamisalue on päätöksentekoon vaikuttaminen yhdessä asiakkaiden ja päätöksentekoon osallistuvien kanssa. Sosiaalialan asiantuntijana sosionomin on hyvä osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, kertoa työstään ja tuoda esille huomaamiaan palvelujärjestelmän epäkohtia. (Mäkinen ym. 2009, 145.) Hoitotyöntekijöiden ja heidän kouluttajiensa ongelmana on usein pidetty sitä, että heidän yhteiskunnallinen vaikuttamisensa on vähäistä. Hoitotyöntekijöiden tulisi ottaa yleisinhimillistä vastuuta yhteiskunnan toiminnasta ja yrittää vaikuttaa siihen, millaista terveydenhuoltoa he toteuttavat. (Leino-Kilpi 2014, 97.)

Korvaushoitoyksiköt ja niiden työntekijät eivät yksinään pysty vastaamaan kaikkiin potilaiden hoidon haasteisiin. Moninaisen syrjäytymisen ehkäisy ja elämän edellytysten parantaminen vaativat eri toimijoiden nykyistä yhtenäisempää näkemystä korvaushoidon merkityksestä. Lisäksi tarvitaan eri viranomaisten ja ammattiryhmien entistä aktiivisempaa, suunnitelmallisempaa yhteistyötä potilaiden tukemisessa. (Tourunen & Pitkänen 2010, 167.) Kun tein lehteä huumeidenkäyttäjien kanssa, koin olevani sosionomin ammattiin kuuluvan yhteiskunnallisen vaikuttamisen ytimessä. Osallistuimme asiakkaiden kanssa yhdessä yhteiskunnalliseen keskusteluun ja kyseenalaistimme rakentavasti vallitsevaa päihdehoitojärjestelmää.

Eräs poliitikko ei tiennyt, mitä tarkoittaa korvaushoito. Kun selitin, hän kieltäytyi haastattelusta. Asiakas kuunteli koko puhelun ja totesi sen jälkeen: ”Juuri tämän edustajan olisi pitänyt tulla tutustumaan meihin.” Naisiasiakas halusi kehottaa poliitikkoja juttelemaan korvaushoidossa olevien kanssa perustellen: ”Jos ei ole henkilökohtaista kosketusta, on helppo uskoa ikäviä asioita.”-- Onnistuimme sopimaan toisen poliitikon kanssa haastattelun, ja tapaamispaikaksi sovittiin päihdepalveluyksikkö. (Havainnointipäiväkirja 2.5.2017.)

Koska lehden tekeminen oli uudenlainen, kokeileva toimintamalli päihdepalveluyksikössä, se ei ollut vapaa intressien ristipaineesta. Journalistin ja sosiaalialan ammatillisen työn toimintaperiaatteilla on eri lähtökohdat, mutta molemmilla on omat eettiset kooditonsa. Jos haastateltava pyytää juttua tarkistettavakseen, lähetimme juttuja sähköpostitse

luettaviksi. Journalistin ohjeiden mukaan haastateltavan pyyntöön tarkastaa lausumansa ennen julkaisemista on syytä suostua, mutta tarkastamisoikeus koskee vain haastateltavan omia lausumia, eikä sillä saa luovuttaa journalistista päätösvaltaa toimituksen ulkopuolelle (Julkisen sanan neuvosto 2017). Havaitsin lehdenseon aikana, että päihdetyöntekijöillä oli hankaluuksia hahmottaa huumeidenkäyttäjien tekemän journalistisia lehtijuttuja, vaikka tietenkään kyse ei ollut perinteisestä joukkotiedotuksesta. Esimerkiksi eräältä päihdepalveluyksikön edustajalta tuli seuraava palaute (26.6.2017) asiakkaan kanssa laaditusta tekstistä, joka pohjautui haastatteleamalla hankittuun tietoon:

Faktat on periaatteessa suht. ok, mutta teksti vaikuttaa hieman tyllyltä... Toivoisimme tietenkin, jos juttua tehdään, että se tulee ns. hyvässä valossa.

Edellä olevan saatteen jälkeen sähköpostissa oli kirjoitettu lähes kokonaan uudestaan asiakkaan kanssa tehty teksti. Edustaja oli lisäillyt siihen täydentäviä faktoja, mutta halusi myös muuttaa sanoman hyvin positiiviseksi ja kaikkien asiakkaiden tyytyväisyyttä korostavaksi. Hän oli lähettänyt viestin edelleen esimiehelleen, joka vastasi sähköpostitse (26.6.2017):

Nyt opinnäytteen tekijällä on erityisen tärkeä tehtävä saada asiakkaiden ääni kuuluviin ja samalla ilmaista asiat asiallisesti ja positiivisesti. Päihdehoitoon päässeet ihmiset ovat kuntoutumassa ja ottaneet ison askelen haiketuessaan hoitoon. On tärkeää, että lehden jutut eivät työnnä luotaan mahdollisia tulevia palvelujenkäyttäjiä tai sellaisia ihmisiä, joilla ei ole mitään kokemusta päihdehoidosta.

Lehdestä tulee varmasti hyvä ja asiakkaat ovat olleet sitä innolla tekemässä. -- Meillä kaikilla on työssämme yhteinen tavoite: asiakkaiden voimaantuminen ja osallisuus. Minäkin luen tekstit ennen kuin lehti painetaan.

Näytin kunkin tekstin kirjoittaneelle asiakkaalle haastateltavien korjauspyynnöt – en halunnut tehdä korjauksia asiakkaiden selän takana. Olin havainnut projektin aikana, että motivoituneimmat asiakkaat huomasivat pienetkin muutokset teksteihinsä. Osa asiakkaista oli myös itse sähköpostitse yhteydessä haastateltaviin ja näytti minulle saamansa palautteen. Kerroin asiakkaille, että virheet korjataan ja lisää tietoa voidaan laittaa informaation välittämiseksi. Korostin, että asiakkailla on oikeus oman kokemuksensa ilmaisuun leipätekstissä, kunhan teksti ei ole loukkaavaa. Ei liene suuresti asiakkaiden itseluottamusta lisäävää ja voimaannuttavaa, jos he olisivat kokeneet minun kirjoittavan ajatuksensa uuteen uskoon yhteistyökumppanin vaatiessa positiivisia viestejä.

Havaitsin lehmenteon aikana, että päihdepalveluyksiköllä ja sen asiakkaiden sanan- ja ilmaisunvapaudella ei välttämättä ole aivan samat lähtökohdat. Jos osakeyhtiömuotoinen päihdeyksikkö maksaa asiakkaiden lehden, voiko se edellyttää asiakkaiden kirjoitusten olevan itselleen positiivisia mainoksia markkinointimielessä? Journalistilla on oikeus ja velvollisuus torjua painostus, jolla yritetään ohjata, estää tai rajoittaa tiedonvälitystä (Julkisen sanan neuvosto 2017).

Olin yllättynyt, kuinka hyvin huumeidenkäyttäjät innostuivat lehmenteosta ja ymmärsivät journalismin ideaa. Työtä aloittaessani ennakko-oletus oli, että lehtityö olisi opioidiriippuvaisille asiakkaille liian haastavaa ja keskittymistä vaativaa. Asiakkaat todistivat toisin. He tuottivat materiaalia odotettua enemmän, jolloin yleishyödyllisen säätiön osakeyhtiö eikä sen päihdepalveluyksikkö ollutkaan valmis maksamaan koko lehden painamisen kustannuksia.

Lyhennetyn lehden levikki jäi vaatimattomaksi, mistä motivoituneimmat asiakkaat olivat pettyneitä. Yleishyödyllisen säätiön viestintä-yksikkö linjasi vasta tekijänoikeussopimuksen allekirjoittamisen jälkeen, että se ei julkaise lehteä nettisivuillaan, koska ei halua nostaa esille poliitikkoja omassa viestinnässään. Viestinnästä todettiin, että sen olisi pitänyt olla mukana ohjeistamassa lehden sisältöä alusta asti, jolloin olisi saatu aikaiseksi viestintää vastaava lopputulos. Viestintä olisi toivonut lehteen ”enemmän sellaista asiakkaiden tuottamaa sisältöä”. Korostin poliitikkojen haastattelujen olevan nimenomaan asiakkaiden ideoimaa ja tuottamaa sisältöä. Lopulta sain luvan julkaista tuotoksen netissä asiakkaiden kanssa lehden julkistamisjuhlassa 15. päivä marraskuuta 2017. Julkaisimme 77-sivuisen lehden digitaalisilla julkaisualustoilla nimeltä Issuu ja WordPress (Issuu & WordPress 2017) sekä jaoimme sitä sosiaalisessa mediassa.

Pääsikö huumeidenkäyttäjien ääni todella kuuluviin? Yritin omasta puolestani tehdä kaikkeni mahdollistaakseni sen. Asiakkaat saivat ilmaista itseään lehden kautta, vaikuttaa ja tehdä journalismia. Yleishyödyllisen säätiön ja sen osakeyhtiön linjauksien vuoksi lehti ei kuitenkaan saanut ansaitsemaansa levikkiä ja näkyvyyttä. Yhteistyökumppanin käsitys asiakkaiden äänen kuulumisesta vaikutti olevan se, että asiakkaiden tulisi kertoa vain omaa tarinaansa – ei osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun.

LÄHTEET

- A-klinikkasäätiö 2017. Suomen Lumme ry. Viitattu 21.10.2017. https://www.a-klinikka.fi/tiedostot/SUOMEN_LUMME_RY_lyhyt_selostus.pdf.
- A-klinikkasäätiö 2017. Vinkki. Viitattu 6.2.2017. <http://toimipaikka.a-klinikka.fi/vinkki/materiaalipankki/veturi-lehti>.
- Aalto, Mauri 2012. Psykososiaaliset hoidot ja niiden merkitys huume- ja lääkeriippuvuuksien hoidossa. Teoksessa Kaija Seppä, Mauri Aalto, Hannu Alho & Kalervo Kiianmaa (toim.) Huume ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Duodecim, 121–123.
- Aalto, Mauri; Alho, Hannu; Kiianmaa, Kalervo & Seppä, Kaija 2012. Huumeiden ja lääkkeiden ongelmakäyttö. Teoksessa Kaija Seppä, Mauri Aalto, Hannu Alho & Kalervo Kiianmaa (toim.) Huume ja lääkeriippuvuudet. Helsinki: Duodecim, 8–13.
- Adobe InDesign 2017. Viitattu 5.11.2017. <http://www.adobe.com/fi/products/indesign.html>.
- Airaksinen, Tiina & Vilkkä, Hanna 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Canva 2017. Viitattu 5.11.2017. <https://www.canva.com>.
- Forssén, Tuulikki 2004. Opiaattiriippuvaisten ylläpitohoidon rakentuminen päiväkeskuksessa – etnografinen tapaustutkimus. Helsingin yliopisto: Yhteiskunta-politiikan laitos. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Viitattu 4.10.2017. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=449a79df-3f16-4ac7-8138-e564a8b32f36>.
- Haavisto, Kari 2009. Päihdehuollon laatusuosituksen. Päihdelinkki. Julkaistu 20.12.2005, päivitetty 2.10.2009. Viitattu 21.10.2017. <https://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihdeongelmien-hoito/paihdehuollon-laatusuositukset>.
- Hautala, Tiina; Hämäläinen, Tuula; Mäkelä, Leila & Rusi-Pyykönen, Mari 2011. Toiminnan voimaa – toimintaterapia käytännössä. Helsinki: Editat.
- Helminen Jari (toim.) 2015. Sanoista tekoihin. Osallisuus, kumppanuus ja terveys toiminnan suuntaviivoina. C Katsauksia ja aineistoja 39. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

- Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy 0217. Yksilöllisiä avohoidon palveluita huu-
meidenkäyttäjille. Viitattu 15.10.2017.
[https://www.hoiva.fi/palvelut/paihde-ja-
mielenterveyspalvelut/artikkelit/293-paihdepalveluyksikko-hameenpuisto](https://www.hoiva.fi/palvelut/paihde-ja-mielenterveyspalvelut/artikkelit/293-paihdepalveluyksikko-hameenpuisto).
- Helsingin Diakonissalaitoksen Hoiva Oy 2017. Korvaushoito. Viitattu 18.2.2017.
[https://www.hoiva.fi/palvelut/paihde-ja-mielenterveyspalvelut/252-
korvaushoito](https://www.hoiva.fi/palvelut/paihde-ja-mielenterveyspalvelut/252-korvaushoito).
- Hänninen, Vilma & Koskijänne, Anja 1998. Vapautumisen tarinat. Teoksessa Anja
Koski-Jännes, Antti Jussila & Vilma Hänninen (toim.) Miten riippuvuus
voitetaan. Helsinki: Otava, 197–226.
- Hänninen, Vilma & Valkonen, Jukka 1998. Kunnon tarinoita. Tarinallinen näkökulma
kuntoutukseen. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/1998.
- Issuu 2017. Viitattu 15.11.2017. <https://issuu.com>.
- Jalava, Janne & Seppälä, Ullamaija 2010. Kuntoutus ja sosiaaliset mahdollisuudet. Te-
oksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka
– johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-
ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia 27, 251–264.
- Julkisen sanan neuvosto JSN. Journalistin ohjeet ja liite. Viitattu 26.10.2017.
http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/.
- Juujärvi, Soile; Myyry, Liisa & Pessa, Kaija 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa
toiminnassa. Helsinki: Tammi.
- Karjalainen, Anna Liisa 2012. Elettyä ymmärtämässä. Omaelämäkerrallinen kirjoitta-
minen ja teksti reflektiona sosiaalialan ammattikorkeakouluopinnoissa.
Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 16.10.2017.
[https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/54204/A_35_ISBN_%209
789524931731.pdf?sequence=1](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/54204/A_35_ISBN_%209789524931731.pdf?sequence=1).
- Kohonen, Sanna-Maija 2007. Mistä motivaatio työhön ja koulutukseen? Ohjatusti työ-
listyvien motivaation synty ja säilyminen. Teoksessa Seija Markkanen,
Sanna-Maija Kohonen & Ari Nieminen (toim.) Ohjatusti työhön – oppi-
minen, motivointi ja sosiaalinen yrittäjäyys. Helsinki: Diakonia-
ammattikorkeakoulun julkaisuja B Raportteja 34, 103–172.
- Kopakkala, Aku 2005. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttami-
nen. Helsinki: Edita.

- Korhonen, Ulla 2009. Irti riippuvuudesta – muutetut tunteet, muutettu minä. Helsinki: Delfiini kirjat.
- Kuutti, Heikki (2006): Mediasanasto. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy. Viitattu 25.10.2017. Mediasanasto: <http://www.mediadoc.fi/pdf/H.pdf>.
- Känkänen, Päivi 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos. Helsingin yliopisto. Tutkimus 109. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 16.10.2017. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_I_SBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1.
- Laine, Terhi; Hyväri, Susanna & Vuokila-Oikkonen, Päivi 2010. Mitä on syrjäytymisen vastainen työ? Teoksessa Terhi Laine, Susanne Hyväri & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi, 9–25.
- Laitila-Ukkola, Merja 2005. Päihdehuollon näköinen sosiaalityö? Suomalaisen päihdehuollon sosiaalityötarinoita. Lisensiaatintutkimus. Lapin yliopisto: Sosiaalityön laitos. <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=ba9af765-fe4e-49ab-80a7-b1d8e866a502>.
- Lappalainen-Lehto, Riitta; Romu, Maija-Liisa & Taskinen, Mailis 2008. Haasteena päihitteet – ammatillisen päihdetyön perusteita. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Leemann, Lars & Hämäläinen, Riitta-Maija 2015. Asiakasosallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 15.10.2017. https://www.thl.fi/documents/10531/1787240/Tietopaketti_Asiakasosallisuus.pdf/97b24b5c-2b6b-4308-bf4f-0f863bc8e2e6.
- Leemann, Lars; Kuusio, Hannamaria & Hämäläinen, Riitta-Maija 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 18.2.2017. https://www.thl.fi/documents/10531/2088501/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/52a41c04-c4fa-4cf0-bc6f-0bb06705903b.
- Leino-Kilpi, Helena 2014. Eettiset ongelma-alueet hoitotyössä. Teoksessa Helena Leino-Kilpi & Maritta Välimäki (toim.) Etiikka hoitotyössä. Helsinki: Sanoma Pro oy, 80–98.

- Lohikivi, Johanna 2015. Entiset ja nykyiset huumeidenkäyttäjät kansalaistoimijoina. Osis-hankkeen vertaisten ja Käyttäjyhistys Suomen Lumme ry:n aktiivien kokemuksia osallistumisesta ja vaikuttamisesta. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto: Valtiotieteellinen tiedekunta. Viitattu 6.2.2017.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154589/LohikiviSosiaalityo.pdf?sequence=2>.
- Louhela, Juhani 2015. Narratiivinen ryhmä elämänmuutoksen tukena. Teoksessa Pirjo Näkki & Terttu Sayed (toim.) Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Keuruu: Otavan Kirjapaino, 62–80.
- Mäkelä, Rauno & Simojoki, Kaarlo 2010. Opioidiriippuvuuden lääkkeellinen vieroitus- ja korvaushoito. Julkaistu 26.8.2005, päivitetty 1.6.2010. Päihdelinkki.fi. Viitattu 15.10.2017.
<https://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihdeongelmien-hoito/opioidiriippuvuuden-laakkeellinen-vieroitus-ja>.
- Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka, Anne & Saarnio, Tuula 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Mönkkönen, Kaarina 2007. Vuorovaikutus – dialoginen asiakastyö. Helsinki: Editat.
- Niemistö, Raimo 2004. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Tampere: Palmenia-kustannus.
- Ojanen, Sinikka 2006. Ohjauksesta oivallukseen - Ohjausteorian käsittelyä. Helsinki: Yliopisto-paino kustannus.
- Paasivaara, Leena & Nikkilä, Juhani 2010. Yhteisöllisyydestä työhyvinvointia. Helsinki: Kirjapaja.
- Perälä, Riikka 2012. Haittojen vähentäminen suomalaisessa huumehoidossa. Etnografisen tutkimus huume- ongelman yhteiskunnallisesta hallinnasta 2000-luvun Suomessa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto: Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:6. Viitattu 6.2.2017.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/30102/haittoje.pdf?sequence=1>.
- Pohjola, Anneli 2010. Asiakas sosiaalityön subjektina. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 19–74.

- Salo-Chydenius, Sisko 2015. Motivaatio. Teoksessa Airi Partanen, Jan Holmberg, Mari Inkinen, Marjo Kurki & Sisko Salo-Chydenius (toim.) Päihdehoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro Oy, 132–162.
- Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto: Oulun opettajankoulutuslaitos. Viitattu 24.10.2017.
<http://jultika.oulu.fi/files/isbn951425340X.pdf>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto 2002. Päihdepalvelujen laatusuosituksset. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002:3.
http://stm.fi/documents/1271139/1406271/Päihdepalvelujen_laatusuosituksset.pdf/f9a3a5fe-4f5d-41b6-94fc-94201fcbb4e8.
- Sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä 33/2008. Viitattu 18.2.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080033>.
- Särkelä, Antti. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.
- Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka – sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Talentia ry. Viitattu 16.10.2017. <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>.
- Tanskanen, Susanna 2015. Toiminnallisuus ryhmämuotoisessa asiakastyössä. Teoksessa Pirjo Näkki & Terttu Sayed (toim.) Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla. Keuruu: Otavan Kirjapaino, 105–126.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2016. Päihdetilastollinen vuosikirja 2016. Alkoholi ja huumeet. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 24.10.2017.
https://julkari.fi/bitstream/handle/10024/131756/URN_ISBN_978-952-302-786-2.pdf?sequence=1.
- Toikko, Timo & Rantanen, Teemu 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tourunen, Jouni & Pitkänen, Tuuli 2010. Opioidiriippuvaisten korvaushoito ja syrjäytymisen ehkäisy. Teoksessa Terhi Laine, Susanne Hyväri & Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi, 147–168.

- Tuomola, Pekka 2003. Ryhmäterapia. Teoksessa Mikko Salaspuro, Kalervo Kiianmaa & Kaija Seppä (toim.) Päihdelääketiede. Helsinki: Duodecim, 220–226.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Eettiset periaatteet. Viitattu 3.2.2017.
<http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteissä/eettiset-periaatteet#1>.
- Vailla vakinaista asuntoa ry 2017. Viitattu 28.9.2017. <http://vvary.fi/haluatko-auttaa/tilaa-asukki/>.
- Valkonen, Jukka 2002. Kuntoutus, tarinat ja soveltava sosiaalipsykologia. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 70/2002.
- Varjonen, Vili 2015. Huumetilanne Suomessa 2014. Raportti 1/2015. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos.
http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/125568/URN_ISBN_978-952-302-414-4.pdf?sequence=1.
- Vilkka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.
- Vilkka, Hanna 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Virtanen, Petri; Suoheimo, Maria; Lamminmäki, Sara; Ahonen, Päivi & Suokas, Markku 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveysten palvelujen kehittämiseen. Helsinki: Tekes. Viitattu 8.10.2017.
https://moodle.diak.fi/pluginfile.php/30968/mod_resource/content/1/matkaopas_asiakasl%C3%A4ht%C3%B6isyys_tekses.pdf.
- WordPress 2017. Viitattu 15.11.2017. <https://fi.wordpress.org>.

LIITTEET

LIITE 1 SUOSTUMUSLOMAKE

Olen halukas osallistumaan Diakonia-ammattikorkeakoulussa sosionomiksi opiskelevan Tiina Saaren toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Haluan osallistua lehden tekemisen ryhmätoimintaan. Suostun siihen että, opiskelija Tiina Saari saa käyttää omia havaintojaan, lehdentekoprosessia ja lehtituotosta tutkimusaineistonaan.

Suostun siihen, että minua havainnoidaan ja myös lehdenteon aikana haastatellaan palautetarkoituksessa. Tietoja ja havaintoja käytetään vain kyseisen opinnäytetyön tarpeisiin. Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni.

Opinnäytetyöhön osallistuminen ei vaikuta asiakkuuteeni X:n päihdepalveluissa. Opinnäytetyö tuotetaan eettisiä periaatteita kunnioittaen. Opinnäytetyöhön osallistujat eivät ole tunnistettavissa tutkimuksen lopullisesta raportista. Tutkimusaineisto pidetään salassa ja tuhotaan tutkimuksen valmistuttua. Tutkimukseen osallistujalla on oikeus lukea häntä koskeva osuus tutkimuksesta ennen julkaisemista, jos hän sitä pyytää.

Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Opinnäytetyöhön osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia. Minua koskevaa aineistoa käytetään vain kyseiseen opinnäytetyöhön, ja aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Valmis opinnäytetyö julkaistaan Theseus-tietokannassa.

Olen saanut tarpeeksi tietoa Tiina Saaren opinnäytetyöstä ja tiedän, että tietojani käsitellään luottamuksellisesti. Tiedän, että henkilöllisyyteni ei tule esiin tutkimuksen missään vaiheessa. Aineisto käsitellään ja tuhotaan salassapitosäännöksen mukaisesti. Suostun osallistumaan toiminnalliseen opinnäytetyöhön kevään ja kesän aikana 2017.

Nimi:
Allekirjoitus.

Paikka ja päivämäärä: __. __. 2017

Terveisin
Tiina Saari
puh. 040 5035219
tiina.saari@student.diak.fi

LIITE 2 OHJAUSKERRAT JA OSALLISTUJIEN MÄÄRÄ

Havainnointipäiväkirjan (5.4.2017–30.8.2017) pohjalta lehdentekoon osallistuneiden määrä ja sukupuoli. Lisäksi kerron havainnointipäiväkirjan pohjalta lyhyesti, mitä kullakin ohjauskerralla tehtiin.

1. Ohjauskerta 5.4.2017

Kuusi asiakasta: neljä naista, kaksi miestä

- Ideointia ja lehden nimen pohdintaa.

2. Ohjauskerta 12.4.2017

Seitsemän asiakasta: neljä naista, kolme miestä

- Ideointia, keskustelua ja kirjoitusharjoitus, jossa piti kirjoittaa paperille oman elämänsä onnellisimmasta muistosta, hetkestä tai esineestä. Kirjoitustuokion jälkeen sai lukea ääneen kirjoittamansa, jos halusi jakaa ajatuksena muulle ryhmälle. Suurin osa asiakkaista halusi jakaa kirjoittamansa.

3. Ohjauskerta 19.4.2017

Neljä asiakasta: kaksi naista, kaksi miestä

- Haastattelu kaikilla miesasiakkaan ideasta, kaksi haastattelijaa ja yksi kuvaaja.

4. Ohjauskerta 26.4.2017

Neljä asiakasta: kaksi naista, kaksi miestä

- Vierailu erään säätiön tiloissa, maalausta ja piirtämistä.

5. Ohjauskerta 27.4.2017

Kuusi asiakasta: neljä naista, kaksi miestä

- Suunnittelua, kuvaamista ja keskustelua.

6. Ohjauskerta 2.5.2017

Kaksi asiakasta: yksi nainen, yksi mies

- Sovittu ruoanlaittoa erään säätiön kanssa, mutta lähtijöitä ei ollutkaan. Naisasiakkaan kanssa suunniteltiin poliitikkojen haastattelua. Naisasiakas sopi yhden haastattelun itse puhelimitse seuraavalla viikolle.

7. Ohjauskerta 3.5.2017

Viisi asiakasta: kaksi naista, kolme miestä

- Kahden poliitikon haastattelut ja toisen kuvaus.

8. Ohjauskerta 10.5.2017

Yksi asiakas: nainen

- Kahden poliitikon haastattelut ja kuvaukset.

9. Ohjauskerta 24.5.2017

Kaksi asiakasta: kaksi naista

- Toinen asiakas haastatteli, toinen kirjoitti tekemäänsä haastattelua asiakastietokoneella

itsenäisesti.

10. Ohjauskerta 31.5.2017

Kaksi asiakasta: kaksi naista

- Toinen asiakas kirjoitti asiakastietokoneella itsenäisesti, jaksoi keskittyä noin puoli-toista tuntia, lopuksi halusi opinnäytteen tekijän katsovan tekstin ja hyväksyvän sen. Toisen asiakkaan kanssa kuuntelimme haastattelunauhaa ja kirjoitimme yhdessä.

11. Ohjauskerta 7.6.2017

Kolme asiakasta: kaksi naista, yksi mies

- Miesasiakas piirsi logon lehteen. Naisasiakkaiden kanssa perehdyimme yhdessä taitto-ohjelmaan Canvaan. Loimme sitä varten yhteisen sähköpostiosoitteen ja sovimme yhteisen salasanan. Lisäksi molempien naisasiakkaiden kanssa jatkoimme kirjoittamista.

12. Ohjauskerta 14.6.2017

Neljä asiakasta: kaksi naista, kaksi miestä

- Naisasiakkaat osallistuivat intensiivisemmin kuin miesasiakkaat ja kirjoittivat edelleen haastattelujaan tietokoneella. Toinen mies piirsi logoa, toinen keksi kysymyksiä Helsingin-matkaa varten.

13. Ohjauskerta 19.6.2017

Kolme asiakasta: kaksi naista, yksi mies

- Matka Helsinkiin. Miesasiakas pääasiassa kuvasi, naisasiakkaat haastattelivat. Asiakkaat olivat matkasta opinnäytteen tekijän kanssa innoissaan. Päivä oli pitkä.

14. Ohjauskerta 28.6.2017

Viisi asiakasta: kolme naista, kaksi miestä

- Lehtiprojektista kiinnostui uusi miesasiakas. Hän haastatteli, kirjoitti tietokoneelle suoraan ja taittoi yhdessä opinnäytteen tekijän kanssa oman juttunsa. Kaksi naisasiakasta osallistui myös haastatteluun tekemällä kysymyksiä. Toinen kertoi samalla omista kokemuksistaan aiheisiin enemmän tai vähemmän liittyen. Toinen miesasiakas kävi läpi kuviaan, ja hänen kanssaan katsottiin myös yhden jutun taittokokonaisuutta. Kolmas naisasiakas tuli lehtiryhmään myöhässä. Hänen ja toisen naisasiakkaan kanssa käytiin yhdessä kahvilla, suunniteltiin lehteä ja keskusteltiin elämästä.

15. Ohjauskerta 24.7.2017

Neljä asiakasta: kolme naista, yksi mies

- Yksi naisasiakas tuli ryhmän tapaamiseen mukanaan uusia juttuideoita, joista yksi toteutettiin saman tien. Hän haastatteli toista naisasiakasta, joka halusi osallistua ryhmän toimintaan oma-aloitteisesti. Miesasiakas taittoi lehteä, pohti kanssani pääkirjoituksen sanomaa ja osallistui yhden jutun tekoon. Kolmas naisasiakas tuli myöhässä ja joutui odottamaan, kun opinnäytteen tekijä taittoi toisen naisasiakkaan kanssa yhdessä tämän kirjoittamaa kirja-arvostelua. Yksikön sulkeuduttua kirjoitimme kolmannen naisasiakkaan kanssa yhdessä hänen tekemänsä haastattelun kahvilassa.

16. Ohjauskerta 31.7.2017

Neljä asiakasta: kolme naista, yksi mies

- Yhden naisasiakas ei ollut aiemmilla kerroilla osallistunut lehtiprojektiin, vaan kiinnostui siitä ensimmäisen kerran. Hän aloitti kirjoittamaan omaelämäkertaansa tietokoneella. Miesasiakkaan kanssa katsottiin lehden taittoa. Toinen naisasiakas oli ajoissa paikalla,

skarppina ja pirteänä. Hän jaksoi keskittyä pitkään, ja naisasiakkaan kanssa saatiin lehtiprojektia hyvin eteenpäin. Toinen naisasiakas tuli myöhässä päihdepalveluysikköön, mutta oli motivoitunut kirjoittamaan tekemänsä haastattelun vihdoinkin loppuun. Naisasiakas oli lykännyt yhden haastattelun kirjoittamista valmiiksi useamman ohjauskerran ja tehnyt välissä muita hommia lehteen. Hänen kanssaan jatkoimme kirjoitustyöskentelyä päihdepalveluysikön ulkopuolella ravintolakahvilassa.

17. Ohjauskerta 9.8.2017

Kolme asiakasta: kaksi naista, yksi mies

- Aktiivisesti ja säännöllisesti lähes joka kerta lehtiryhmään osallistunut naisasiakas oli hyvin ahdistunut elämästään eikä pystynyt keskittymään projektiin kuin hetken. Toinen naisasiakas oli hankkinut kirjastokortin ja lainannut kirjoja. Naisasiakas oli kirjoittanut kotona kirjalistaa paperille, hän ei oikein hallitse itsenäisesti tietokoneen käyttöä. Miesasiakas toi oman tietokoneen mukanaan voidakseen kirjoittaa sillä.

18. Ohjauskerta 16.8.2017

Kolme asiakasta: kaksi naista, yksi mies

- Kirjoitimme kaikki yhdessä lehden pääkirjoitusta niin, että opinnäytteen tekijä toimi asiakkaiden ajatusten kirjurina. Miesasiakkaalla oli henkisesti huonompi hetki meneillään, mutta sain hänet motivoitua jäämään. Lopuksi mies kiiti minua siitä, että olin saanut hänet jäämään. Hän kertoi saaneensa lehdenteon kautta muuta ajateltavaa kuin omat huolensa. Naisasiakas oli ohjausta edeltävinä päivinä ehdottanut lisää haastatteluja, joita lehteen voitaisiin vielä tehdä.

19. Ohjauskerta 23.8.2017

Kolme asiakasta: yksi nainen, kaksi miestä

- Säännöllisesti osallistuneet mies- ja naisasiakas kirjoittivat aiemmin projektin aikana tehtyjä haastatteluja. Lisäksi taitoimme lehteä yhdessä. Heidän lisäksi yksi uusi miesasiakas osallistui kertaluontoisesti lehtiprojektiin. Miesasiakas ei vielä ollut päihdepalveluysikön varsinainen asiakas, vaan hän oli arvioitavana hoitoa varten. Miesasiakas oli aiemmin projektin aikana kiinnostunut tekemisestämme ja kysynyt kerran, voisiko tehdä runoja lehteen. Täksi ohjauskerraksi miesasiakas oli saanut runonsa valmiiksi. Hän aikoi aluksi neuvoa, miten runot pitää taittaa lehteen. Totesin, että hänhän voisi itsekin taittaa, jos haluaisi. Miesasiakas istahti alas, otti taitto-ohjelman nopeasti haltuun ja taittoi taittavasti runonsa. Miesasiakas arvioi lehteä selkeän taittolinjan puuttumista, ja totesin asiakkaalle, että hänet olisi tarvittu taittajaksemme koko projektin ajaksi.

20. Ohjauskerta 30.8.2017

Neljä asiakasta: kolme naista, yksi mies

- Viimeisellä kerralla oli selkeä loppukirin paikka, ja ilmassa oli vähän haikeutta. Säännöllisen aktiivisesti mukana olleet asiakkaat olisivat vielä halunneet jatkaa lehden viilaamista. Yksi naisasiakas oli lehtiprojektin alusta alkaen lupailut, että toisi lehteen julkaistavaksi maalauksiaan. Nyt hän sai sen aikaiseksi ja skannasimme taideteokset. Lehtiprojekti sai poikkeuksellisesti jatkaa päihdepalveluysikön tiloissa kaksi tuntia

sulkemisajan jälkeen. Kaksi naisasiakasta olivat pisimpään viimeistelemässä juttujaan ja lehden kokonaisuutta. Toinen naisasiakasta ehti vielä suuttua, kun teknisten ongelmien vuoksi hänen kirjoittamansa kaksi lausetta ei tallentunut taitto-ohjelmaan. Hän ei ollut kirjoittanut ajatuksiaan minnekään muualle talteen eikä enää muistanut niiden tarkkoja sanamuotoja.

Kaksi naisasiakasta oli vielä projektin päättymisen jälkeen yhteydessä netin välityksellä, miesasiakas ilmoitti tekstiviestillä uuden osoitteensa, johon toivoi valmista lehteä pdf-tiedostona. Asiakkaat toivoivat voimakkaasti lehden painamista.

LIITE 3 MAINOS RYHMÄTOIMINNAN ALOITUKSESTA

TEHDÄÄN YH- DESSÄ LEHTI!

Mitä haluamme kertoa muulle yhteiskunnalle?

Mikä olisi hyvä nimi lehdelle?

Haluaisitko kirjoittaa elämäkertasi?

Oletko kiinnostunut kirjoittamaan runon, kolumnin tai haastattelun?

Haluatko ottaa valokuvia?

Entä kiinnostaako sinua piirtää jotain?

Sarjakuva? Graffiti?

Haluatko taittaa lehteä?

Onko sinulla paljon mielenkiintoisia ideoita – tule jakamaan ne lehtiryhmään!

KERRO, MIKÄ SINUA KIINNOSTAA, SILLÄ TEEMME YHDESSÄ TÄYSIN MEIDÄN NÄKÖISEKSEMME LEHDEN!

EHDOTA LEHDELLE NIMEÄ JA KERRO, MITÄ OLISIT KINNOSTUNUT TEKEMÄÄN PROJEKTISSA.
KAIKENLAISET IDEAT OVAT TERVETULLEITA!

ENSIMMÄINEN LEHTIKOKOUS ON 5.4.

Olen paikalla kello 9.30 alkaen

**JOS KINNOSTUIT, VOIT LÄHETTÄÄ MINULLE
MYÖS SÄHKÖPOSTIA OSOITTEeseen:**

tiina7662@gmail.com